

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Melita Šinkovec

**Vojaško–politična transformacija zveze Nato
po koncu hladne vojne**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Melita Šinkovec

Mentor: red. prof. dr. Anton Grizold

**Vojaško–politična transformacija zveze Nato
po koncu hladne vojne**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Pot do zaključka magistrskega študija je bila dolgoletna, pestra, z mnogimi prekinitvami, vendar zato bolj cenjena in obogatena z mnogovrstnimi izkušnjami. Za strokovno podporo in potrpežljivost se želim zahvaliti predvsem mentorju red. prof. dr. Antonu Grizoldu, nič manj pa so za uspeh zaslužni moji najdražji, ki so mi stali ob strani s polno mero razumevanja in spodbudnih besed.

Najlepša hvala vsem!

POVZETEK

Vojaško-politična transformacija zveze Nato po koncu hladne vojne

Zveza Nato se je po letu 1989 znašla v novem, strateško spremenjenem mednarodnem prostoru, ki se je tudi v nadaljnjih letih spreminjal in vplival na njeno delovanje. Sovjetska zveza je razpadla, kar je posledično povzročilo razpad blokvske ureditve sveta, dotedanji vojaški sovražnik zveze Nato je izginil, usahnil pa je tudi ekspanzionizem komunističnega režima. Pojavile so se nove, transnacionalne in asimetrične varnostne grožnje, ki prej v večji meri niso bile zaznane kot nevarnosti za zvezo Nato.

Skupek zgoraj omenjenih groženj in novih varnostnih izzivov je zvezo Nato postavil pred dejstvo, da se mora odzvati na spremembe in se prilagoditi, ali pa bi sčasoma postala neučinkovita, zastarela in nepotrebna vojaško-politična organizacija. Zveza Nato se je na politične spremembe in zahteve iz okolja odzvala tako, da je pričela s procesom vojaško-politične transformacije, s čimer se je skušala prilagoditi spremembam in nadaljevati izvajanje svojega poslanstva.

Tako je zveza Nato pričela z uvajanjem sprememb na političnem in vojaškem področju svojega delovanja. Na podlagi strateških sprememb v okolju je sprejela drugačno varnostno politiko. Zveza Nato je vzpostavila kar nekaj oblik sodelovanja z državami nečlanicami in s partnerskimi državami. Pomembna sprememba za zavezništvo, tako s političnega kot vojaškega vidika, je bila odločitev o izvajanju mednarodnih operacij in misij izven ozemlja zavezništva, kar je imelo zlasti transformacijski učinek na vojaške zmogljivosti. V magistrskem delu bom določene vojaško-politične transformacijske spremembe analizirala skozi prizmo varnostnih mehanizmov zveze Nato, ki jih je vzpostavila z namenom odgovora in prilagoditve zahtevam spremenjenega varnostnega okolja. Zaradi ustreznega izvajanja novih varnostnih usmeritev in nalog je bila potrebna modifikacija tako politične vodstvene strukture kot vojaške integrirane poveljniške strukture.

Zveza Nato se je na političnem in vojaškem področju delovanja različno transformirala. Politično organizacijsko-hierarhično strukturo je spremenila trikrat v smislu krčenja delovnih teles z namenom vzpostaviti bolj odzivno delovanje in odločanje. Vojaško organizacijsko-hierarhično strukturo je zveza Nato prilagodila trikrat. Posegi vanjo so bili veliko bolj rigorozni in zaznavni, kot posegi v politično strukturo, z namenom oblikovanja odzivne, fleksibilne in učinkovite integrirane vojaške poveljniške strukture.

Iz analize sem ugotovila, da je zveza Nato v obravnavanem obdobju od leta 1989 do 2012 vzpostavila osem novih varnostnih mehanizmov. Z razvojem le-teh se je zveza Nato razvila iz tradicionalnega vojaško-političnega zavezništva v zavezništvo, ki ne zagotavlja le vojaške obrambe, pač pa tudi širšo varnost državam članicam.

Ključne besede: transformacija zveze Nato, vojaška poveljniška struktura zveze Nato, politična struktura zveze Nato, organizacijsko-hierarhična struktura.

ABSTRACT

Military – Political transformation of the NATO Alliance in post Cold War Era

The NATO Alliance faced numerous new challenges in between 1989 and 2012, which is the time framework of this master's thesis. After the fall of Berlin Wall profound political changes have taken place in Central and Eastern Europe which have changed the strategic security environment that eventually became more stable and secure.

Nevertheless the security challenges that remained were multi-faceted and multi-directional which made them hard to predict and assess.

Surrounded with all the strategic changes in the international environment NATO Alliance has stepped on the path of the military – political transformation in order to adapt and be able to effectively cope with the new security challenges outthere. In the master's thesis I will be analysing the political and military changes of the NATO Alliance that were part of the transformation process.

NATO Alliance changed its security policy to be more open and inclusive, establishing also cooperation and partnership with non-NATO states. Conducting peace operations had also been an important political decision for the NATO Alliance that played an important role especially in transforming the military capabilities. Furthermore, the focus of the master thesis in the framework of the political and military transformation of the NATO Alliance will be changes on organizational – hierarchy dimension of military – political structure of the NATO Alliance.

The NATO Alliance changed its organizational – hierarchical structure in the political and military area differently, nevertheless that both structures changed three times. The political structure had been adapted with dismantling working groups in order to achieve more effective and efficient decision-making process. The military command structure had been regionalized and reorganized in depth in order to achieve leaner, flexible, efficient and costeffective command of military operations.

The NATO Alliance had in the given time framework established eight new security mechanisms with which the Alliance transformed from the traditional collective defence Alliance to the Alliance that is beside collective defence providing also soft security to its members.

Key words: NATO transformation, NATO political structure, NATO military structure, organizational – hierarchical structure.

KAZALO:

1	UVOD	10
2	METODOLOŠKI OKVIR	13
2.1	Predmet in cilji ter omejitve proučevanja.....	13
2.2	Raziskovalni vprašanji.....	14
2.3	Struktura magistrskega dela in metode proučevanja	14
2.4	Opredelitev temeljnih pojmov	16
2.4.1	Vojaško-politična transformacija	16
2.4.2	Varnostni mehanizmi in instrumenti	18
2.4.3	Koncept zavezništva.....	20
2.4.4	Organizacijsko-hierarhična struktura zveze Nato	22
3	MEDNARODNO VARNOSTNO OKOLJE V OBDOBJU OD LETA 1989 DO 2012 (ČIKAŠKI VRH ZVEZE NATO).....	24
3.1	Ključne geostrateške, geopolitične in vojaškostrateške spremembe v mednarodnem okolju	24
3.1.1	Spremembe finančnega okolja	25
3.1.2	Bližnja soseščina zveze Nato	26
3.1.3	Drugačne grožnje in nevarnosti.....	26
3.2	Varnostne implikacije na mednarodno okolje v procesu globalizacije in vloga zveze Nato	28
4	ZVEZA NATO KOT VOJAŠKO-POLITIČNO ZAVEZNIŠTVO	33
5	DELOVANJE ZVEZE NATO PO LETU 1989	36
5.1	Preprečevanje konfliktov	37
5.1.1	Severnoatlantski svet za sodelovanje	37
5.1.2	Partnerstvo za mir.....	38
5.1.3	Evroatlantski partnerski svet	38
5.1.4	Sodelovanje zveze Nato z Rusko federacijo	38

5.1.5	Sodelovanje zveze Nato z Ukrajino	39
5.1.6	Sodelovanje zveze Nato z Gruzijo	39
5.1.7	Mediterski dialog.....	40
5.1.8	Istanbulska pobuda	40
5.1.9	Mehanizem širitve zveze Nato	41
5.2	Krizno upravljanje	42
5.2.1	Mehanizem kolektivne obrambe	42
5.2.2	Mehanizem kriznega upravljanja zveze Nato izven 5. člena Severnoatlantske pogodbe	43
5.3	Preprečevanje konflikta v pokonfliktnem obdobju	44
6	PROCES VOJAŠKO-POLITIČNE TRANSFORMACIJE NATA	46
6.1	Konferenca zveze Nato v Londonu leta 1990.....	47
6.2	Vrh zveze Nato v Rimu leta 1991	50
6.2.1	Nov strateški koncept zveze Nato	50
6.3	Vrh zveze Nato v Bruslju leta 1994.....	53
6.4	Vrh zveze Nato v Madridu leta 1997.....	54
6.5	Vrh zveze Nato v Washingtonu leta 1999	56
6.5.1	Strateški koncept zveze Nato leta 1999.....	57
6.6	Vrh zveze Nato v Pragi leta 2002	62
6.6.1	Prilagoditev vojaške poveljniške strukture zveze Nato.....	63
6.6.2	Praške zaveze za zmogljivosti.....	65
6.6.3	Nastanek koncepta Natovih hitro odzivnih sil	66
6.7	Vrh zveze Nato v Istanbulu leta 2004	67
6.7.1	Zaključek operacije SFOR v BiH.....	67
6.7.2	Poglobitev partnerstev	68
6.7.3	Nadaljnja transformacija zveze Nato	68

6.8	Vrh zveze Nato v Rigi leta 2006	69
6.8.1	Celovite politične usmeritve zveze Nato.....	70
6.9	Vrh zveze Nato v Bukarešti leta 2008	73
6.10	Vrh zveze Nato v Strasbourgu in Kehlju leta 2009	75
6.11	Vrh zveze Nato v Lizboni leta 2010	76
6.11.1	Nov strateški koncept 2010	78
6.12	Vrh zveze Nato v Chicagu leta 2012	82
7	VERIFIKACIJA RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ	85
8	TEMELJNA SPOZNANJA	90
9	LITERATURA.....	93

KAZALO SHEM:

Schema 6.1:	Politična vodstvena struktura zveze Nato z odbori, od leta 1990 do 2002	48
Schema 6.2:	Integrirana vojaška poveljniška struktura zveze Nato.....	49
Schema 6.3:	Nova Natova integrirana vojaška poveljniška struktura po letu 1997.....	55
Schema 6.4:	Poveljniška struktura zveze Nato po letu 2002	63
Schema 6.5:	Glavni politični odbori zveze Nato po letu 2002 do leta 2010.....	65
Schema 6.6:	Civilna struktura odločanja v zvezi Nato po letu 2010	77
Schema 6.7:	Poveljniška struktura zveze Nato po letu 2010	78

SEZNAM KRATIC

ACO	Zavezniško poveljstvo za operacije (Allied Command Operation)
ACT	Zavezniško poveljstvo za transformacijo (Allied Command Transformation)
CAAT	Svetovalna skupina za protiuporniško delovanje (COIN Advisory and Assistance Team)
CCS	Kritične varnostne študije (Critical Security Studies)
COIN	Protiuporniško delovanje (Counter Insurgency)
COPRI	Mirovni inštitut za raziskovanje Kopenhagen (Copenhagen Peace Research Institute)
EAPC	Evroatlantski svet za sodelovanje (Euro-Atlantic Partnership Council)
EU	Evropska unija (European Union)
ISAF	Mednarodne varnostne podporne sile (International Security Assistance Force)
NACC	Severnoatlantski svet za sodelovanje (North Atlantic Cooperation Council)
OZN	Organizacija združenih narodov
PRT	Skupina za obnovo pokrajine (Provincial Reconstruction Team)
PzM	Partnerstvo za mir
JRKB	Jedrska, radiološka, kemična, biološka (obramba)
VJTF	Zelo hitro odzivne sile (Very High Readiness Task Force)
ZEU	Zahodnoevropska unija

1 UVOD

Zveza Nato se je po letu 1989 znašla v novem, strateško spremenjenem in spreminjajočem se mednarodnem prostoru. Sovjetska zveza je razpadla, kar je posledično povzročilo razpad blokvske ureditve sveta, dotedanji vojaški sovražnik zveze Nato je izginil, usahnil je ekspanzionizem komunističnega režima. Z opuščanjem komunističnega sistema, zlasti v novonastalih vzhodnoevropskih državah, je prišlo do širitve demokratičnih načel in norm, v katerih so te države iskale zatočišče. Hkrati je tam nastal varnostni vakuum, v katerem so države, v strahu pred Rusijo, izražale težnjo po vključitvi v Severnoatlantsko zaveznitvo ter po vzpostavitvi tesnejših stikov z zahodnoevropskimi državami. Nekatere novonastale države so se v procesu vzpostavljanja svoje suverenosti zapletle tudi v medetnične konflikte, ki so bili v tistem času bolj pogost pojav kot možnost izbruha nove konvencionalne vojne večjih razsežnosti med državami.

Pojavile so se tudi nove varnostne grožnje in izzivi, ki v večji meri prej niso bili zaznani kot nevarnosti za zvezo Nato. Te transnacionalne in asimetrične grožnje so zajemale nelegalno trgovino konvencionalnega in jedrskega orožja ter nevarnih materialov kot osnovo za razvoj jedrskega orožja, mamil, ilegalne migracije, terorizem, širjenje nalezljivih bolezni, napade na informacijska omrežja in internetni kriminal. Vedno pogostejše so nastajale nevarnosti, izvirajoče iz okoljskih problemov, kot so podnebne spremembe in degradacija okolja, prekomerno onesnaževanje okolja, neekonomična uporaba virov in nestrokovno upravljanje z njimi ali njihovo preusmerjanje, pa tudi sabotaze in nekontrolirano preseljevanje večjega števila ljudi.

Za vsako organizacijo sprememba okolja pomeni sprožilec za preverjanje svoje identitete oziroma svoje ustreznosti za delovanje v novem oziroma drugačnem okolju. Organizacije se morajo, če želijo uspešno delovati v novonastalem okolju, le-temu ustrezno prilagoditi. Skupek zgoraj omenjenih groženj in novih varnostnih izzivov je zvezo Nato postavil pred dejstvo, da se mora odzvati na spremembe in se prilagoditi, ali pa bo sčasoma postala neučinkovita, zastarela in nepotrebna vojaško-politična organizacija. Zveza Nato se je na politične spremembe in zahteve iz okolja odzvala tako, da je pričela s procesom vojaško-politične transformacije, s čimer se je skušala prilagoditi spremembam in nadaljevati izvajanje svojega poslanstva.

Z analizo v magistrskem delu bom iskala odgovore na naslednja vprašanja: katere so bile ključne spremembe v mednarodnem okolju, ki so vplivale na preoblikovanje zveze Nato, kaj je zajemala vojaško-politična transformacija, ali so bile spremembe normativne, vsebinske ali strukturne, kako obsežne so bile spremembe na političnem in vojaškem področju delovanja zveze Nato, kako se je zveza Nato odzvala na zahteve drugih držav v njeni soseščini, ali je zveza Nato prisluhnila potrebam in željam po sodelovanju drugih držav, kako se je spremenilo odzivanje zveze Nato na pojav kriznih razmer, kako je zveza Nato reševala izzive zagotavljanja ustreznih vojaških zmogljivosti in pomanjkanja finančnih sredstev za njihov razvoj v spremenjenem varnostnem okolju ... Predvsem pa se bom v tem okviru osredotočila na analiziranje tistih varnostnih mehanizmov zveze Nato, ki jih je vzpostavila v procesu vojaško-politične transformacije. Proučevala bom, koliko in katere vrste varnostnih mehanizmov je zveza Nato razvila ter čemu so namenjeni, še posebej pa bom iskala odgovor na vprašanje, kaj je zveza Nato z njimi želela doseči.

Poleg tega je na vojaškem področju delovanja zavezništva ravno zaradi novih varnostnih groženj prišlo do oblikovanja drugačnega doktrinarnega pristopa k zagotavljanju varnosti. Primarna naloga zavezniških sil je ostala zagotavljanje kolektivne obrambe, poleg tega pa so sile dobile tudi preventivno vlogo, vlogo pri vzpostavljanju ravnotežja sil in pri upravljanju s krizami.

Načeloma velja, da se organizacije, ki delujejo v stabilnem okolju, razlikujejo od organizacij, ki delujejo v negotovih razmerah, kar v povezavi s spremenjenim varnostnim okoljem pomeni, da se je zveza Nato morala za svoj obstoj transformirati, saj je iz stabilnega okolja (okolja, kjer je bil nasprotnik znan in pravila igre okvirno dorečena) prešla v negotove razmere. Zaradi ustreznega izvajanja novih varnostnih usmeritev in nalog je bila potrebna tako modifikacija politične vodstvene kot vojaške integrirane poveljniške strukture. V magistrskem delu se bom osredotočila predvsem na obseg sprememb v organizacijsko–hierarhični strukturi političnega in vojaškega dela zveze Nato. Skušala bom identificirati vzroke in posledice teh sprememb ter proučila, koliko delovnih teles oziroma poveljstev je bilo na novo vzpostavljenih in koliko ukinjenih ter kaj je zveza Nato s tem želela doseči. Poleg tega bom iskala odgovore tudi na vprašanje, kako pogoste so bile spremembe v obsegu organizacijsko–hierarhične strukture na politično-vojaškem področju zveze Nato.

Pri proučevanju zgoraj omenjene organizacijsko-hierarhične strukture zveze Nato se bom oprla na temeljne strukture odprtih družbenih sistemov, ki se odzivajo na vplive iz okolja in si

prizadevajo zadovoljevati vitalne interese družbe, v kateri obstajajo. Grizold (1999b, 53–63) kot temeljne strukture odprtih družbenih sistemov navaja organizacijsko, hierarhično, komunikacijsko in motivacijsko strukturo, pri čemer nam organizacijska struktura pove, kateri elementi tvorijo sistem, koliko jih je in kakšna so razmerja med njimi. Le-te pa jih tudi določajo in diferencirajo funkcionalne zakonitosti upravljanja, kot so tehnična raven (neposredna operativna dejavnost), instrumentalna oziroma upravna raven (strokovne skupne službe), izvršilna raven (strokovna uprava) in institucionalna oziroma politična raven (najvišji organ upravljanja). Hierarhična struktura opredeljuje sistem odnosov med nadrejenimi in podrejenimi enotami, hkrati pa pokaže tudi na razčlenjenost sistema po različnih ravneh. Ukazi prehajajo z višjih na nižje ravni v obliki, ki omogoča njihovo razumevanje in izvajanje, delujejo pa v skladu s splošnim ciljem sistema (funkcionalna hierarhičnost) in njegovim okoljem.

V kompleksnih in velikih organizacijah, med katere lahko štejemo tudi Nato, delegiranje ni le enkratno dejanje, zato se ta proces običajno ne ustavi. Omenjeno pomeni, da lahko tudi tisti, ki je delovno dolžnost prejel od nadrejenega, del le-te prenese na nižjo raven, s čimer nastane hierarhično razmerje vse do izvedbene ravni. Kot posledica procesa delegiranja se ustvarijo hierarhična razmerja, ki so med seboj povezana v neko strukturo, imenovano tudi hierarhična lestvica (Grizold 1999b, 55).

Pri proučevanju vojaško-politične transformacije zveze Nato na organizacijsko-hierarhični dimenziji je potrebno razumevanje vseh zgoraj omenjenih dejavnikov.

Relevantnost teme magistrskega dela vidim v teoretičnem in aplikativnem smislu. Pregled znastvenega proučevanja organizacije in problema preoblikovanja zveze Nato kaže na malo število tovrstnih analiz, še zlasti so pomanjkljivo analizirane spremembe na področjih organizacijsko-hierarhične vojaško-politične strukture te mednarodne organizacije. Tako bo magistrsko delo doprineslo k večji raziskanosti in razumevanju sprememb v vodstvenih strukturah zveze Nato, kar omogoča tudi lažje in učinkovitejše delovanje držav članic v njih. Spoznanja iz analize bodo dobrodošla tudi za odločevalce, ki sprejemajo odločitve o delovanju Slovenije v tej mednarodni organizaciji.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet in cilji ter omejitve proučevanja

V magistrskem delu bom proučevala preoblikovanje organizacijsko-hierarhične strukture zveze Nato v spremenjenem varnostnem okolju po koncu hladne vojne. V tem okviru bo pozornost namenjena analizi prvin organizacijsko-hierarhične strukture zavezništva, in sicer bom na političnem področju proučevala predvsem obseg sprememb na nivoju vodstvenih delovnih teles in njihovo medsebojno hierarhično povezanost. Pri tem bo kazalnik sprememb število ukinjenih oziroma novonastalih vodstvenih teles v organizacijsko-hierarhični strukturi političnega dela zveze Nato. Na vojaškem področju delovanja zveze Nato bom pod drobnogled vzela obseg sprememb na nivoju strateških in operativnih poveljstev oziroma teles v organizacijsko-hierarhični strukturi ter z njimi povezana hierarhična razmerja, pri čemer bo kazalnik sprememb število ukinjenih in novonastalih oziroma preoblikovanih poveljstev na strateškem in operativne nivoju.

Ob tem bodo predmet analize tudi tisti varnostni mehanizmi, ki jih je zveza Nato oblikovala kot odziv na zahteve in izzive spremenjenega varnostnega okolja med letoma 1989 in 2012. Pri analiziranju spremembe zveze Nato iz organizacije za zagotavljanje izključno kolektivne obrambe v organizacijo za zagotavljanje tudi mehke varnosti, bom kot kazalnik uporabila število vzpostavljenih varnostnih mehanizmov zveze Nato v proučevanem obdobju.

Cilji proučevanja so izpostaviti nekatere ključne spremembe v mednarodnem okolju po letu 1989 do leta 2012, ki so vplivale na spremembe delovanja in preoblikovanje zveze Nato kot vojaško-politične organizacije, identificirati temeljne elemente vojaško-politične transformacije na dimenziji organizacijsko-hierarhične strukture zveze Nato v določenem časovnem obdobju ter identificirati in analizirati tiste varnostne mehanizme zveze Nato, ki pomenijo odgovor na spremenjeno varnostno okolje med letoma 1989 in 2012, prek katerih zveza Nato svojim državam članicam ne zagotavlja le kolektivne obrambe, pač pa tudi mehko varnost prek sodelovanja s tretjimi državami na varnostnem področju, izvajanjem operacij v podporo miru in z obvladovanjem kriznih razmer v evroatlantskem območju in zunaj njega ter odzivanjem na civilne krizne razmere.

Zaradi obsežnosti transformacijskih sprememb zveze Nato (npr. spremenjene naloge, spremembe v delovanju zveze Nato v notranjem in zunanem okolju, spremembe v vojaški

drži zveze Nato, spremembe v številu članic zveze Nato itd.), sem si morala pri proučevanju postaviti omejitve. Prva omejitev se nanaša na transformacijske spremembe zveze Nato, saj v okviru tega magistrskega dela ni mogoče obravnavati vse transformacijske spremembe, ki so se zgodile v zvezi Nato, zato se bom osredotočila le na tiste spremembe, ki so se zgodile v organizacijsko-hierarhični strukturi vojaškega in političnega dela zveze Nato, in na razvoj tistih varnostnih mehanizmov, prek katerih zveza Nato državam članicam poleg kolektivne obrambe zagotavlja tudi mehkejšo varnost. Druga omejitev je časovna. Ker se je transformacija zveze Nato v veliki meri pričela dogajati po koncu hladne vojne, bo časovni okvir analize zajemal obdobje od leta 1989 (padec berlinskega zidu) do vrhunškega zasedanja Nata v Čikagu v ZDA leta 2012. Omenjeno obdobje je za analizo pomembno zato, ker z zajemom tega časovnega obdobja zajamemo tiste dogodke v mednarodnem okolju, ki so odločilno vplivali na delovanje zveze Nato, in hkrati zajamemo tudi spremembe, ki jih je zveza Nato zaradi zajetih dogodkov izvedla v svoji organizacijsko-hierarhični strukturi v okviru vojaško-politične transformacije.

2.2 Raziskovalni vprašanji

V magistrskem delu sem si zastavila naslednji raziskovalni vprašanji, na kateri bom odgovorila skozi analizo:

- a) Ali je zveza Nato pod vplivom dogodkov in procesov v mednarodnem okolju spreminjala številčni obseg organizacijsko-hierarhične strukture tako v vojaškem kot političnem delu organizacije?
- b) Ali je zveza Nato kot odgovor na spremembe mednarodnega okolja razvila varnostne mehanizme, ki so jo spremenili iz tradicionalnega vojaško-političnega zavezništva v mednarodno varnostno organizacijo, ki poleg zagotavljanja kolektivne obrambe svojim članicam zagotavlja mehko varnost prek oblik delovanja, kot so varnostno sodelovanje s tretjimi državami, izvajanje operacij v podporo miru in z obvladovanjem kriznih razmer v evroatlantskem območju in zunaj njega ter z odzivanjem na civilne krizne razmere?

2.3 Struktura magistrskega dela in metode proučevanja

V prvem poglavju bom uvedla temo magistrskega dela, jo utemeljila in pojasnila relevantnost področja raziskovanja. Nadalje bom v metodološkem okviru kot drugem poglavju razložila

predmet in cilje raziskovanja, opredelila raziskovalna vprašanja in iz njih izpeljani tezi ter opredelila temeljne pojme.

V tretjem poglavju bom na podlagi zgodovinsko analitične metode in interpretacije obstoječih primarnih ter sekundarnih virov, ki se ukvarjajo z obravnavano tematiko, obravnavala mednarodno varnostno okolje od leta 1989 (padca berlinskega zidu) do leta 2012 (Čikaškega vrhunškega zasedanja Nata). Analizirala bom ključne spremembe po koncu hladne vojne, ki se nanašajo na razpad bipolarne ureditve, upočasnitev ekspanzije komunizma zaradi razpada Sovjetske zveze, zmanjšanje verjetnosti obsežnega vojaškega spopada, spremembo ključnih prvin nacionalnovarnostnih in obrambnih strategij, spremenjeno varnostno okolje, ki je postalo negotovo in nepredvidljivo, ne le v okviru vojaških, pač pa tudi okoljskih, socialnih, ideoloških in drugih razsežnosti ogrožanja življa. Ob tem bom analizirala tudi že uveljavljene teorije in koncepte zagotavljanja varnosti v mednarodnem okolju.

V četrtem poglavju bom z uporabo zgodovinske analitične metode predstavila koncept zveze Nato kot vojaško-političnega zavezništva. Osvetlila bom vzroke za nastanek tovrstnih zavezništev, njihov namen in interese držav, ki jih vodijo pri njihovem ustanavljanju, ter značilnosti in funkcije, ki opredeljujejo takšna zavezništva.

V petem poglavju bom na podlagi analize primarnih in sekundarnih virov identificirala varnostne mehanizme zveze Nato za soočanje z grožnjami in varnostnimi izzivi. Primarni viri bodo med drugim zajemali Severnoatlantsko pogodbo, pobudo zveze Nato o vzpostavitvi sodelovanja z mediteranskimi državami, Istanbulsko pobudo, ustanovitveni akt o vzpostavitvi sodelovanja zveze Nato z Rusko federacijo in Ukrajino in koncept kategorizacije varnostnih mehanizmov. Nadalje bom na podlagi funkcionalne analize in sinteze kategorizirala varnostne mehanizme zveze Nato po kategorijah varnostnih mehanizmov opredeljenih v konceptu Luccarelijeve (Lucarelli 1999).

V šestem poglavju bom na podlagi primarnih in sekundarnih virov opredelila proces vojaško-politične transformacije zveze Nato, ki so ga usmerjale odločitve držav članic zveze Nato na vrhunskih zasedanjih. Omenjene odločitve so zapisane v deklaracijah, strateških dokumentih zveze Nato in sporočilih, ki predstavljajo tudi primarne vire v tem delu proučevanja. Na podlagi zgodovinsko analitične metode bom opredelila organizacijsko-hierarhično strukturo vojaškega in političnega dela zveze Nato, nato bom na podlagi primerjalne metode ugotavljala razlike v organizacijsko-hierarhični strukturi vojaškega in političnega dela zveze Nato od leta

1989 do 2012. Analiza bo temeljala tako na primarnih virih, priročnikih zveze Nato, kot na sekundarnih virih, izdanih s strani zveze Nato.

V zaključnem delu magistrskega dela bom predstavila ugotovitve, verificirala raziskovalni vprašanji in podala temeljna spoznanja. V njem bom izpostavila tudi morebitne druge probleme, ki so povezani z obravnavano tematiko in se bodo pojavili med proučevanjem, pa zaradi vsebinskih razlogov ne morejo biti podrobneje obravnavani.

2.4 Opredelitev temeljnih pojmov

2.4.1 Vojaško-politična transformacija

Besedna zveza vojaško-politična transformacija v tem magistrskem delu pomeni transformacijo oziroma spremembe, ki so se zgodile v proučevanem obdobju na vojaškem in političnem področju delovanja zveze Nato.

Pojem vojaško-politične transformacije si lahko razlagamo kot proces, v okviru katerega pride do sprememb, reform, preoblikovanja tako v vojaški kot politični sferi delovanja nekega sistema pod vplivom nekih okoliščin. Slovar slovenskega knjižnega jezika pojem transformacija opredeljuje kot preoblikovanje, preobrazba in kot sprememba, pretvorba.

Strokovnjaki so s pojmom transformacija poimenovali tisti proces, v katerem se obramba in vojskovanje prilagajata spremembam in zahtevam okolja. Iz tega lahko sklepamo, da je proces transformacije tesno povezan s procesi in dejavniki, ki se dogajajo v okolju, v katerem obstaja in deluje določen sistem, ki je podvržen procesu transformacije.

Pomembno je izpostaviti, da transformacija ne zajema le izvedbo reform, preoblikovanja ali le prestrukturiranja notranje organizacijske strukture nekega sistema, pri čemer bi način delovanja ostal bolj ali manj nespremenjen, pač pa poleg omenjenih strukturnih sprememb zajame še notranje vsebinske spremembe v povezavi z družbenimi spremembami, zato posledično sistem oziroma organizacija preide na kvalitativno drugačno delovanje (Binnendijk in Kugler 2006).

V tem kontekstu vojaško-politična transformacija pomeni vseobsežen pristop k preoblikovanju vojaške in politične sfere sistema, ki zajema:

- reorganizacijo vojaške in politične organizacijske strukture, v smislu prestrukturiranja, odvzemanja in dodajanja enot in osebja ter njihovega intenzivnejšega združenega delovanja;
- spremenjen način vojskovanja, ki postaja vse bolj precizno vojskovanje;
- spremembo, nadgradnjo ali posodobitev oborožitve in opreme, ki omogoča delovanje v informacijski dobi in v raznovrstnih okoliščinah;
- uporabo novih tehnologij in brezpilotnih letal;
- izgradnjo novih zmogljivosti;
- spremembo nalog;
- spremembo strateških, doktrinarnih in drugih vojaško-političnih dokumentov;
- spremembo procesa političnega odločanja;
- spremembo vizije in razmišljanja (Binnendijk in Kugler 2006).

Vsi elementi skupaj omogočajo in privedejo do kvalitativnega preskoka v delovanju sistema. Torej transformacijski učinki omogočajo sistemu izvajanje novih nalog z naprednimi tehnologijami.

Binnendijk pravi, da je vojaška transformacija dejanje oziroma proces, ki zajema kreiranje in koriščenje revolucije v vojaških zadevah. Zahteva razvoj in uporabo novih tehnologij, operativnih konceptov in strategij, preoblikovanje organizacijske strukture za vodenje vojne v novo nastalih razmerah (Binnendijk 2002).

Pojem transformacije se je pojavil približno v enakem časovnem obdobju tako v zvezi Nato kot tudi v ameriških oboroženih silah.

Začetki procesa transformacije oboroženih sil Združenih držav Amerike segajo v obdobje 90-ih let, ko so proces sprememb oboroženih sil poimenovali revolucija v vojaških zadevah (RMA). Takrat so ZDA že stopale v informacijsko dobo, ki je nudila možnosti za spremembo v načinu vojskovanja, zelo podobno kot je spremembo v vojskovanju povzročila uporaba mehanizacije (Farrell in Terriff 2010, 2). Ravno informacijska tehnologija in njena uporaba v operativnem delovanju je odločujoče vplivala na spremembe v vojskovanju oboroženih sil ZDA, ki se je pri planiranju sil bolj usmerjala na zmogljivosti kot na fizično silo, bolj na neposredne operativne učinke kot na dolgotrajno vojskovanje, bolj na vzdržnost sil kot na

terensko zasidranost in bolj na skupno zavedanje ter koordinacijo med različnimi zvrstmi oboroženih sil kot na nepovezan pristop med posameznimi zvrstmi (Hamilton 2004).

Proces transformacije so ponovno izpostavile ameriške Usmeritve transformacijskega načrtovanja aprila 2003. V njih je transformacija opredeljena kot proces, ki oblikuje naravo vojaškega delovanja in sodelovanja preko novih kombinacij konceptov, zmogljivosti, človeških virov in organizacij, ki izkoriščajo nacionalne prednosti in jo varujejo pred njenimi asimetričnimi ranljivostmi z namenom ohranitve strateške pozicije države, ki pomaga podpirati mir in stabilnost v svetu (Transformation Planning Guidance 2003).

Podobno o transformaciji vojaško-političnega sistema razmišlja tudi Donald Rumsfeld, ki pravi, da je v pripravah na bodočnost treba razmišljati drugače in razviti takšne enote in zmogljivosti, ki se bodo sposobne hitro prilagoditi novim varnostnim izzivom in nepredvidljivim okoliščinam. Ob spremembi zmogljivosti je treba spremeniti način razmišljanja, način usposabljanja, način izvajanja vaj in način vojskovanja. Treba je spremeniti ne le vojaške sile pač pa tudi obrambni sistem, ki podpira delovanje obrambnih oziroma vojaških zmogljivosti, pri čemer je treba spodbuditi kulturo kreativnega razmišljanja in razumno prevzemanje tveganj. Poudarja tudi, da transformacija ni nikoli zaključen proces. Gre za nenehno spreminjanje in prilagajanje, ki mora postati gibalo delovanja (Transformation Planning Guidance 2003).

Proces transformacije oboroženih sil ZDA je pomembno vplival na transformacijo zveze Nato, verjetno tudi zato, ker so ZDA v njem vojaško najmočnejša sila, ki nenehno priganja ostale članice k napredku.

Pojem transformacije zveza Nato uporabi v svojem prvem javnem dokumentu leta 1990, ko v deklaraciji zavezniških predsednikov vlad in držav zapiše, da je stopilo na pot transformacije (London Declaration On a Transformed North Atlantic Alliance 1990). Od takrat je pojem velikokrat uporabljen v raznih dokumentih zavezništva, njegovo bistvo pa je v kvalitativni prilagoditvi zavezništva spremembam varnostnega okolja s ciljem povečanja učinkovitosti.

2.4.2 Varnostni mehanizmi in instrumenti

Varnostne mehanizme in instrumente uvrščamo med elemente izvajanja varnostne politike institucionaliziranega varnostnega sistema. V širšem pomenu izvajanje varnostne politike pomeni dejavnost za vnaprejšnjo pripravo pred viri ogrožanja v naravi, družbi ter med

družbami. V ožjem pomenu zajema skupek ukrepov, dejavnosti in ravnanj, ki tvorijo nacionalno-varnostni sistem in zagotavljajo njegovo delovanje. Cilj varnostne politike v ožjem pomenu je zasnova mehanizmov in sredstev, s katerimi se zagotavlja notranja in zunanja varnost družbe, države, organizacije in pomeni konkretizacijo političnih, organizacijsko-tehničnih in drugih načel varnostne politike v širšem smislu. Sistemska teorija pri obravnavi institucionalizacije nacionalne in mednarodne varnosti opredeljuje tri temeljne ravni:

- varnostni sistem kot skupek načel in norm, po katerih poteka zagotavljanje varnosti;
- varnostni mehanizmi kot pojavna oblika delovanja varnostnega sistema (pogodba, arbitražna, sporazumi, idr.);
- varnostni instrumenti kot posamična oblika delovanja varnostnega mehanizma (oblikovanje oboroženih sil, konkretne mirovne operacije) (Grizold 1998, 29–32).

Pri definiranju varnostnih mehanizmov sem si pomagala z razlago mehanizmov za preprečevanje konfliktov kot skupek kompleksnih in med seboj prepletenih ter povezanih aktivnostih, katerih cilj je preprečiti izbruh konflikta, njegovo horizontalno ali vertikalno eskalacijo oziroma njegov ponovni izbruh. V skladu s konceptom preprečevanja konfliktov (Lucarelli 1999) lahko varnostne mehanizme razčlenimo na tri ravni, in sicer:

- 1) *Izognitev konfliktu in preprečevanje*: varnostni mehanizmi, katerih cilj je s svojimi aktivnostmi, postopki in instrumenti preprečiti nastanek spora ali konflikta oziroma preprečiti, da pride v sporu do uporabe nasilja.
- 2) *Krizno upravljanje*:
 - 2a) *preprečitev stopnjevanja konflikta*: aktivnosti, ki naj bi zmanjšale intenziteto konflikta;
 - 2b) *zadržanje konflikta*: aktivnosti za zadržanje konflikta pred ozemeljsko razširitvijo,
 - 2c) *pomiritev in razrešitev konflikta*: pomiritev z namenom identifikacije dolgoročne mirne rešitve in razrešitev konflikta, ki naj bi konflikt razrešil v celoti.

- 3) *Preprečevanje konflikta v pokonfliktnem obdobju (ali graditev miru)*: aktivnosti, ki naj bi v pokonfliktnem obdobju preprečile ponovni izbruh konflikta, vključno z graditvijo miru na osnovi (ponovnega) vzpostavljanja demokratičnih institucij.¹

V magistrskem delu varnostni mehanizmi pomenijo aktivnosti, dogovor, sporazum, pogodbo med dvema ali več stranmi, ki posledično povečuje varnost, jo zagotavlja ali pripomore k zagotavljanju varnosti.

2.4.3 Koncept zavezništva

Države so si v preteklosti, v sistemu teritorialnega rivalstva in nestabilnosti, skušale zagotavljati svojo zunanjo varnost z opiranjem na lastne varnostne in oborožene sile, pa tudi s sklepanjem vojaških zavezništev, kar jim je omogočilo opiranje še na zavezniške sile. Torej so se v okviru strategije zagotavljanja varnosti pred državnimi sovražniki opirale na zunanje dejavnike. Opirale so se lahko bodisi na druge države, bodisi na mednarodne institucije ali pa so kombinirale oba pristopa (Vegič 1999).

Vzpostavljanje ravnotežja moči s pomočjo zavezništev, ki je bilo v 19. in 20. stoletju prevladujoč način zagotavljanja varnosti in miru evropskih držav, se ni izkazalo kot učinkovito. Stalna večnacionalna zavezništva so se v preteklosti izkazala kot zelo nestabilna (Grizold in Vegič 2002). Velika večina jih je prenehala delovati iz različnih razlogov. Velikokrat je razlog nestrinjanje ene države s politiko druge države, ki jo skuša v zavezništvu voditi, ali pa umik države iz zavezništva. V organizaciji SATO sta leta 1977 prenehali delovati Francija in Pakistan, ker se nista strinjali s politiko ZDA. Posledično je to pripeljalo do umika ZDA iz Indokine in s tem je razvođenel tudi namen zavezništva in je razpadlo.

Podobno je prenehalo delovati leta 1955 ustanovljeno protikomunistično zavezništvo CENTO, ko je prišlo do nesporazumov med Veliko Britanijo, Turčijo, Iranom, Irakom in Pakistanom (Tertrais 2004). Razloge za ugasnitev delovanja bi lahko iskali v izginotju skupnega sovražnika oziroma skupne grožnje, kot je bilo to v primeru grožnje komunizma ali pa v različnem dojemanju ogrožanja. Omenjeno prepoznamo tudi pri delovanju Nata, saj med zaveznicami velikokrat prihaja do različnega dojemanja groženj in nevarnosti, ki za vsako

¹ Aktivnosti pod točko 1 in 2a v širšem smislu ustrezajo definiciji aktivnosti, ki jih je Boutros Boutros-Ghali poimenoval kot »preventivna diplomacija«. »Upravljanje s konfliktom« pa korelirajo njegovi opredelitvi aktivnosti v okviru »peace-keeping«, »peace-making« in »peace enforcement«, kjer z uporabo vmesnika skuša doseči uskladitev sprtih strani po ustrezni resoluciji OZN. Aktivnosti pod tretjo točko se nanašajo na graditev miru z vzpostavljanjem demokratičnih institucij (Lucarelli 1999).

zaveznico predstavljajo drugačno stopnjo ogrožanja; in s tem prihaja do neskladij med stališči in načini odzivanja nanje.

Tertrais ugotavlja, da so moderna vojaška zavezništva nastala iz dveh vzgibov. Prvi temelji na idealistični predpostavki, ki pravi, da se države vojaško povezujejo med seboj, ker delijo skupne vrednote in ideje. Realistična predpostavka temelji na analizi stroškov in koristi takšnega povezovanja. Zaveznice so tako ekonomične pri svojem ravnanju in prihranijo sredstva, po drugi strani pa multiplicirajo koristi s porazdelitvijo bremen in delitvijo sredstev. Ob tem ni zanemarljiv psihološki učinek, da ima država ob sebi tudi močno zaveznico, ki ju povezuje pozitivna varnostna garancija. Hkrati zaveznice v skupnem zavezništvu bolj odprto sodelujejo v okviru svojih zunanjih politik in se dogovarjajo glede obsega premestljivih zmogljivosti za primere kriznega angažiranja (Tertrais 2004).

Varnostne garancija med zaveznicami so lahko formalne v smislu pisnega sporazuma ali neformalne. Formalna zavezništva se načeloma izoblikujejo na dvostranski (kot na primer zavezništva med ZDA in Francijo, ZDA in nekaterimi azijskimi in afriškimi državami) ali večstranski ravni (kot na primer nekdanja ZEU, nekdanji Varšavski pakt, zveza Nato, EU v okviru drugega stebra Skupne zunanje in varnostne politike, zavezništvo med Rusijo in nekaterimi nekdanjimi državami Sovjetske zveze). Neformalna zavezništva ne temeljijo na pisnem oziroma formalnem dogovoru, kljub temu pa lahko temeljijo na varnostnih garancijah (kot na primer odnos med ZDA in Tajvanom, ZDA in Saudsko Arabijo) (Tertrais 2004).

Ko govorimo o zavezništvih, moramo omeniti tudi formiranje koalicij, ki jo vzpostavi skupina voljnih držav ali pa nastane ad-hoc, ki v spremenjenem varnostnem okolju in zaradi nepredvidljivih nevarnosti predstavlja vedno bolj pogost in kratkoročen način odzivanja držav na varnostne dogodke.

Strateška partnerstva lahko uvrstimo v obliko vojaškega zavezništva v širšem pomenu, za katerega pa ni nujen obstoj varnostne garancije med zaveznicami. Strateške partnerje povezujejo predvsem skupni varnostni interesi kot tudi interes po vojaškem sodelovanju na različnih nivojih. Primeri takšnih partnerstev so odnosi med ZDA in Rusijo, Turčijo in Izraelom, Izraelom in Indijo, Kitajsko in Pakistanom, Kitajsko in Burmo ter druge (Tertrais 2004).

Ob opredeljevanju zavezništva se je smiselno dotakniti tudi opredelitve pojma »zaveznice«. Glede na razumevanje zavezništva bi lahko rekli, da je v skladu s koncepti zaveznica tista

država, ki je v zavezništvu z drugo državo. Dejansko se je na temo, katera država je zaveznica, odprlo kar nekaj vprašanj in dilem, ki so se izrazile predvsem s terorističnim napadom 11. septembra 2001 in z vojaškim posredovanjem ZDA v Iraku. ZDA so po terorističnem napadu na New York okoli sebe zbrale veliko koalicijo voljnih držav. Poleg evropskih, latinskoameriških in nekaterih drugih že držav zaveznic (Avstralija, Južna Koreja, Japonska, Filipini) so podporo potrdile še nekatere države, ki sicer niso veljale za zaveznice. Med njimi so Pakistan, Uzbekistan, Libija, Sudan in druge. Nekoliko drugače se je zgodilo v primeru ameriškega posredovanja v Iraku. Po nekaterih podatkih je 49 držav javno izrazilo podporo vojaškemu posredovanju v Iraku leta 2003, vendar jih je le 16 izmed njih nudilo vojaško podporo, štiri pa tudi dejansko zagotovilo vojsko na terenu (ZDA, Velika Britanija, Avstralija, Poljska). Nekatero močne koalicijske države (Francija, Nemčija in Rusija) pa so nasprotovale vojni v Iraku (Tertrais 2004).

Za zvezo Nato bi lahko rekli, da gre za zavezništvo držav, ki med seboj deli skupne vrednote in ideje in se trudi za njihovo ohranjanje ter širjenje, hkrati pa s sodelovanjem med državami išče ekonomično ravnanje in multiplikacijo zmogljivosti s porazdelitvijo bremen ter delitvijo sredstev za zagotavljanje varnosti.

2.4.4 Organizacijsko-hierarhična struktura zveze Nato

Vodilno načelo odločanja v zvezi Nato je konsenz, kar pomeni, da je vsaka država članica vključena v proces sprejemanja odločitev na vseh nivojih, omenjeno pa se odraža tudi v organizacijsko-hierarhični strukturi zveze Nato.

Organizacijsko-hierarhično strukturo zveze Nato sestavljajo civilne politične strukture, vojaške strukture in druga delovna telesa ter organizacije. V magistrskem delu se bom za namen proučevanja transformacije zveze Nato na organizacijsko-hierarhični dimenziji osredotočila na spremembe v civilni in vojaški strukturi in razmerja med njimi.

Najvišji in najpomembnejši organ odločanja v organizacijsko-hierarhični strukturi zveze Nato je NAC, v okviru katerega se srečujejo predstavniki držav članic na različnih nivojih in sprejemajo najvišje politične odločitve zavezništva. Predseduje mu generalni sekretar, ki je odgovoren za vodenje in usmerjanje procesa posvetovanja in odločanja v celotnem zavezništvu. NAC je edini organ odločanja v zavezništvu, ki je bil ustanovljen s Severnoatlantsko pogodbo in iz katere črpa avtoriteto sprejemanja odločitev. Vsi ostali organi in odbori so bili ustanovljeni z odločitvijo NAC.

Podobno je bila z odločitvijo NAC ustanovljena tudi Skupina za jedrsko načrtovanje. Gre za civilno politični organ NAC, ki nadzoruje in sprejema vse odločitve zveze Nato v zvezi z jedrsko politiko. Tu sprejete odločitve so enako zavezujoče za članice zveze Nato kot tiste sprejete na NAC.

NAC je zaradi lažjega pregleda in delovanja ustanovil še tretji organ odločanja, ki je deloval le do leta 2009. To je bil Odbor za obrambno planiranje, ki pa je bil s transformacijo zavezništva razpuščen. Njegove naloge je prevzel NAC (Nato Handbook 2006, 33–39).

Nepogrešljivi pri delu organov odločanja so njim podrejeni politični odbori, ki sodelujejo v procesu oblikovanja in sprejemanja odločitev. Ti organom odločanja pomagajo s pripravljanim nasvetov in predlogov ter tako sooblikujejo politiko odločanja. Ključno vlogo v omenjenem procesu ima tudi Vojaški odbor, ki v hierarhično podrejeni vlogi do NAC in Skupine za jedrsko načrtovanje pripravlja vojaške nasvete, od njih pa sprejema usmeritve, ki jih posreduje podrejenima strateškima poveljstvoma in tako kreira in sooblikuje proces vojaškega odločanja v zvezi Nato (NATO Handbook 2006, 35–39).

Glede na izvršne funkcije pomembnih civilno političnih organov odločanja in odborov vidimo, da ima zavezništvo tri organe odločanja, njim pa je podrejeno različno število odborov. Glede na funkcijo je organizacija razčlenjena na organe upravljanja in strokovno raven.

V vojaški organizacijsko-hierarhični strukturi predstavlja Vojaški odbor najvišji organ usmerjanja in upravljanja v procesu vojaškega določanja. Njemu sta podrejeni dve strateški poveljstvi, ki sta med seboj enakovredni, opravljata pa instrumentalno funkcijo. Tretjo hierarhično raven, ki je podrejena strateškemu poveljstvu v SHAPE, pa predstavljata dve operativni poveljstvi in tri komponentna poveljstva (zračno, pomorsko in kopensko poveljstvo), ki opravljajo operativne funkcije. Vidimo, da imamo v strukturi vojaškega poveljevanja tri hierarhične ravni in organizacijsko razčlenjenost po treh funkcionalnih zakonitostih: upravljalško, strateško-operativno in taktično.

3 MEDNARODNO VARNOSTNO OKOLJE V OBDOBJU OD LETA 1989 DO 2012 (ČIKAŠKI VRH ZVEZE NATO)

V tem poglavju bom izpostavila nekatere, po moji oceni, pomembne dogodke, ki so se pojavili po koncu hladne vojne in so oblikovali spremenjeno mednarodno varnostno okolje. Hkrati so te spremembe vplivale tudi na delovanje in transformacijo zveze Nato kot vojaško-politične organizacije.

3.1 Ključne geostrateške, geopolitične in vojaškostrateške spremembe v mednarodnem okolju

Med ključne spremembe v mednarodnem okolju po koncu hladne vojne nedvomno spada padec berlinskega zidu in združitve obeh Nemčij. Tako je razpadla bipolarna ureditev, ki se je oblikovala v obdobju hladne vojne,² in odnosi med vzhodnim ter zahodnim blokom držav so se otoplili. Razpadle so tri večnacionalne, hegemonistične in socialistične države: Sovjetska zveza, Češkoslovaška in Jugoslavija. Na njihovem ozemlju je nastalo 22 novih držav. Na tem prostoru, ki se je dobesedno čez noč soočil z demokracijo in tržnim gospodarstvom, se pojavi varnostni vakuum, oživijo nacionalistična gibanja, razpadejo stare strukture; iluzije, da bodo spremembe avtomatizirano prinesle blaginjo, so se razblinile (Jazbec 2004). Kljub temu, da je to obdobje označeno s pozitivnimi premiki, kot so otoplitev odnosov med državami, združitve obeh Nemčij, okrepitev političnega sodelovanja evropskih držav, okrepitev sodelovanja z vzhodnoevropskimi državami, nekatere države so pridobile želeno suverenost nad svojim ozemljem, zmanjšala se je verjetnosti meddržavnega vojaškega spopada, pa je varnostno okolje postalo negotovo in nepredvidljivo; ne le v okviru vojaških, pač pa tudi okoljskih, socialnih, ideoloških in drugih razsežnosti ogrožanja življa.

Spremembe v mednarodnem okolju so zahtevale nove prijeme pri soočanju z izzivi, zato so države v iskanju odgovorov nanje pričele tudi z vse večjim in obširnejšim medsebojnim povezovanjem in sodelovanjem, tako na gospodarskem, političnem, zdravstvenem, okoljskem, varnostnem, obrambnem in drugih področjih.

S koncem hladne vojne se je pojavila predpostavka o koncu vojaškostrateške globalnosti. Pokazalo se je, da je svet dejansko razdeljen na območja, kjer vlada demokratični mir, in na

² Pojem hladna vojna označuje stanje napetosti in sovražnosti v odnosih med Združenimi državami Amerike in Sovjetsko zvezo po koncu druge svetovne vojne (Grizold 2005).

območja, kjer države propadajo in vlada lokalno nasilje. Vojna je za demokratični zahodni svet nesprejemljiv način reševanja problemov in izzivov, v območjih revščine in razvojne zaostalosti, ki jih Held in McGrew poimenujeta luknja oziroma z angleškim izrazom »the Gap«, pa se kolektivno nasilje kaže in sprejema kot del normalnih medčloveških odnosov (Held in McGrew 2007, 25).

Brown omenja pojav politične globalizacije, ki se kaže v povečanem številu mednarodnih organizacij. Poleg političnih mednarodnih organizacij, kot so na primer Organizacija združenih narodov (OZN), Svetovna trgovinska organizacija (WTO), EU in zveza Nato, so se pričele pojavljati tudi ostale vrste organizacij, kot so Svetovna banka, Evropska svetovna banka za obnovo in razvoj, Mednarodni denarni sklad in druge, ki v svetovni politiki igrajo pomembno vlogo. Statistika kaže, da je bilo leta 1910 v svetu približno 35 vladnih in 175 nevladnih organizacij, do leta 2000 pa je njihovo število naraslo na več kot 250 vladnih in 5500 nevladnih mednarodnih organizacij. Povečalo se je tudi število mednarodnih konferenc na leto. Sredi 19. stoletja sta bili dve ali tri, v današnjem času pa jih je več kot 4.000 (Brown 2001).

3.1.1 Spremembe finančnega okolja

Vplivnost in moč velesil je nazorno pokazala tudi finančna kriza, ki se je v posameznih državah pričela v različnih časovnih obdobjih. Prvi predpotresni sunek je bil propad največjega energetskega podjetja Enron v ZDA leta 2001. Njegov propad je zamajal temelje tudi podjetjem v Evropi, finančni zlom in pričetek svetovne finančno-gospodarske krize pa se pripisuje propadu banke Lehman Brothers leta 2008. V finančni krizi so se znašle vse države članice zveze Nato, kar je posledično pripeljalo do zmanjšanja obrambnih proračunov in obrambnih izdatkov, hkrati pa je bilo težje doseči konsenz za sprejem odločitev zveze Nato za ukrepanje ob zaznavi tveganj in groženj. Zmanjšanje obrambnih proračunov za zavezniške države in posledično tudi za zvezo Nato je pomenilo oslabitev njegovih obrambnih zmogljivosti, saj je povzročilo slabšo opremljenost oboroženih sil, zmanjšanje njihove interoperabilnosti, premestljivosti, odzivnosti ter tako povzročilo preobrat v trendu, ki ga je zveza Nato po obdobju hladne vojne skušala zasledovati.

V povezavi s preobratom v razmerju svetovne moči in zmanjševanja obrambnih proračunov po mojem mnenju ne smemo prezreti velesile, kot so Kitajska, Indija, Brazilija, Rusija, Iran. Z izjemo slednjega, gre za države formata BRIC, ki zlasti v času svetovne finančne krize vidijo

več priložnosti kot ostale države. Zlasti Kitajska in Indija v zadnjih letih povečujeta obrambne izdatke. Nekateri analitiki pravijo, da ima Kitajska celo dvakrat višji obrambni proračun, kot ga uradno prikazuje, Kitajska vojska pa izvaja obsežne vojaške programe posodabljanja. Podatki za Indijo kažejo, da so se obrambni izdatki v njenem proračunu za leto 2009 in 2010 povečali za okrog 24 odstotkov v primerjavi s prejšnjimi leti, s čimer je Indija postala tretja največja svetovna porabnica na obrambnem področju, upoštevajoč kupno moč njene valute (Braddon 2009). Podatki kažejo, da moramo spremembe mednarodnega varnostnega okolja spremljati in ocenjevati s precej širšega vidika kot le evroatlantskega, kar posledično vpliva tudi na spremembe zveze Nato in njeno prihodnjo vlogo in moč kot glavnega vojaško-političnega akterja v evroatlantskem prostoru in svetovnem merilu.

3.1.2 Bližnja soseščina zveze Nato

Poleg svetovnih velesil, ki vplivajo na mednarodno evropsko varnost in jo tudi kreirajo, pri obravnavanju predvsem evropskega mednarodnega okolja ne moremo prezreti dogajanj v bližnji soseščini. Predvsem se zveza Nato s širjenjem članstva držav približuje že desetletja varnostno nemirnim državam na bližnjemu in srednjemu vzhodu, zaradi česar vedno bolj čuti posledice njihovih političnih in varnostnih dejavnikov.

Arabska pomlad, ki se je začela decembra 2010 v Tuniziji in se je z domino efektom razširila še v sosednje arabske države, je precej prevetrila in zaostрила politične in predvsem varnostne razmere v državah na Bližnjem vzhodu. Vzroki za revolucije in vstaje so bile slabe življenjske razmere, diktatorsko vodstvo države, kršenje človekovih pravic, korupcija, visoka brezposelnost, revščina, slabe gospodarske in ekonomske razmere, posledice in učinki pa bodo vidni šele čez daljše časovno obdobje.

3.1.3 Drugačne grožnje in nevarnosti

Van Creveld ocenjuje, da je po koncu hladne vojne pojav tradicionalne meddržavne vojne ali celo nove svetovne vojne malo verjeten, vedno več pa je organiziranega nasilja, konfliktov nizke intenzivnosti in konfliktov znotraj držav (Creveld 1991). Poleg tega se med drugim pojavlja še nelegalna trgovina konvencionalnega in jedrskega orožja ter nevarnih materialov kot osnova za razvoj jedrskega orožja, mamil, ilegalne migracije, širjenje nalezljivih bolezni, napadi na informacijska omrežja, internetni kriminal in drugo (Prezelj 2002).

Združeni narodi v svojem poročilu grožnje mednarodni varnosti opredelijo v šest kategorij, in sicer (Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change):

- ekonomske in socialne grožnje, vključujoč revščino, infekcijske bolezni in degradacijo okolja;
- meddržavne konflikte;
- notranje državne konflikte, vključujoč civilne vojne, genocid in ostale oblike zločinov proti človečnosti;
- jedrsko, radiološko, kemično in biološko orožje;
- terorizem;
- mednarodni organiziran kriminal.

Evropska unija ocenjuje, da se Evropa po koncu hladne vojne sooča z vedno bolj kompleksnimi grožnjami in izzivi. Konflikti na Bližnjem vzhodu in drugod po svetu ostajajo nerešeni, medtem ko tudi v soseščini Evrope nastajajo novi. Nedelovanje nekaterih držav ogroža druge zlasti s kriminalom, nezakonitim priseljevanjem in terorizmom. Iran je z razvojem svojega jedrskega programa ogrozil stabilnost regije in celoten sistem neširjenja orožja. Tudi zaradi globalizacije so postale grožnje kompleksnejše in bolj povezane med seboj. Informacijski sistemi in sistemi za oskrbo energije so postali bolj izpostavljeni. Globalno segrevanje in degradacija okolja spreminjata podobo našega planeta. Zaradi globalizacije se pospešeno spreminja težišče moči in razlike v vrednotah postajajo vse bolj vidne (Poročilo o izvajanju evropske varnostne strategije 2008).

Tudi zveza Nato mednarodno varnostno okolje opredeli kot polno novih nevarnosti, ki so drugačna od tistih pred letom 1989. Tako omenja, da je možnost simultane napada z vsemi možnimi sredstvi skoraj nična, da pa so grožnje, ki ostajajo večplastne in večstranske, zelo nepredvidljive. Tako obstaja tudi večja verjetnost, da bodo viri groženj predvsem v nestabilnosti, ki lahko izvirajo iz socialnih neenakosti, ekonomskih in političnih izzivov, etničnih trenj in ozemeljskih sporov. Ob tem ne pozablja na nevarnosti, ki izvirajo iz širjenja orožja za množično uničevanje, vplivanja na tok vitalnih virov, terorizma in sabotaj, ki lahko ogrozijo varnostne interese zavezništva (Rome Declaration on Peace and Cooperation; The Alliance's New Strategic Concept).

Nabor varnostnih tveganj in groženj se v vedno bolj spreminjajočem se mednarodnem okolju nenehno spreminja. Spreminja se njihova struktura in oblika pojavnosti, kar otežuje

oblikovanje ustreznih nadzornih, omejevalnih in razreševalnih mehanizmov. Poleg tega je otežujoči faktor tudi njihova vedno večja številčnost, saj pojav novih varnostnih groženj in tveganj praviloma ne nadomesti enega od prejšnjih, ampak ga le odrine iz glavnega fokusa opazovanja in tako postane latentna grožnja. Več kot je različnih virov ogrožanja, bolj multifunkcionalne mehanizme za njihovo obvladovanje potrebujemo. Najpomembnejša sodobna varnostna tveganja in grožnje so preoblikovanje sistemov vrednot, ki so bili še posebej zaznavni v procesu uveljavljanja zahodne ekonomske in politične ideologije v nekdanjih socialističnih državah; populacijska eksplozija v državah v razvoju in neenakomerna rast prebivalstva, ki ponekod že povzroča pomanjkanje življenskega prostora in pomembnih virov za preživetje; razlike v dostopnosti do življensko pomembnih naravnih virov so po naravi globalne in konfliktne; nepremostljiva neenakost med ekonomijami razvitih industrijskih držav in držav v razvoju; globalnost ekonomskih problemov, ki se kaže prek nacionalne in mednarodne ekonomske nestabilnosti; množična migracijska gibanja; regionalni konflikti, nasilni etnični spori in spopadi ter državljanske vojne; notranje napetosti v postsocialističnih državah in islamski fundamentalizem (Kotnik-Dvojmoč 2001).

3.2 Varnostne implikacije na mednarodno okolje v procesu globalizacije in vloga zveze Nato

Vestfalski koncept nacionalne varnosti³ je bil v veljavi vse do konca hladne vojne, ko so tradicionalno zasnovano zagotavljanje državne suverenosti v marsičem spremenili procesi globalizacije⁴ in nanje vplivali pojavi, kot so globalna podjetja, trgovina, ekološki problemi,

³ Varnost kot primarna človekova vrednota zajema ohranitev obstoja posameznika kot fizičnega, duhovnega, duševnega, kulturnega in družnelega bitja kot tudi zagotovitev kakovosti njegovega bivanja v družbenem in naravnem okolju. Vendar se zgodovinsko gledano obravnava varnosti ni osredotočala na posameznika, pač pa na državo in mednarodni sistem. Od vestfalske ureditve (1648) je veljalo prepričanje, da so države najpomembnejši akter v mednarodnih odnosih in imajo legitimno pravico, da si v anarhičnem mednarodnem sistemu zagotavljajo lastno varnost tudi na račun drugih držav na podlagi elementov, ki so omogočili nastanek države in njen obstoj (centraliziran in formalno organiziran državni aparat in legalni monopol nasilja). V tem okviru je bila država hkrati glavni objekt in subjekt varnosti. Takšen državocentričen koncept nacionalne varnosti je izražal negotovost med državami za zagotavljanje lastne varnosti na račun drugih, saj ni bilo vzpostavljenega mehanizma, ki bi ob zagotavljanju varnosti preprečeval nadvlado nad drugo državo (Grizold 2011).

⁴ Indijski analitik Sheshabalaya (2006) prepoznava globalizacijo kot proces, ki se je odvil v treh valovih. Za nosilce prvega vala je označil Arabce, ki so bili v zgodovini pomembni prvi prenašalci indijske znanosti, medicine, literature in matematike v Evropo. Drugi val so povzročili predvsem razmah finančnih tokov, kolonializacija, pomembnost države kot instituta in industrijska revolucija. Ob tem je bila ena izmed posledic drugega vala globalizacije hiter upad in stagniranje Indije in Kitajske. Ta val naj bi se zaključil s koncem druge svetovne vojne. Tretji val pa je označen z razcvetom Kitajske in Indije, kar naj bi bilo logična posledica dogajanja v prejšnjih dveh valovih. Ti dve državi predstavljata vir poceni delovne sile, hkrati pa sta tudi veliki porabnici izdelkov in javnih storitev. Ponovno dobi pomen brezmejno finančno poslovanje. Industrija išče priložnost za nizko plačljivo delovno silo, ob tem pa je potencialna rast trgovine največja ravno tam, kjer je standard na nižji ravni. Nezanemarljivi so tudi podatki, ki kažejo na njun nezmanjšan obseg obrambnih proračunov, krepitev oboroženih sil ter izvajanje jedrskih poskusov. Worthington (2001) pravi, da si države v

sredstva komunikacije in drugo. Na prehodu iz 20. v 21. stoletje se je varnostna paradigma pomembno spremenila. Širok okvir sprememb predstavljata novo kompleksno (globalno) varnostno okolje in spremenjena vloga države pri zagotavljanju sodobne varnosti. Spremenjeno geostrateško in geopolitično okolje ter učinki globalizacije so povzročili, da so se v razpravo o varnosti vključili tudi nedržavni akterji, kot so posamezniki, družbene skupine in organizacije v okviru civilne družbe, nastajajoča globalna družba oziroma nadnacionalni akterji (multinacionalna podjetja in organizacije). Poleg tega je varnostna paradigma v spremenjenih znanstveno-tehničnih, okoljskih, ekonomskih in drugih okoliščinah pridobila nove razsežnosti, ki se izražajo v dveh smereh: 1) ozemeljski, ki vključuje posameznike, skupine in organizacije na lokalni, državni, regionalni in svetovni ravni ter 2) konceptualni, ki vključuje vse vidike človekovega obstoja in delovanja, od ekonomskega, kulturnega, političnega, izobraževalnega in obrambnega. Ta razvoj je v teoriji in praksi sodobne varnosti aktualiziral nekatere doslej zanemarjene vidike varnosti, ki so se tudi zaradi tega v sodobnem globaliziranem svetu začeli vse bolj obravnavati kot ključni elementi pri zagotavljanju varnosti (Grizold in Bučar 2011). Tako Anderson omenja pristop, pri katerem zagovarja širši pristop k zagotavljanju varnosti. Ta pri zagotavljanju varnosti ne upošteva le vojaškega vidika, pač pa tudi ekonomski, politični, sociološki, kulturni in okoljski vidik in ga poimenuje vseobsežen pristop (Anderson 1999).

Lahko rečemo, da je diskurz v politiki o varnosti vedno pogosteje zajemal tudi druge prvine varnosti (degradacija okolja, podnebne spremembe, lakota, neenakomeren ekonomski razvoj, nalezljive bolezni, zagotavljanje blaginje) in v ospredje potisnil koncept globalne varnosti. S tem je postalo razvidno, da realističen pristop (realistična teoretična paradigma, pri kateri so države osrednji dejavnik tako notranjega kot zunanjega varnostnega okolja) ni več ustrezen, saj koncept svetovne in globalne družbe ter globalne varnosti v ospredje postavljajo okrepljen vpliv nadnacionalnih in podnacionalnih dejavnikov (Grizold in Bučar 2011).

Varnostni vidiki globalizacijskih procesov se povezujejo z degradacijo okolja, begunci, nelegalnimi množičnimi migracijami, mednarodnim teorizmom, mednarodnim kriminalom,

globaliziranem svetu mednarodni prostor delijo z drugimi mednarodnimi akterji (globalne mednarodne trgovinske organizacije, multinacionalna podjetja, okoljska gibanja kot je Greenpeace, večnacionalne mednarodne organizacije kot so EU, OVSE, NATO, ZN) in zato mednarodni odnosi postajajo manj državocentrični. Poleg tega pa globalizacija zamegli nekdanje razlikovanje med domačo in mednarodno politiko, saj v globaliziranem svetu postaneta vedno bolj povezani in medsebojno vplivni. Kaj je novega v procesu globalizacije in kaj ne, pa ugotavljata tudi Keohane in Nye, ko globalizem opredelita v različnih oblikah, in sicer: ekonomski, vojaški, okoljski, socialni in kulturni globalizem, in ne le kot ekonomsko kategorijo (Keohane in Nye 2000).

nenadzorovanim širjenjem orožja za množično uničevanje, novimi programi uporabe jedrske sile, verskim fundamentalizmom in grožnjami, ki jih sodobnim družbam prinaša njihova prevelika odvisnost od informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Ti procesi in grožnje se v nekaterih nacionalnovarnostnih politikah označujejo tudi kot nove grožnje. Lahko rečemo, da so globalizacijski procesi tudi na področju varnosti zelo resen izziv sodobnemu svetu. Po eni strani gre za procese, ki jim je nemogoče nasprotovati in se jim človeštvo ne more izogniti, po drugi strani ti procesi ne prinašajo enake učinke za vse. Nekateri imajo zaradi tega večje doprinose, nekateri pa celo večje izgube. Skozi prizmo naraščajoče medsebojne odvisnosti pa težko prezremo, da globalizacijski procesi povečujejo učinke negativnih pojavov, kot so organiziran kriminal, terorizem, migracije, v nekaterih primerih pa celo privedejo do destabilizacijskih učinkov oziroma do oboroženih spopadov (Grizold in Bučar 2011).

Pod vplivom spremenjenega mednarodnega sistema držav ter pojava drugačnih varnostnih tveganj in groženj se je po koncu hladne vojne spremenila tudi evropska varnostna struktura.

Med mnogimi novonastalimi mednarodnimi organizacijami in subjekti, kot so občasna srečanja vodij držav in vlad, svetovalni odbori, sporazumi o varnostni politiki, razorožitvena območja, so v ospredje stopile že uveljavljene mednarodne varnostne institucije, kot so OZN, zveza Nato, EU in OVSE in skupaj uokvirile prostor evropske varnostne strukture (Grizold 2001).

Koncept skupne varnosti, oblikovan v času hladne vojne, je nudil temelje za razvoj osnovnih postavk nove evropske varnostne arhitekture po koncu hladne vojne in veljajo še danes, tudi pod vplivom globalizacijskih trendov:

- države so že v času hladne vojne zagovarjale, da varnost v Evropi ne more biti zadeva igre ničelne vsote (zero sum game) posameznih držav, s katero bi zagotavljale svojo varnost na račun drugih držav, zato so se med drugim zmanjšale tudi možnosti neposrednega vojaškega spopada med velesilami po koncu hladne vojne, hkrati pa so nastale možnosti za drugačne grožnje varnosti v Evropi;
- še vedno so politična zagotovila najpomembnejši temelj za evropsko varnost, nato šele druga sredstva kot na primer vojaško-tehnična;
- evropsko varnost določa mnogo dejavnikov, od vojaških, gospodarskih, ekoloških, socialno-kulturnih, političnih, zato je za njeno razumevanje in zagotavljanje potrebno upoštevanje celostnega spektra elementov, ki vplivajo nanjo (Hyde-Price 1991).

Evropski varnostni sistem še vedno temelji na treh osnovnih ravneh (Grizold 2001), in sicer:

- nacionalni (države zagotavljajo nacionalno varnost kot politično in osebno vrednoto, ki se z uporabo vseh sestavin nacionalnovarnostnega sistema udejanja kot temeljna posameznikova in družbena pravica),
- večnacionalni (obstoj raznih dvostranskih in večstranskih varnostnih sporazumov),
- mednarodni (mednarodne organizacije, katerih naloga je zagotoviti mir in varnost mednarodne skupnosti – OZN, zveza Nato, EU, OVSE, Svet Evrope).

Sklepamo lahko, da se bo prihodnja varnostna struktura v Evropi oblikovala in razvijala pod vplivom pozitivnih in negativnih vplivov okolja, kar se bo odražalo tudi na razvoju nacionalnih, večnacionalnih in mednarodnih struktur zagotavljanja varnosti. Pristop zagotavljanja varnosti bo moral temeljiti na vseh elementih varnosti, torej na vseobsežnem konceptu, ki bo upošteval tako vse ravni zagotavljanja varnosti kot tudi njegove večdimenzionalne razsežnosti.

Zveza Nato k dojetanju in zagotavljanju varnosti po letu 1989 pod vplivom spremenjenega varnostnega okolja pristopa bolj celostno in vseobsegajoče. S končanjem blokvske delitve držav in razpadom Varšavskega pakta kot nasprotnika zahodnoevropskih držav, zveza Nato vse do danes ohranja zagotavljanje varnosti svojim članicam z izvajanjem koncepta kolektivne obrambe, poleg tega pa na varnostno agendo uvršča tudi asimetrične grožnje in nevarnosti, kot so terorizem, organiziran kriminal, migracije, ilegalni prehodi meja, nespoštovanje človekovih pravic, kibernetike in okoljske grožnje ter širjenje orožja za množično uničevanje (The Alliance's New Strategic Concept 1991). S tem zveza Nato kaže na zavedanje o širšem konceptu zagotavljanja varnosti, njegovem vplivu na delovanje zaveznitva ob tem pa išče načine odzivanja in prilagajanja.

V spremenjenem varnostnem okolju so se spremenili tudi izvajalci zagotavljanja varnosti. Do nedavnega je ta privilegij pripadal nacionalni državi, kar pa v postmoderni družbi ni več popolnoma tako. Zlasti na področju zagotavljanja fizičnega varovanja oseb in premoženja je prišlo do prenosa nalog na zasebna varnostna podjetja. Tudi na področju izvajanja vojaških nalog prihaja do njihovega vedno pogostejšega prenosa na zasebna vojaško-varnostna podjetja, ki proti plačilu nudijo določene vojaške in varnostne usluge (Konjar 2011).

V zadnjih letih je zaznana povečana prisotnost omenjenih zasebnih podjetij, zlasti v okviru izvajanja mednarodnih operacij in misij. Literatura navaja, da so njihove najpogostejše dejavnosti bojne aktivnosti in bojna podpora, razminiranje, vojaško svetovanje in urjenje, oskrba z orožjem, logistična podpora, fizično varovanje oseb in premoženja, zbiranje obveščevalnih podatkov, preprečevanje kriminalitete. Iz navedenega je moč razbrati, da se njihovo delovanje navezuje tako na izvajanje vojaških kot varnostnih nalog.

Glede na obseg in vsebino nalog se nakazujejo težnje po širši uporabi zasebnih vojaških podjetij tudi kot nadomestilo nacionalnih vojaških sil. Predvsem pa se kot element naklonjenosti njihovi uporabi omenjajo manjši stroški v primerjavi z nacionalnimi vojaškimi silami. Kljub temu ostajajo mnoga odprta vprašanja, zlasti glede odgovornosti in omejitev pri izvajanju nalog, predvsem ko gre za izvedbo nepredvidljivih oziroma nenačrtovanih nalog, ki morda niso zajete v njihovih najemniških pogodbah (Fritz 2009).

Vzroke za preusmerjanje opravljanja varnostnih nalog od države k zasebnim vojaško-varnostnim podjetjem bi lahko iskali v pojavu 1) dereguliranega svetovnega trga pod vplivom globalizacije, 2) postmodernih trendov v vojskah, ki so s profesionalizacijo in dobro tehnično opremljenostjo postale dražja delovna sila, 3) globalizacije varnostnih tveganj in groženj, ki od nacionalnih vojsk zahtevajo visoko usposobljenost in prilagodljivost, 4) zmanjševanja obrambnih proračunov in odtegotvanja finančnih sredstev državnim vojaškim organizacijam z obrazložitvijo, da je vse manj vojaških groženj, ki bi zahtevale vojaško obrambo, 5) prakse nekaterih držav, zlasti ZDA v Iraku in Afganistanu, ki tovrstne naloge že prenašajo na zasebnike (Konjar 2011).

Zveza Nato se je posluževala uslug vojaško-zasebnih varnostnih podjetij zlasti na območju izvajanja mednarodnih operacij in misij. Primer takega sodelovanja predstavljajo nekatere aktivnosti protiterroristiškega delovanja, ki so jih za Natovo poveljstvo ISAF v Afganistanu izvajale svetovalne skupine za protiterroristiško delovanje (CAAT), katerih osebje je bilo sestavljeno tudi iz najemnikov zasebnih varnostnih korporacij.

Menim, da se bo v prihodnje tudi zavezništvo moralo poglobljeno ukvarjati s tem pojavom, saj na eni strani zasebne organizacije ne želijo izgubiti dela in dobička, na drugi strani pa posegajo na področje nalog, ki je tradicionalno pripada nacionalnim oboroženim silam in je skladno z demokratičnimi načeli v tej smeri naravnani tudi varnostni sektor tako zveze Nato kot njenih držav članic.

4 ZVEZA NATO KOT VOJAŠKO-POLITIČNO ZAVEZNIŠTVO

Zveza Nato je mednarodna vojaško-politična organizacija, ki obstaja in deluje že več kot 60 let, od tega 23 let v obravnavanem obdobju. Njen nastanek sega v 4. april 1949, s podpisom Severnoatlantske pogodbe,⁵ s katero je formalno zavezništvo nastalo in postavilo prve formalne temelje za svoje delovanje (Trapans 2003, 11).

Z razliko od ostalih, večinoma propadlih zavezništev, je zveza Nato po letu 1989 in po izginotju prvotnega razloga za obstoj uspela najti nove razloge za nadaljnje delovanje, kljub mnogim dvomom tako strokovne kot laične javnosti.

Tudi po predpostavkah realistične teorije, ki kot temeljni motiv za vzpostavljanje in ohranjanje zavezništev obravnava obstoj zunanjih groženj, bi lahko pričakovali, da bo prišlo do zmanjšanja relevantnosti zveze Nato in morebiti celo do njenega postopnega razpada (Vegič, 2005b). Pojav drugačnih, bolj kompleksnih in nepredvidljivih varnostnih tveganj, groženj in nevarnosti tudi v njeni bližnji sosesčini, je zvezo Nato spodbudil k novemu načinu razmišljanja in pristopanja k njihovem reševanju, kar je spodbudilo njeno nadaljnje delovanje. Nove in drugačne grožnje so v času globalizacije pridobile še dodatno komponento nepredvidljivosti, kompleksnosti in vseobsežnosti, kar je države med seboj še bolj povežalo, z namenom skupnega zoperstavljanja in reševanja. Uveljavila se je praksa tako imenovanega multilateralnega in vsestranskega pristopa k varnostnim problemom. Zveza Nato je s svojo institucionalno strukturo in organiziranostjo nedvomno eden od možnih subjektov za izvajanja takega pristopa (Grizold in Vegič 2002).

Zveza Nato je bila ustanovljena z namenom zoperstavljanja vojaškim grožnjam, ki so prihajale s strani Varšavskega pakta. Posledično je za obvladovanje le-teh v ospredje postavljala razvoj vojaških zmogljivosti. Poleg tega je razvijala tudi prakse in postopke za integracijo novih članic, s čimer je povečevala svojo relevantnost, ki se je izkazala kot pomembna zlasti po koncu hladne vojne, ko je z izginotjem znanega vojaškega sovražnika nastopilo obdobje kompleksnega varnostnega okolja in z njim velika varnostna negotovost. Wallander ocenjuje, da je njena relevantnost izvirala predvsem iz vloge varnostne institucije, ki je sposobna opravljati več različnih funkcij in ni zgolj generator nacionalnih moči (Grizold in Vegič 2002). Zveza Nato se je poleg odvrčanja zunanjih groženj in nevarnosti ukvarjala

⁵ Severnoatlantska pogodba je pričela veljati 24. avgusta 1949, ko so jo ratificirale vse pogodbenice.

tudi z drugimi varnostnimi problemi, kot so nestabilnost, negotovost in odnosi med zaveznicami, kar je še povečevalo njeno vlogo v mednarodni skupnosti. Poleg tega je z nadaljevanjem razvoja vojaških zmogljivosti ostala tudi relevanten akter pri reševanju varnostnih problemov zunaj svojih meja.

Poleg zagotavljanja zavezanosti izvajanju pglavitnih nalog zavezništva je zveza Nato že v času hladne vojne vzpostavljala tudi druge povezave med zaveznicami, s katerimi je širila vsebine in oblike povezovanja ter sodelovanja med njimi. Gospodarsko, znanstveno, informacijsko-komunikacijsko sodelovanje, sodelovanje z namenom razoroževanja, nadzora oborožitve in omejevanja širjenja orožja za množično uničevanje, varnostno sodelovanje z namenom boja proti terorizmu, pri čemer so se vsa področja odslikavala tudi v institucionalni ureditvi, je med članicami zveze Nato le še utrdilo sodelovanje.

Duffield (1994) opozarja na več razlogov za ohranitev zveze Nato, ki jih analize o prihodnosti zavezništva niso zajele v zadostni meri, in sicer: nadaljnji obstoj zadostnih zunanjih groženj; potencial zveze Nato za prevzemanje novih nalog v procesu institucionalnega prilagajanja in vlogo zavezništva v zglajevanju nasprotij med zaveznicami. Zavezništvo kljub koncu hladne vojne še vedno opravlja več zunanjih in notranjih varnostnih funkcij. Med zunanje funkcije Nata Duffield navaja:

- ohranjanje strateškega ravnotežja v Evropi, ki jo predstavlja ruska vojaška moč. Le-ta se je sicer po koncu hladne vojne zmanjšala, še vedno pa ni izginila. Tako je nemogoče trditi, da še vedno velikanske ruske vojaške zmogljivosti ne bodo ponovno uporabljene, še posebej zaradi nenehne nestabilnosti v državi;
- preprečevanje in reševanje konfliktov v srednji in vzhodni Evropi, ki bi lahko pripeljali tudi do množičnega pojava beguncev ali se celo razširili na ozemlje sosednjih držav, vključno s članicami zveze Nato;
- stabilizacijo držav nekdanjega Varšavskega sporazuma preko spodbujanja političnih in gospodarskih reform v njih, saj bi lahko neuspeh njihove izvedbe povzročil nastanek varnostnih groženj za sosednje države.

Najpomembnejša notranja funkcija zveze Nato je odpravljanje trenj in morebitnih nesporazumov med državami članicami, kar zmanjšuje možnost konfliktov med njimi (Duffield 1994). Zveza Nato omenjeno zagotavlja z izvajanjem in povečevanjem notranje transparentnosti, s čimer odpravlja nezaupanje med članicami; z »denacionalizacijo«

varnostnih politik, kar pomeni, da zaveznice varnostno politiko oblikujejo tudi na ravni zavezništva in ne izključno na nacionalni ravni; z omogočanjem prispevka ZDA k odpravljanju bojzani med zaveznicami v vlogi »notranjega uravnoteževalca« (Vegič 2005b, 182–183).

Zelo močno povezovalno komponento med državami članicami in partnerkami predstavlja zavezanost zveze Nato k demokratičnim načelom in standardom zagotavljanja človekovih pravic ter svoboščin, katerim sledi pri svojem delovanju. Zveza Nato ima pomembno vlogo pri urejanju medzavezniških odnosov in odnosov s partnerskimi državami, ki so zaradi tega bolj predvidljivi, transparentni in med njimi obstaja določena stopnja medsebojnega nadzora. Omenjeno članice zavezništva motivira za ohranjanje članstva, partnerke ali morebitne nove članice pa spodbuja k včlanitvi.

Zavezništvo je za svoj nadaljnji obstoj po razpadu Varšavskega pakta našlo druge skupne varnostne in tudi politične interese. Skupno sodelovanje je gradilo na skupnih idejah in vrednotah, ki so hkrati privabljale k sodelovanju tudi druge države. Poleg vojaškega sodelovanja, ki ga razvija ob delitvi stroškov in bremen in s tem povečuje koristi, je zavezništvo skrbelo in poglobljalo tudi druge vrste sodelovanj, kot so politično, znanstveno, informacijsko, kulturno in drugo sodelovanje, s katerim je utrjevalo članstvo v zavezništvu. Z omenjenimi razlogi za obstoj zavezništva je uspel premostiti politična neskladja in nestrinjanja znotraj zavezništva, ki bi poleg izginotja glavnega sovražnika po koncu vojne lahko botrovali njegovemu razpadu.

Zveza Nato se je pod vplivom sprememb prilagodila in transformirala v sodobno organizacijo, ki zagotavlja izvajanje koncepta kolektivne obrambe in drugih vidikov varnosti svojim članicam.

5 DELOVANJE ZVEZE NATO PO LETU 1989

Varnostne organizacije v spremenjenem mednarodnem varnostnem okolju po letu 1989 povečujejo težnjo po razvoju učinkovitih varnostnih mehanizmov, s katerimi skušajo povečati zagotavljanje trajnega miru in varnosti ne le svojim državam članicam, pač pa tudi širše. K vzpostavljanju varnostnih mehanizmov je še posebej pripeljalo razpadanje držav in nastajanje novih ter trenja v teh procesih, proces tranzicije držav iz totalitarnih v demokratične sisteme, notranji državni konflikti kot posledica vse močnejših nacionalnih in etničnih nesporazumov in trenj, ki so se intenzivneje pričeli odvijati po razpadu blokvske delitve držav po letu 1989. Še posebej odmeven je bil konflikt na Balkanu, s katerega posledicami se zveza Nato sooča še danes (Luccareli 1999).

Luccarelijeva (1999) ugotavlja, da varnostni mehanizmi, uporabljeni v Bosni in Hercegovini, Albaniji, na Kosovu, Iraku, Libiji, Afganistanu in Siriji, niso bili uspešni, razloge za to pa vidi v slabi definiranosti in izpopolnjenosti. Hkrati meni, da je bil razvoj varnostnih mehanizmov tudi eden izmed pogojev, da so se organizacije, zlasti zveza Nato, lahko prilagodile spremenjenemu varnostnemu okolju in s tem ponovno našle svojo identiteto in razlog za nadaljnji obstoj.

Zveza Nato je že ob svojem nastanku v Severnoatlantsko pogodbo, kot ustanovitveni akt, zapisala nekatere varnostne mehanizme in instrumente, ki so kasneje služili kot osnova za nadgradnjo obstoječih in razvoj novih mehanizmov. Poglavitni varnostni mehanizem, ki označuje tudi naravo organizacije, je mehanizem kolektivne obrambe zapisan, v 5. členu pogodbe, poleg katerega so se zvrstili še drugi varnostni mehanizmi in instrumenti za zagotavljanje varnosti držav članic.

Razvoj varnostnih mehanizmov in instrumentov zveze Nato lahko analiziramo skozi prizmo treh skupin varnostnih mehanizmov, in sicer a) mehanizmi za preprečevanje konfliktov, b) mehanizmi za upravljanje z njimi in c) mehanizmi za preprečevanje nastanka novih konfliktov v pokonfliktnem obdobju.

Mehanizmi, ki jih je razvila zveza Nato, se razvrstijo le v prvi dve skupini, medtem ko mehanizmov iz tretje skupine Nato ne pozna.

5.1 Preprečevanje konfliktov

Severnoatlantska pogodba podaja izhodišča za vzpostavitev in razvoj varnostnih mehanizmov z namenom preprečevanja konfliktov. Pogodba opredeljuje sodelovanje, usmerja države članice k prizadevanjem za miroljubne in prijateljske mednarodne odnose, h krepitvi svobodnih institucij, k pospeševanju stabilnosti in blaginje, k posvetovanju v primeru ogroženosti ene ali več držav članic in širitvi zavezništva (Severnoatlantska pogodba).

Gre za mehanizme in instrumente sodelovanja, prek katerih zveza Nato vzpostavlja odnose med državami in mednarodnimi subjekti. Prek njih si zveza Nato prizadeva za povečanje transparentnosti, sodelovanja, krepitev medsebojnega zaupanja, skupno razumevanje okoliščin in stališč ter s promoviranjem demokratičnih norm in načel zmanjšati morebitne napetosti za dosego stabilnosti, dolgotrajnega miru in varnosti.

5.1.1 Severnoatlantski svet za sodelovanje

Prvi mehanizem sodelovanja z novonastalimi državami v vzhodni Evropi je zveza Nato vzpostavila zelo kmalu po padcu berlinskega zidu leta 1989. Z londonsko in kasneje rimsko deklaracijo je naznanila bolj odprto vojaško-politično sodelovanje, poleg tega pa tudi težnjo, da je treba varnost dojemati širše, saj so grožnje in izzivi, ki pretijo ne le vojaški, ampak predvsem nevojaški, torej kibernetiski, socialni, okoljski, demografski, politični in drugo, že opredeljeno na večih mestih v tem magistrskem delu. Do institucionalizacije sodelovanja je prišlo decembra 1991 z ustanovitvijo Severnoatlantskega sveta za sodelovanje (NACC), članice pa so postale Bolgarija, Češkoslovaška, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska, Romunija in Sovjetska zveza. Marca 1992 je bilo sodelovanje razširjeno na vse članice Skupnosti neodvisnih držav, junija 1992 pa so se jim pridružili še Gruzija in Albanija (Grizold in Ferfila 2000).

Leta 1997 je NACC nadomestil Evroatlanstki partnerski svet (EAPC), ki je nadaljeval in vsebinsko razširil dialog in sodelovanje kot enega izmed temeljnih predpostavk za vzpostavitev nove evropske varnostne arhitekture. Med državami članicami zveze Nato in članicami NACC so potekala redna politična posvetovanja o varnostno-političnih vprašanjih, gospodarsko sodelovanje, sodelovanje na področju načrtovanja obrambnih proračunov in povezanost s splošnim gospodarskim stanjem države, posvetovanja o varnostnih vidikih makroekonomskih politik držav, izmenjava informacij in izkušenj na seminarjih in konferencah (Grizold in Ferfila 2000).

Ustanovitev NACC je pomenila začetek novega načina delovanja zavezništva v spremenjenem mednarodnem varnostnem okolju, prek katerega je zveza Nato poleg zagotavljanja kolektivne obrambe svojim članicam pričela zagotavljati tudi mehkejšo varnost z vzpostavitvijo širšega, tako političnega kot vojaškega, dialoga z državami nečlanicami Nata in s tem prispevati k večji varnosti svojih članic in širši mednarodni varnosti.

5.1.2 Partnerstvo za mir

Podobno vlogo ima tudi mehanizem Partnerstva za mir. Gre za vzpostavitev še tesnejšega in nadgrajenega sodelovanja kot v okviru NACC. Leta 1994 ustanovljen program PzM je pomenil operacionalizacijo sodelovanja držav v NACC in v določeni meri, s programi na obrambnem področju, premostil nekatere pomanjkljivosti med državami tudi na področju sodelovanja v mednarodnih operacijah in misijah (Varnost prek partnerstva 2005). Gre za bolj individualne programe sodelovanja med Natom in nečlanicami, prek katerih so države spoznavale delovanje Nata, utrjevale medsebojno zaupanje ter si tako prizadevale za skupno graditev stabilnega in dolgotrajnega miru in varnosti.

5.1.3 Evroatlantski partnerski svet

Že vzpostavljeni okviri sodelovanja so sčasoma postali pretesni. Države članice NACC in PzM so sledile tempu razvoja, širile operativno sodelovanje ter ga želele narediti učinkovitejšega. Tako je leta 1997 mesto NACC prevzel EAPC. Ustanovitev EAPC je pomenilo ne le širši funkcionalni okvir, pač pa tudi članski okvir, saj je vključil tudi neuvrščene zahodnoevropske države. Partnerske države so vzpostavile diplomatske misije na sedežu Nata v Bruslju, kar je omogočilo lažjo redno komunikacijo in posvetovanja po potrebi (Varnost prek partnerstva 2005). Med razširjenim krogom držav se je tako vzpostavilo trdnejše razumevanje, sodelovanje in zavedanje, da lahko varnost, stabilnost in blaginjo dosežejo le skupaj, s stopanjem po skupni poti.

5.1.4 Sodelovanje zveze Nato z Rusko federacijo

Zveza Nato je po letu 1989 k sodelovanju pritegnila tudi do tedaj največjega sovražnika. V svojih strateških dokumentih se je zavezal k sodelovanju z Rusko federacijo in jo opredelila ne več kot nasprotnico, pač pa kot partnerico. Prek pristopa Ruske federacije v NACC in leta 1994 še v PzM se je vzpostavilo tudi formalno sodelovanje (Priročnik o zvezi Nato 2001). Gre za vzpostavitev stalnega institucionalnega okvira za partnerstvo na področju varnosti med

Natom in Rusko federacijo. S tem je zveza Nato potrdila svoja spoznanja, da je vključevanje Ruske federacije ključnega pomena za varnost v Evropi in da le-ta lahko prispeva bistveni del k zagotavljanju varnosti in stabilnosti evroatlantskega prostora zveze Nato (Founding Act on Mutual Relations).

5.1.5 Sodelovanje zveze Nato z Ukrajino

Zveza Nato je želela k sodelovanju pritegniti tudi države, ki so nastale po razpadu Sovjetske zveze, da bi zapolnila varnostni vakuum, ki je nastal z razpadom, ter tako skušala preprečiti destabilizacijo v državi oziroma regiji. Ukrajina si je kot takratna socialistična država za cilj postavila demokratične norme in vzpostavitev demokratične neodvisne države, zato je pogledovala proti zahodnoevropskim državam. Odnosi med zvezo Nato in Ukrajino so se začeli graditi že kmalu po razpadu Sovjetske zveze in po ukrajinski neodvisnosti leta 1991. Pridružila se je NACC in ob nastanku PzM postala tudi njegova članica. Sodelovanje je bilo leta 1997 nadgrajeno s podpisom Listine o posebnem partnerstvu med zvezo Nato in Ukrajino. Države članice zveze Nato so s tem potrdile podporo ukrajinski neodvisnosti, suverenosti in nedotakljivosti njenih meja, ozemeljski celovitosti, demokratičnemu razvoju, gospodarskemu razmahu in statusu države brez jedrskega orožja (Priročnik o zvezi Nato 2001).

5.1.6 Sodelovanje zveze Nato z Gruzijo

Gruzija je po razpadu Sovjetske zveze in po odločitvi zveze Nato glede vzpostavljanja sodelovanja z nekdanjimi sovjetskimi državami stremela k čim večjemu sodelovanju z Evroatlantsko organizacijo. Državo je poleg zunanjepolitičnih napetosti z Rusijo pretresalo tudi medetnično nasilje, vendar je bila kljub temu odločena vpeljati demokratične norme in načela svojega delovanja. Prek članstva v NACC, PzM in kasneje v EAPC je zasledovala politiko, da je stabilnost v širši regiji pogoj za njeno nacionalno varnost, zato mora pri tem tvorno in aktivno sodelovati. Zaradi vedno večje težnje Gruzije po polnopravnemu članstvu v Natu je sodelovanje postalo bolj kontinuirano v okviru Komisije Nato – Gruzija (NATO-Georgia Commission, NGC). Ta je predstavljala forum za politična posvetovanja glede vprašanj približevanja in izpolnjevanja ciljev za pristop k zavezništvu, časovni termin pa ni bil natančno določen (NATO's relations with Gergia). Gruzija je za zvezo Nato pomembna z več vidikov, najpomembnejši pa so usmerjenost Gruzije k uveljavljanju demokratičnih norm, njena pomembna geopolitična lega in pripravljenost na sodelovanje v operacijah in misijah

zavezništva kot nečlanice zveze Nato, kar je za zvezo Nato in njeno operabilnost izjemnega pomena.

5.1.7 Mediteranski dialog

V začetku devetdesetih let so se poleg varnostnih izzivov na Balkanu pojavljali tudi varnostni izzivi na Bližnjem vzhodu, ki so delali preglavice zahodnoevropskim državam. Čeprav je bil konflikt v Zalivu geografsko oddaljen od Evrope, so članice zavezništva pričele razmišljati in vedno bolj ponotranjile, da varnost v bližnjih regijah vpliva na evropsko varnost, zato so prepoznale potrebo po ukrepih, ki bi spodbudili dialog, okrepili razumevanje zveze Nato in zaupanje med državami regije. Tako je bila na bruseljskem zasedanju leta 1994 podprta ideja o vzpostavitvi sodelovanja z namenom krepitve sodelovanja in razumevanja ter s tem stabilnosti in varnosti v mediteranski regiji ter širše. Do nadgradnje sodelovanja v okviru mediteranskega dialoga je prišlo na Istanbulske vrhu 2004, ko so šefi držav povabili članice mediteranskega dialoga k bolj ambicioznemu in širšemu okviru sodelovanja prek instrumenta letnega programa dela (Mediterranean Dialogue Work Program, MDWP).

Gre za prve korake institucionaliziranja sodelovanja zveze Nato z mediteranskimi državami, ki ima še velik potencial. Kritiki delovanja zveze Nato na tem področju izpostavljajo, da bi se zveza Nato morala izogibati podvajanju aktivnosti v regiji z drugimi mednarodnimi varnostnimi organizacijami. V sodelovanju z regijo bi morala biti bolj fleksibilna, saj varnostni problemi teh držav ne izvirajo iz zunanje vojaške grožnje, pač pa iz notranjega neravnovesja, ki ga povzročata politična, gospodarska in socialna šibkost. Zaradi omenjenega bi zveza Nato morala razmišljati o alternativnih pristopih, npr. s pomočjo EU, saj sama ni najboljše podkovana za soočanje z omenjenimi izzivi (O. Lesser in drugi 2000).

5.1.8 Istanbulska pobuda

Podobno vlogo in namen vzpostavitve dialoga in spodbujanja sodelovanja med državami kot ga ima mediteranski dialog ima tudi istanbulska pobuda, ne glede na to, da sta si pobudi različni. Istanbulska pobuda je nastala mnogo kasneje (2004) kot mediteranski dialog (1994) in tudi razlog za to je bil drugačen. Medtem ko je dialog z mediteranskimi državami zaživel zaradi širitve stabilnosti in varnosti, je istanbulska pobuda nastala kot posledica razmer, ki so nastale po terorističnem napadu na ZDA 11. septembra 2001. Njen namen je predvsem sodelovanje držav v boju proti terorizmu in širjenju orožja za množično uničevanje (Istanbul Cooperation Initiative).

Ne glede na dobro izhodišče, ki jih pobudi nudita za sodelovanje držav zveze Nato z mediteranskimi in bližnjevzhodnimi državami, pa sta le-ti premalo izkoriščeni. Asmus (2008) ocenjuje, da se je partnerstvo v okviru mediteranskega dialoga in istanbulske pobude znašlo na strateškem razpotju. Pri obeh gre za pomanjkanje strateške oziroma celovite vizije zveze Nato. Na Bližnjem Vzhodu so države, ki so zainteresirane za sodelovanjem z zvezo Nato, vendar ni vzajemnega zanimanja. Poleg že omenjenih partnerstev so tu še kontaktne države, s katerimi zveza Nato išče skupne točke sodelovanja v okviru globalnih partnerstev, zlasti prek sodelovanja v operacijah. Delitev bremena je zelo priročen argument, ko gre za zbiranje zmogljivosti in denarja za reševanje krize, še posebej, če je krizno žarišče bližje azijskim državam kot evropskim. Vendar tudi države, ki delijo breme v operacijah, želijo sodelovati tudi v trenutkih odločanja, kar pa bi zahtevalo spremembo Natovega načina odločanja. Tako zveza Nato ni pripravljena na omenjene spremembe, hkrati pa ne izrablja priročnega orodja za intenzivnejše sodelovanje z državami v južni in jugovzhodni sosesčini.

5.1.9 Mehanizem širitve zveze Nato

Zavezništvo pri širitvi svojega članstva izhaja iz 10. člena Severnoatlantske pogodbe, ki opredeljuje, da lahko vsaka evropska država pod določenimi pogoji postane članica zveze Nato. Med političnimi pogoji se od kandidatki med drugim zahteva, da spoštujejo načela Severnoatlantske pogodbe, kot so: demokracija, svoboda posameznika in spoštovanje prava; sprejemanje zveze Nato kot skupnosti enako mislečih držav, ki so se združile z namenom skupne obrambe, ohranitve miru in varnosti; prizadevanje za doseganje soglasja o vseh vprašanjih, saj je načelo soglasja temeljno načelo, ki postavlja vse članice v enakovreden položaj ne glede na njeno velikost, gospodarsko, politično, vojaško ali drugo moč in je temelj procesa odločanja; sodelovanje pri posvetovanjih in sprejemanju odločitev o političnih in varnostnih zadevah zavezništva (Zorko 2004, 14). Pogoji se nanašajo predvsem na zmožnost države delovati po načelih zavezništva in doprinesti k varnosti na evroatlantskem območju.

Širitev je stalno potekajoč proces, prek katerega se je zavezništvo iz 12 ustanovitvenih članic povečalo na 28 članic. Od ustanovitve zavezništva je bilo izvedenih šest širitev, in sicer tri v času hladne vojne, leta 1952, 1955 in 1982, ter tri po koncu tega obdobja. Leta 1999 so pristopile Češka, Madžarska in Poljska; leta 2004 Slovenija, Bolgarija, Estonija, Latvija, Litva, Romunija in Slovaška; leta 2009 pa Albanija in Hrvaška. V 63 letih delovanja zavezništva je bilo izvedenih 6 širitev, medtem ko se je članstvo povečal za več kot 100 odstotkov. Po koncu hladne vojne, ob spremembi strateškega varnostnega okolja in pojava

drugačnih varnostnih izzivov, so bile v političnih in strokovnih krogih pogoste razprave o pozitivnih in negativnih učinkih širitve. Mnogi so bili skeptični do tega, kaj dobrega sploh lahko prinese širitev, ki bo kvečjemu oslabilala kohezivnost in solidarnost članic ter zmožnost njihovega odločanja.

Zveza Nato je vsa leta delovanja zagovarjala politiko širjenja z novimi članicami. Po zadnji, najštevilčnejši širitvi se je pojavilo veliko skeptikov nadaljnje širitve, vendar je zveza Nato pri njej vztrajala. Leta 2008 je povabilo v članstvo prejela Makedonija, vendar ga je blokirala Grčija zaradi nerešenega vprašanja glede imena države. Povabilo zveze Nato je kljub temu ostalo aktualno, državi pa morata predhodno razrešiti odprto vprašanje. Zunanji ministri so decembra 2009 k pristopu k ANČ povabili Črno goro, leta 2010 pa tudi Bosno in Hercegovino. Pogajanja za članstvo potekajo tudi z Ukrajino in Gruzijo.

Zveza Nato še vedno daje velik poudarek integraciji novih držav članic in sodelovanju z nečlanicami, saj na ta način širi načela in standarde demokracije, vključno s spoštovanjem človekovih pravic in svoboščin v nedemokratske ali manj demokratično razvite države. S tem posredno vpliva na zagotavljanje varnosti držav članic in njihovega širšega okolja. Poleg tega si prizadeva za urejene odnose med državami članicami, kar dolgoročno zmanjšuje možnosti za nastanek medsebojnih konfliktov.

5.2 Krizno upravljanje

Mehanizem kriznega upravljanja, ki ga je zveza Nato kot edinega poznala do leta 1989, je bil v obliki kolektivne obrambe. Izhodišče za to je zapisano v 5. členu Severnoatlantske pogodbe. Zveza Nato ima možnost reševanja sporov na miren način z uporabo sredstev za mirno reševanje sporov,⁶ v primeru napada na državo članico pa lahko aktivira mehanizem kolektivne obrambe. Po letu 1989, ko se je spremenilo mednarodno varnostno okolje, v katerem je zveza Nato pričela iskati nove funkcije in izhod iz krize identitete, pa je zveza Nato videla mirovne operacije kot možno pot prihodnjega pohladnovojnega delovanja (Jelušič 2003).

5.2.1 Mehanizem kolektivne obrambe

⁶ Omenjen mehanizem izhaja iz 33. člena UL OZN, ki pravi, da naj bi stranke v sporu le-tega reševale z obče priznanimi sredstvi mirnega reševanja sporov (pogajanjem, anketo, posredovanjem, spravo, razsodništvom, sodno rešitvijo, obračanjem na območne ustanove ali dogovore ali z drugimi mirnimi sredstvi po izbiri strank v sporu) (Grizold in Ferfila 2000).

Izhodišče za obstoj in uporabo mehanizma kolektivne obrambe podaja 5. člen Severnoatlantske pogodbe. Gre za mehanizem, s katerim se države članice zavežejo varovati druga drugo, hkrati pa gre za solidarnost članic v primeru napada na eno izmed njih. V takem primeru članice ponudijo tiste zmogljivosti, za katere ocenijo, da bodo potrebovane za odzivanje na krizno situacijo.

Mehanizem kolektivne obrambe je bil prvič aktiviran po terorističnem napadu na ZDA 11. septembra 2001 v obliki izvajanja ukrepov, s katerimi je zveza Nato ponudila podporo ZDA (Collective defence). Za zvezo Nato je to pomenilo novost v smislu boja proti asimetričnim grožnjam, ki so bile v strateškem konceptu iz leta 1999 že prepoznane kot varnostne grožnje, odziv zveze Nato pa je pomenil izvajanje aktivnosti izven njenega teritorija. Hkrati pa je odločitev prispevala tudi k transformaciji zmogljivosti zveze Nato.

Mehanizem kolektivne obrambe je še vedno bistveni element obstoja in delovanja zveze Nato. Je mehanizem, s katerim zveza Nato skuša zaščiti države članice pred agresijo nečlanic, torej gre hkrati za mehanizem odvrčanja. V primeru napada gre za zagotavljanje pomoči napadeni državi za obrambo njenih interesov, interesov celotne skupnosti in za ponovno vzpostavitev miru ter varnosti.

5.2.2 Mehanizem kriznega upravljanja zveze Nato izven 5. člena Severnoatlantske pogodbe

Od ustanovitve pa do leta 1989 zveza Nato ni izvajala mirovnih operacij. Njene naloge in aktivnosti v okviru kriznega upravljanja so bile usmerjene predvsem v pripravo načrtov odvrčanja tedanje Sovjetske zveze od morebitne agresije ter obrambe ozemelj držav članic v primeru napada. Po letu 1989 je zveza Nato morala ponovno razmisliti o svojem poslanstvu, obstoju in nalogah in v ta namen je leta 1991 sprejela nov strateški koncept, v katerem je zapisala širšo paleto dejavnosti, s katerimi bi lahko vplivala na mir in varnost. V njem so definirane temeljne naloge zavezništva, kot so: varnost, posvetovanje, odvrčanje in obramba ter ohranjanje strateškega ravnotežja. Krizno upravljanje ostaja del koncepta delovanja zveze Nato, natančnejše opredelitve pa ne ponudi (Vegič 2005a).

V evropskem varnostnem prostoru je bilo po letu 1989 vse bolj jasno, da mora zveza Nato oblikovati svojo politiko do konfliktov zunaj njenega ozemlja, če želi ostati relevantna varnostna organizacija. Medli odzivi in reakcije mednarodne skupnosti do dogodkov v republikah nekdanje Jugoslavije niso prinesli željenih rezultatov, zato je morala tudi zveza Nato pričeti razmišljati o bolj aktivni politiki reševanja problematike. Začetki izvajanja

mednarodnih operacij in misij zveze Nato kot sredstev za vzpostavitev in ohranjanja miru segajo v leto 1992. Tako se je zveza Nato aktivno vključila v reševanje krize na Balkanu, ki je dejansko pomenilo dvorišče Evrope in bi lahko negativno vplivalo tudi na varnostno stabilnost v širši regiji, vse tja do Zahodne Evrope (Vegič 2005b).

Zveza Nato je s pričetkom izvajanja MOM stopila na drugačno, novo pot. Svojo reaktivno vlogo je spremenila v proaktivno, predvsem v smislu, da odziv ni vezan le na okvir zagotavljanja kolektivne obrambe, pač pa skuša s svojimi aktivnostmi preprečiti ali pa omejiti krizno situacijo oziroma vzpostaviti ponovni mir. Omenjeno je vplivalo tudi na transformacijo vojaške poveljniške strukture z namenom zagotavljanja ustreznih sil za izvajanje vseh vrst MOM. Posledično se je spremenil tudi strateški koncept, ki je leta od 1999 izvajanje MOM uvrstil med temeljne naloge zavezništva.

Med mehanizme in instrumente kriznega upravljanja Luccarellijeva (1999) uvršča tudi aktivnosti za pomiritev konflikta oziroma njegovo razrešitev. Zveza Nato teh mehanizmov nima in se zato opira na mehanizme drugih mednarodnih organizacij.

5.3 Preprečevanje konflikta v pokonfliktnem obdobju

Severnoatlantska pogodba v svojem besedilu ne opredeljuje izhodišča za razvoj mehanizmov pokonfliktnega delovanja. Zveza Nato teh mehanizmov nima natančneje opredeljenih, aktivnosti pokonfliktnega delovanja pa izvaja v okviru mehanizma kriznega upravljanja.

Gre za tako imenovane naloge stabilizacije in rekonstrukcije ter aktivnosti v podporo delovanju državnih institucij. Primer takega delovanja kažejo aktivnosti zveze Nato v Bosni in Hercegovini po sklenitvi miru. Zveza Nato je najprej vzpostavila enote IFOR, katerih naloga je bila izvajanje vojaškega dela Daytonskega sporazuma, nato pa je leto dni kasneje vzpostavila stabilizacijske sile (SFOR), ki so izvajale naloge vzdrževanja miru ter z določenimi aktivnostmi spodbujale stabilizacijo in obnovo države (Vegič 2005b).

Zveza Nato je naloge stabilizacije in obnove izvajala tudi v okviru misije v Iraku, NTM-I, in v operacije ISAF v Afganistanu. Gre za dve, po mojem mnenju najbolj izstopajoči operaciji zveze Nato v okviru katerih Natove vojaške sile izvajajo veliko več raznovrstnih nalog, ki tradicionalno niso le vojaške. V Iraku je zveza Nato poleg vzpostavljanja in usposabljanja iraških varnostnih sil prek skupin za obnovo pokrajine (PRT) izvajala tudi naloge stabilizacije in obnove države. Podobne naloge so sile zveze Nato opravljale tudi v okviru operacije ISAF,

kjer so poleg protiuporniških aktivnosti in nalog zagotavljanja varnosti izvajale tudi naloge razvoja in obnove ter aktivnosti v podporo delovanju državnega aparata.

Delovanje Nata na področju pokonfliktne obnove je relativno novo. Aktivnosti so del vseobsežnega pristopa v primeru upravljanja s krizami. Zdi pa se, da jih zveza Nato povezuje predvsem z aktivnostmi civilno-vojaškega sodelovanja. Pozitivno je, da je zveza Nato pod vplivom sprememb mednarodnega okolja in zlasti v okviru izvajanja MOM prepoznala področje kot pomembno in se je prilagodila zahtevam. Nekaj izkušenj s tega področja tako obstaja, še vedno pa so možnosti napredka in izpopolnitve, zlasti pri sodelovanju z drugimi mednarodnimi akterji in večjo vključitvijo civilnih zmogljivosti, kar bi omogočilo večjo komplementarnost in učinkovitost delovanja pri preprečevanju ponovnega izbruha konflikta.

6 PROCES VOJAŠKO-POLITIČNE TRANSFORMACIJE NATA

Proces vojaško-politične transformacije zveze Nato se je pričel in odvijal pod vplivom sprememb v zunanjem in notranjem okolju zavezništva. Zunanje okolje je zajemalo spremembe v širšem mednarodnem okolju, v katerem je zveza Nato delovala. V notranjem okolju zveze Nato pa je prišlo do poglobitvenih sprememb, kot so spremembe v dojemanju varnosti, povečanje števila članic zavezništva, spremembe velikosti nacionalnih obrambnih proračunov, vzpostavitev načinov sodelovanja z drugimi državami in zmanjšanje ter preoblikovanje vojaških zmogljivosti držav članic zveze Nato.

Menim, da je za lažje razumevanje procesa vojaško-politične transformacije zveze Nato med letoma 1989 in 2012 potrebno osvetliti določene elemente iz obdobja pred letom 1989, saj je iz njih izhajal nadaljnji razvoj organizacije, tako na političnem kot vojaškem področju in s tem tudi na organizacijsko-hierarhični dimenziji.

Dinamika delovanja zveze Nato je bila v prvem obdobju od njene ustanovitve, torej še v času hladne vojne, obarvana predvsem z izzivi nastajanja same institucije, ki je nastala kot rezultat politične zavezanosti zahodnih držav k skupnemu sodelovanju na vojaško-političnem področju. Poleg tega so države želele promovirati tudi zavzemanje za demokratične vrednote, mir in varnost. Osredotočenost zveze Nato je bila predvsem na enega zunanjega sovražnika, na Sovjetsko zvezo oziroma Varšavski pakt, ki je v največji meri predstavljal možno vojaško grožnjo (Wallander 2000).

S podpisom Severnoatlantske pogodbe je bil ustanovljen Severnoatlantski svet, ki je bilo takrat edino institucionalno telo zveze Nato. Kasneje so bili z namenom učinkovitejšega delovanja ustanovljeni še drugi delovni odbori za različna vsebinska področja. Zanimivo je, da je bila vojaška struktura ravno zaradi spominov na militarizacijo v obdobju obeh svetovnih vojn vzpostavljena nekoliko kasneje. Vzpostavljeni obe strukturi, civilna in vojaška, sta omogočili učinkovito, transparentno in na sodelovanju temelječe delovanje zavezništva. Čeprav v tistem času stopnja integriranosti vojaške strukture in interoperabilnost oboroženih sil nista dosegla zelenega nivoja, je bilo sodelovanje kljub temu dobro in je omogočalo zadostno skupno delovanje oboroženih sil držav članic (Wallander 2000).

6.1 Konferenca zveze Nato v Londonu leta 1990

Konferenca zveze Nato v Londonu je bila prva konferenca, organizirana po letu 1989, v izjemno spremenjenem strateškem mednarodnem okolju. Države članice zveze Nato so na konferenci podpisale Londonsko deklaracijo imenovano tudi deklaracija o transformirani zvezi Nato, ki je predstavljala prvi pomemben mejnik in izhodišče za začetek procesa transformacije zveze Nato.

V okviru strateških sprememb v mednarodnem okolju, zlasti z razpadom Sovjetske zveze in njeno opredelitvijo kot partnerske države ter drugačnimi varnostnimi grožnjami,⁷ države članice v deklaraciji napovejo širši pristop k zagotavljanju varnosti, tudi z vključevanjem novonastalih oziroma drugih držav nečlanic zveze Nato, saj se zavedajo, da je njihova varnost odvisna tudi od varnosti bližnjih držav. Poleg tega države v deklaraciji napovejo tudi spremembo vojaške integrirane strukture ter strategije zveze Nato v smeri zmanjševanja aktivnih sil in njihovega prestrukturiranja v bolj mobilne in večnamenske sile za soočanje s kriznimi situacijami (London Declaration On a Transformed North Atlantic Alliance 1990).

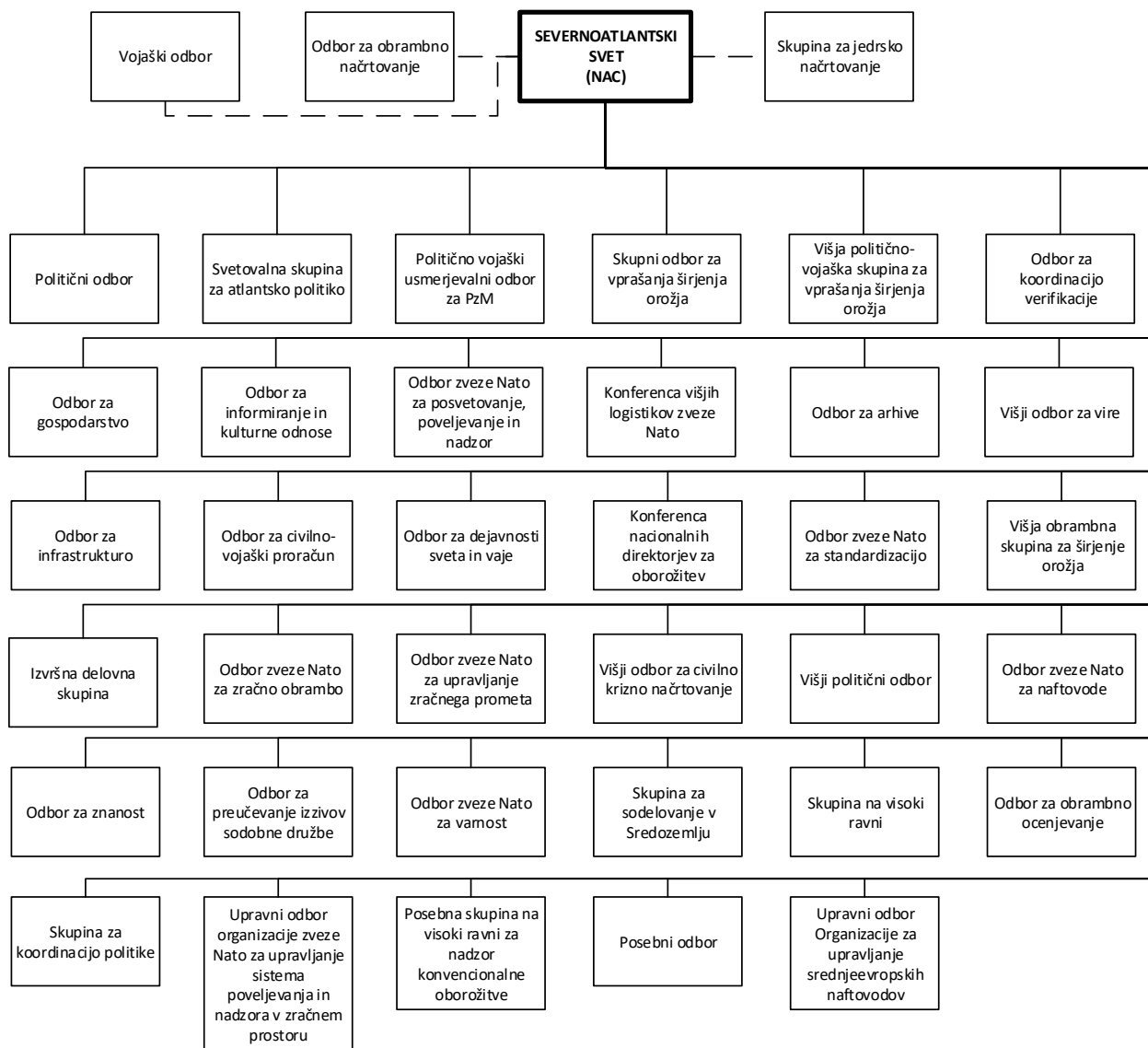
Zveza Nato je v obdobje po letu 1989 vstopila s politično in vojaško strukturo, ki se je kasneje v nekaterih delih spreminjala. Civilna struktura vodenja in odločanja se je po koncu hladne vojne spremenila trikrat. Prvič v letu 1990, ko je bil sprejet prvi javni strateški koncept zavezništva. Namen je bil prilagoditi notranjo strukturo za povečanje sposobnosti spopadanja s spremembami varnostnega okolja. Druga sprememba civilne strukture se je zgodila leta 2002, po terorističnem napadu na ZDA leta 2001, tretja pa s sprejetjem novega strateškega koncepta leta 2010 (NATO Committees).

Severnoatlantski svet (NAC) kot najvišje politično telo, edini ustanovljen z ustanovno pogodbo, sprejema najvišje politične odločitve zveze Nato s konsenzom. Vodi ga generalni sekretar, ki predseduje sejam NAC in glavnih odborov. Pod njegovim vodstvom sta delovali dve poglavitni delovni telesi, ki sta bili ustanovljeni leta 1966, in sicer Odbor za obrambno planiranje (DPC) in Skupina za jedrsko planiranje (NGP). Obe delovni telesi sta bili neposredno odgovorni NAC. Podrejeno njim je deloval Vojaški odbor (Military Committee) kot najvišji vojaški organ. Ta je nadrejenim telesom pripravljal vojaške nasvete, hkrati pa izvajal nadzor nad podrejenimi strateškimi poveljstvi. Poleg omenjenih delovnih teles najvišje

⁷ V ospredje so stopili pojavi, ki so predstavljali grožnje in nevarnosti, kot so politična in gospodarska nihanja, migracije, socialno neravnotežje, notranje razseljevanje, nerešene ozemeljske zahteve, etični konflikti, naravne katastrofe in okoljske grožnje, terorizem, pojav propadlih držav (failed states).

politične ravni odločanja so delovala še druga delovna telesa, odgovorna za različna področja delovanja zavezništva, ki so pripravljala gradiva za politično odločanje na najvišji ravni. Nekaj od njih je bilo na novo ustanovljeno po letu 1990 in so pripomogla k učinkovitejšemu delovanju zveze Nato v spremenjenih mednarodnih razmerah. Skupaj je bilo 28 delovnih teles, ki so za svoje delo odgovorjale Severnoatlantskemu svetu.

Shema 6.1: Politična vodstvena struktura zveze Nato z odbori, od leta 1990 do 2002

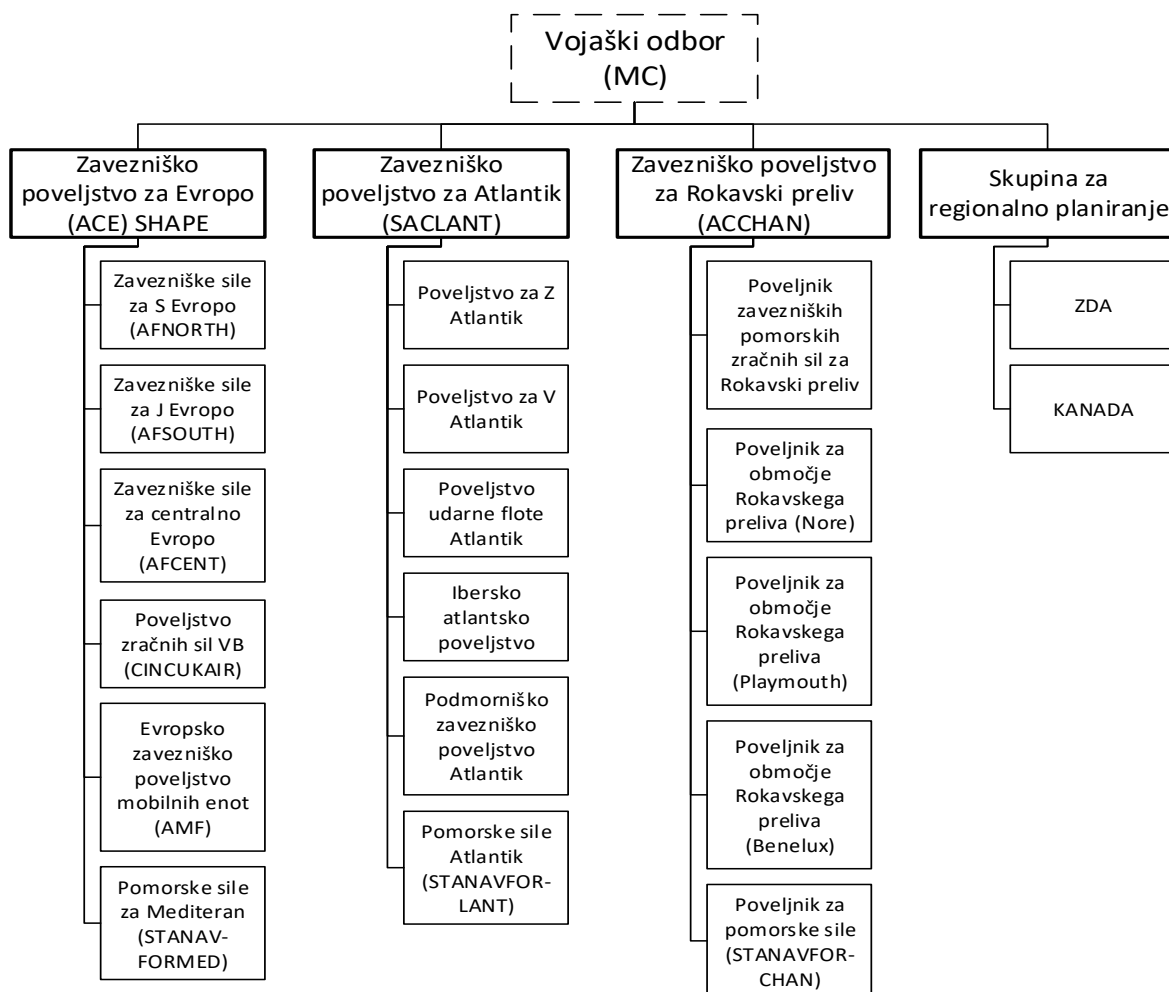

Vir: NATO Logistic Handbook (1997).

V nadaljevanju je prikazan vojaški strateški nivo vodenja, ki se je odvijal prek integrirane vojaške poveljniške strukture. Na območju zveze Nato so si strateško vojaško odgovornost delila tri strateška poveljstva in Skupina za regionalno planiranje za Kanado in Združene

države Amerike.⁸ Vsakemu poveljstvu so bila podrejena še regionalna poveljstva za posamezno območje ali specifične naloge. Zavezniško poveljstvo za Evropo (ACE) je imelo podrejenih šest poveljstev in Natovo šolo v Oberammergau v Nemčiji. Tudi strateško poveljstvo za Atlantik je imelo podrejenih šest poveljstev, medtem ko je imelo poveljstvo za Rokavski preliv pod svojim poveljstvom pet poveljnikov za posamezna območja preliva. Integrirana vojaška struktura je bila torej na strateški ravni vodena s strani štirih poveljstev. Njim pa je bilo podrejenih skupno 19 regionalnih poveljstev.

Shema 6.2: Integrirana vojaška poveljniška struktura zveze Nato

Vir: NATO Handbook (1993).

Vidimo lahko, da je bilo strateško poveljstvo zveze Nato velik administrativni konglomerat, ki pa sčasoma ni več ustrezal zahtevam spremenjenega varnostnega okolja, zato je bil kasneje podvržen strukturnim spremembam.

⁸ Skupino za regionalno planiranje uvrščam med strateška vojaška telesa, čeprav se ne imenuje poveljstvo.

Proces vojaško-politične transformacije zveze Nato je bil voden predvsem s sprejemanjem strateških konceptov in drugih strateških dokumentov v okviru vrhunskih zasedanjih, ki hkrati predstavljajo tudi mejnike tega procesa. Ob navajanju poglobitvenih sprememb na organizacijsko-hierarhični dimenziji vojaško-politične strukture osvetljuje tudi nekatere druge spremembe zveze Nato v okviru njenega transformacijskega procesa.

6.2 Vrh zveze Nato v Rimu leta 1991

Na zasedanju zveze Nato v Rimu sta bila sprejeta dva pomembnejša dokumenta, in sicer Rimska deklaracija oziroma Deklaracija o miru in sodelovanju (Rome Declaration on Peace and Cooperation) in Nov strateški koncept zveze Nato (The Alliance's New Strategic Concept 1991).

Rimska deklaracija pomeni vsebinsko nadaljevanje Londonske deklaracije, s poudarkom na zagotavljanju miru in sodelovanja v okviru vedno bolj izraženih integracijskih teženj evropskih držav nečlanice zveze Nato.

Nov strateški koncept pomeni prvi javni strateški usmeritveni dokument sprejet po letu 1989, ki zajame vsebine iz Rimske deklaracije in jih nadgradi.

Zavezništvo v deklaraciji ugotavlja, da v spremenjenem strateškem okolju vseobsežna vojna skoraj ni več verjetna, kljub temu pa je treba k zagotavljanju stabilnosti, varnosti in strateškemu ravnovesju pristopiti širše. Poleg vojaških virov ogrožanja upošteva tudi druge nevojaške vire, kot so ekonomski, socialni, etnični, verski, okoljski, politični in drugi viri (Rome Declaration on Peace and Cooperation 1991). Gre za nov, širši pristop k dojemanju varnosti in virov ogrožanja, ki zavezništvu narekuje spremembe in daje pomembno izhodišče za Nov strateški koncept zveze Nato. Predvsem pa nove grožnje predstavljajo gonilno silo sprememb v zvezi Nato.

6.2.1 Nov strateški koncept zveze Nato

Na zasedanju v Rimu so držav članice zveze Nato sprejele nov strateški koncept zveze Nato. Dokument je pomemben, ker je to prvi javni strateški dokument in prvi strateški dokument zavezništva po letu 1989, ki nakazuje politično transformacijo zveze Nato v bolj odprto in transparentno organizacijo.

V dokumentu so spremembe v strateškem mednarodnem okolju prikazane skozi vojaško-politično perspektivo. Koncept poudarja, da je treba k ohranjanju varnosti pristopati širše, saj se je ob razpadu bipolarne ureditve držav spremenila tudi narava groženj, ki je posledično vplivala še na spremembo mednarodne varnostne arhitekture. S tem fokus do sedaj veljavnega strateškega koncepta in način delovanja zavezništva ni več aktualen, pač pa se preusmerja v obvladovanje groženj in nevarnosti, ki so večdimenzionalne, večplastne, nesorazmerne in težje zaznavne. Ob tem je bila nujna ustrezna prilagoditev situaciji in ustrezní odziv nanjo (The Alliance's New Strategic Concept 1991).

Zavezništvo tudi v spremenjenem strateškem in varnostnem okolju še naprej ostaja obrambne narave, njen namen pa je zagotavljanje kolektivne obrambe državam članicam.

Zavezništvo kot glavne štiri naloge v obdobju po koncu hladne vojne navaja (The Alliance's New Strategic Concept 1991):

- zagotavljanje varnosti – zveza Nato ostaja vodilna in nepogrešljiva institucija za zagotavljanje stabilnega varnostnega okolja v Evropi, temelječega na demokratičnih načelih in mirnemu reševanju sporov;
- posvetovanje – zveza Nato še naprej predstavlja forum za posvetovanja držav članic glede njihovih vitalnih interesov;
- kolektivno obrambo – zveza Nato z odvrčanjem in obrambo zagotavlja varnost teritorija držav članic pred vsemi oblikami ogrožanja;
- ohranjanje strateškega ravnovesja v Evropi.

Kljub nastopu bistveno drugačnih varnostnih razmer in strateškega razmerja moči po koncu hladne vojne, pa nov strateški koncept zveze Nato ne navaja novih oziroma bistveno spremenjenih nalog, kot jih je imelo zavezništvo do takrat. Koncept celovito zaokroži politične spremembe v Evropi in razvoj varnostnih dogodkov ter nakaže pot naprej.

Rynning ocenjuje, da sta druga in tretja naloga le parafrazirana vsebina nalog iz 4. in 5. člena Severnoatlantske pogodbe, ki navajata, da je Zavezništvo posvetovalni organ v primeru ogrožanja ozemlja, integritete, varnosti ali politične neodvisnosti katerekoli članice in da napad na eno članico pomeni napad na vse. Prva in četrta naloga pa vključujeta nekaj novejših elementov. V okviru prve naloge vidi novost v označitvi zavezništva kot nepogrešljive organizacije pri zagotavljanju evropske varnosti, kar je povezano s kasnejšim oblikovanjem

partnerstev s srednjeevropskimi in vzhodnoevropskimi državami in širitvijo. V okviru četrte naloge si zavezništvo podaljša mandat zagotavljanja ravnotežja, ki ga je pod drugačnim poimenovanjem⁹ vodilo že do tedaj (Rynning 2005, 41).

Strateški dokument poudari politične prijeme za zagotavljanje varnosti, med katerimi izpostavi dialog in sodelovanje, poleg tega pa ohranjanje vojaških zmogljivosti ostaja pomembno za zagotavljanje kolektivne obrambe. Pomembnost dialoga in sodelovanja med državami in z mednarodnimi organizacijami (takratna KVSU, EU, OZN) poudarja zaradi doseganja skupnega razumevanja varnosti, vzpostavljanja medsebojnega zaupanja, zmanjševanja verjetnosti nastanka konfliktov, ki bi potencialno lahko izvirali iz nesporazumov. Skupno sodelovanje prepozna tudi na področju učinkovitega upravljanja s kriznimi razmerami, z namenom omejitve širjenja negativnih učinkov (The Alliance's New Strategic Concept 1991).

V okviru spremenjenega varnostnega okolja, načel in nalog koncept oriše in začrta usmeritve tudi za novo vojaško držo zavezništva in v tej povezavi oriše razvoj konvencionalnih in jedrskih sil za bodoče delovanje. Konvencionalne sile preidejo iz t.i. prednje obrambe (ang. forward defence) k po obsegu zmanjšani prisotnosti (ang. forward presence). Primarna naloga zavezniških sil ostane zagotavljanje kolektivne obrambe, poleg tega pa sile postanejo pomembne kot odvrtačno sredstvo za vzpostavljanje ravnotežja sil, pri zasledovanju načela transparentnosti in sodelovanja ter pri upravljanju s krizami. Slednja vloga nakaže novost tudi z vidike širše vloge sil, ne le kot obrambne (The Alliance's New Strategic Concept 1991).

V dokumentu zveza Nato nakaže tudi smer modifikacije oboroženih sil in vojaške strukture v smeri zmanjšanja njihovega obsega, skrajšanja odzivnega časa in preoblikovanja geografske prisotnosti, ki naj bi kljub skrajšanemu časovnemu odzivu zagotavljala zadostno vojaško prisotnost. S tem se opredeli težnja po preoblikovanju sil v manjše, bolj mobilne, odzivne in fleksibilne, tako da se njihova struktura lahko prilagajala zahtevam uporabe. Ob tem vedno večji pomen pridobivajo hitro odzivne sile, ki bi bile na voljo ob nepredvidljivih situacijah za krajše časovno obdobje (The Alliance's New Strategic Concept 1991).

Usmeritev glede prihodnje vloge sil in razvoja zmogljivosti zveze Nato se kaže v izvajanju nalog kriznega odzivanja oziroma sodelovanja Natovih sil v MOM. Začetni koraki so bili izvedeni skupaj s silami ZEU. Aprila 1993 je zveza Nato prvič v zračni operaciji angažirala

⁹ V času hladne vojne je imela zveza Nato vlogo protiuteži Varšavskemu paktu v oborožitveni tekmi.

svoje zračne sile za izvedbo prepovedi letenja nad Bosno in Hercegovino. Tako je zveza Nato na vojaškem področju delovanja stopala hitreje in bolj odločno, kot pa ji je to omogočal politični okvir, saj izvajanje MOM ni bilo opredeljeno med nalogami v strateškem konceptu.

6.3 Vrh zveze Nato v Bruslju leta 1994

Predsedniki vlad so na zasedanju zveze Nato sprejeli skupno deklaracijo imenovano Bruseljska deklaracija, v kateri pozdravljajo prihod novega obdobja sodelovanja v Evropi, ki ga je prinesel konec hladne vojne. Hkrati pa izpostavijo, da obdobje opredeljujejo tudi nove napetosti, konflikti in nestabilnost, predvsem na območju Zahodnega Balkana. Države članice so se zavezale k nadaljevanju procesa prestrukturiranja politične in vojaške strukture zveze Nato v skladu z usmeritvami Strateškega koncepta 1991, ki so narekovale zagotavljanje prožnega in pravočasnega odziva na varnostne situacije (The Brussels Summit Declaration 1994).

Države članice so se, kljub številnim različnim pogledom ZDA in evropskih držav na okrepitev zmogljivosti zveze Nato, na zasedanju strinjale z nadaljnjo krepitvijo evropskega stebra obrambnih sil EVOI. Srž nasprotnih pogledov je bila želja evropskih zaveznic po zagotavljanju evropske varnosti in obrambe z lastnimi zmogljivostmi, brez prevelikega naslanjanja na ZDA. Slednje so si želele, da bi evropske države prevzele večje breme za zagotavljanje varnosti v svoji neposredni bližini, kar bi pomenilo njeno razbremenitev, a hkrati ohraniti svojo prisotnost in vpliv v Evropi ter zato niso v celoti podpirale varnostno-obrambnih prizadevanj evropskih držav.

Kljub temu so se države članice zveze Nato na zasedanju v Bruslju leta 1994 zedinile in sprejele razvoj koncepta EVOI, ki so ga kasneje na berlinskem zasedanju zunanjih ministrov 1996 potrdili kot integralni del zavezništva (Final Communiqué 1996).

Intenziviranje sodelovanja med ZEU in zvezo Nato ter proces sprememb poveljniške in vojaške strukture zveze Nato so omogočali vzpostavitev sodelovanja med EU in zvezo Nato. Pomembna dodana vrednost je bilo sprejetje koncepta »ločenih vendar ne ločljivih sil« (»separable, but not separate«) pod imenom Skupne združene namenske sile (Combined Joint Task Force, CJTF). Omenjeno je pomenilo, da zveza Nato, ob vsakokratni presoji, omogoči razpolago del svojih zmogljivosti in sredstev za izvajanje nalog kriznega upravljanja pod vodstvom ZEU (Drew 1995).

Koncept sil CJTF je pomenil dvoje. Ne eni strani je koncept ponujal večjo fleksibilnost odzivanja zavezništva na varnostne izzive in ponudil dodaten set zmogljivosti v primeru potrebe. Na drugi strani pa je omogočil drugačno konfiguracijo sil za potrebe mednarodnih operacij in misij v spremenjenem varnostnem okolju. Gre za dvojno namembnost Natovih sil, ki so lahko uporabljene za Natove ali ZEU operacije (isto tam).

Čas med obema vrhoma, Bruseljskim leta 1994 in Madridskim leta 1997, je zaznamoval predvsem proces preoblikovanja zavezništva. Presek stanja v reorganizaciji zveze Nato je pokazal, da so določene spremembe bile dosežene, nujno pa je bilo nadaljevanje preobrazbe zveze Nato v smeri vzpostavljanja zmogljivosti za izvajanje novih nalog. Pomemben napredek je bil zaznan tudi na področju učinkovitega sodelovanja med zvezo Nato in EU (Final Communiqué 1996).

Pomembne novosti v tem obdobju je zveza Nato naredila na področju prilagajanja notranje vojaške strukture. Koncept EVOI je postal integralni del, zaključen pa je bil tudi projekt razvoja združenih skupnih namenskih sil (JCTF). Koncept z mobilnejšim in fleksibilnejšim premikom enot je tako povečal sposobnost odzivanja zveze Nato na nepredvidljive dogodke, omogočil angažiranje ločljivih vendar ne ločenih zmogljivosti pod vodstvom ZEU ter omogočil sodelovanje držav nečlanic zveze Nato.

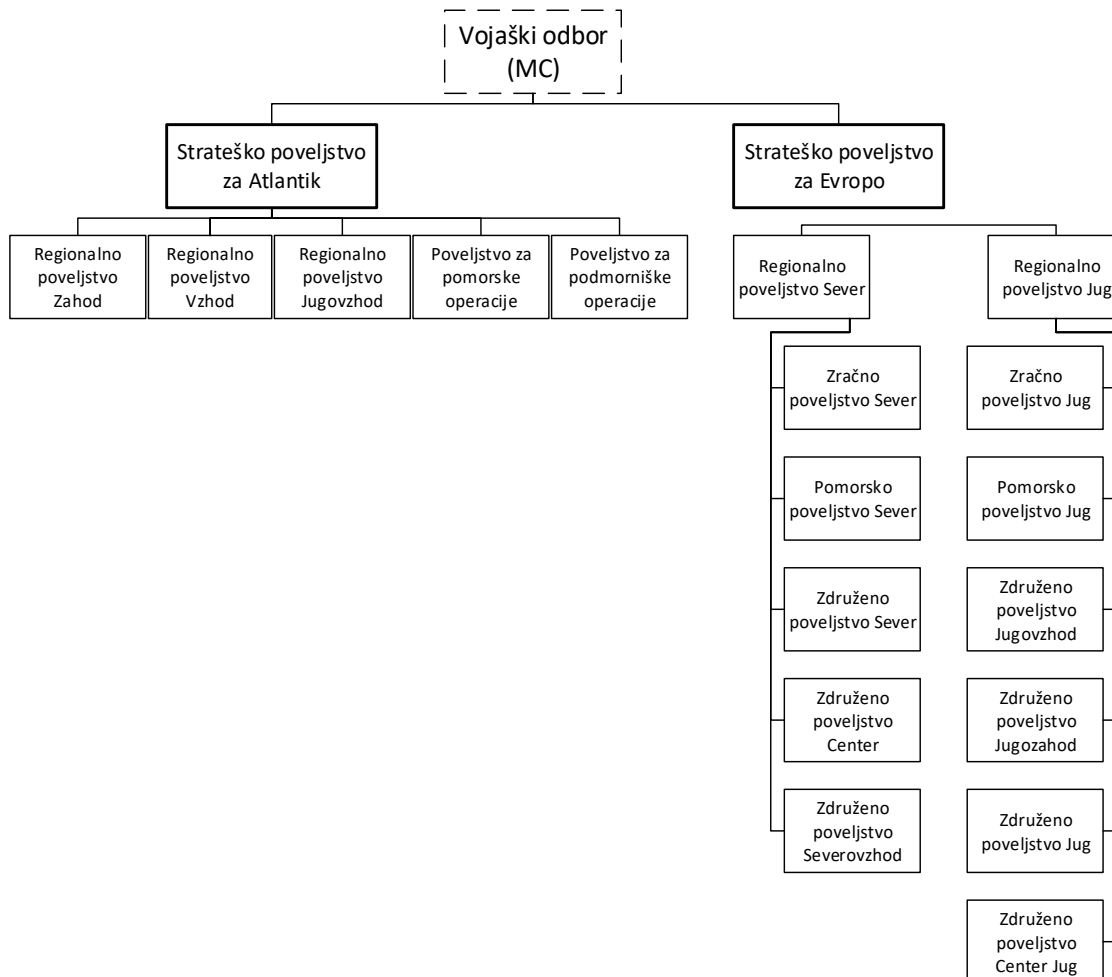
6.4 Vrh zveze Nato v Madridu leta 1997

Srečanje voditeljev držav članic zveze Nato na madridskem vrhu je bilo zaznamovano z nekaterimi bolj pomembnimi odločitvami in dogodki. Med njimi so predvsem izrek povabila novim kandidatkam za vstop v zvezo Nato, opredelitev korenitega preoblikovanja vojaške poveljniške strukture zavezništva, formaliziranje odnosov oziroma sodelovanja z Rusijo in Ukrajino, podpis sporazuma o sodelovanju med zvezo Nato in ZEU, ustanovitev Natovega odbora za sodelovanje z državami mediteranskega dialoga in ustanovitev EAPS.

Zaveznice poudarjajo pomembnost razvoja EVOI znotraj organizacije, saj si tako zvezo Nato kot EU prizadevata za skupne strateške interese. Izvajanje koncepta CJTF krepi sposobnost poveljevanja in nadzovanja zveze Nato nad večnacionalnimi in več strukturnimi silami z dvojno namembnostjo, omogoča sodelovanje nečlanic zveze Nato in izvajanje operacij pod ZEU poveljstvom. Pomen sodelovanja je razviden tudi iz aktivnosti vseh akterjev na Zahodnem Balkanu s ciljem rešitve krize in povrnitve miru (Madrid Declaration).

Na področju prilagajanja zavezniške integrirane vojaške strukture je bil sprejet predlog sprememb vojaške integrirane strukture poveljstva zveze Nato.

Shema 6.3: Nova Natova integrirana vojaška poveljniška struktura po letu 1997

Vir: Naumann (1998).

Prišlo je do zmanjšanja skupnega števila poveljstev iz 65 na 20. Poveljevanje je bilo s hierarhičnega vidika organizirano na dveh oziroma na treh ravneh. Oblikovani sta bili dve strateški poveljstvi, ki sta naloge še vedno prejemale od nadrejenega Vojaškega odbora. Organizacijsko sta bili na istem nivoju, odgovorni pa za dve različni geografski območji. Njima podrejenih je bilo skupno sedem regionalnih poveljstev. Pet jih je bilo podrejenih Strateškemu poveljstvu za Atlantik, dve pa Strateškemu poveljstvu za Evropo. Slednji je imel hierarhično bolj razvejano strukturo, saj mu je bilo podrejenih še enajst podregionalnih poveljstev. Vsem je bila glavna naloga zagotavljanje poveljevanja in kontrole pri izvajanju skupnih zavezniških operacij. Namen prestrukturiranja je bil doseči večjo učinkovitost, odzivnost in prožnost sil (Miller 2003).

Madridsko srečanje je napovedalo še nekatere nove spremembe v zavezništvu, saj so članice na zasedanju sprejele odločitev o potrebi po reviziji Strateškega koncepta zveze Nato iz leta 1991.

V obdobju med obema vrhovnima zasedanjima 1997 in 1999, se je nadaljevalo uresničevanje zastavljenih usmeritev in ciljev zavezništva. Nadaljeval se je proces transformacije in prestrukturiranja vojaške strukture. Države članice so se zedinile glede potrebe po revidiranju strateškega koncepta.

6.5 Vrh zveze Nato v Washingtonu leta 1999

Washingtonski vrh je bil zaznamovan z nekaj odmevnimi dogodki. Leto 1999 je bilo mejnik 50-letnega obstoja in delovanja zveze Nato. Odmeven dogodek in kot posledica sprememb v mednarodnem varnostnem okolju je bil sprejem revidiranega strateškega koncepta.

Na washingtonskem vrhu je bila sprejeta pobuda za obrambne zmogljivosti (Defense, Capability Initiative, DCI). Pobuda je zajela širok spekter področij vojaških zmogljivosti ter hkrati okrepila razvoj evropskih obrambnih zmogljivosti v okviru koncepta EVOI v zvezi Nato (Priročnik o zvezi Nato 2001).

Namen pobude je bil zagotoviti, da bo zveza Nato pripravljena na odzivanje na širok spekter varnostnih izzivov. Pobuda je zajela pet področij, ki se medsebojno prekrivajo:

- »mobilnost in hitro premeščanje« - izboljšanje sposobnosti hitre napotitve sil tudi izven ozemlja zavezništva;
- »sposobnost dolgoročnejšega oskrbovanja« - izboljšanje sposobnosti sil za vzdrževanje in oskrbovanje daleč od domačih oporišč in zagotavljanje svežih sil, ki bi bile na razpolago v primeru dolgotrajnih operacij;
- »učinkovito delovanje« - izboljšanje sposobnosti za učinkovito spopadanje z nasprotnikom v vseh vrstah operacij, od visoko do nizko intenzivnih;
- »zmožnost preživetja« - sposobnost za zaščito sil in infrastrukture pred trenutnimi in prihodnjimi grožnjami;
- »medsebojno delovanje zvez« - izboljšanje zmogljivosti sistemov poveljevanja in nadzora ter informacijskih sistemov za usklajeno in skupno delovanje sil iz različnih držav.

S pobudo je zveza Nato naredila korak bližje k povečanju interoperabilnosti, izboljšavam in posodabljanju zmogljivosti držav članic, s ciljem uspešnega zoperstavljanja varnostnim izzivom (Priročnik o zvezi Nato, 2001).

6.5.1 Strateški koncept zveze Nato leta 1999

Strateški koncept zveze Nato je nastal kot nadgradnja oziroma revizija Strateškega koncepta iz leta 1991. Bistveno ni spremenil vsebine strategije zveze Nato ampak jo je le prilagodil novim okoliščinam. Najpomembnejše, nekatere že omenjene, so bile razpad Sovjetske zveze in nastanek novih držav, vzdrževanje strateškega ravnotežja je z razpustitvijo Varšavskega pakta dobilo drugačne dimenzije, izvajanje MOM, ki v prejšnjem konceptu niso bile opredeljene, vzpostavitev sodelovanja drugih držav v okviru EAPS, PzM, izvajanje koncepta EVOI, aktivna vloga v politiki nadzora oboroževanja, vzpostavitev sodelovanja z Rusijo in Ukrajino in naklonjenost procesu širitve zavezništva.

Poleg tega so se spremenile okoliščine v mednarodnem političnem in varnostnem okolju, kot na primer Evropska skupnost se je preoblikovala v Evropsko unijo in razširila svoj spekter delovanja, vključno z monetarno unijo, KVSE je postala OVSE in okrepila svoje zmožnosti sodelovanja v konfliktih in njihovega razreševanja. Ob vsem tem so se zaznani viri ogrožanja razširili iz vojaških na nevojaške, kot so terorizem, etnični konflikti, organiziran kriminal, množične migracije, širjenje orožja in tehnologije za množično uničevanje itd. (Dolenc 2000, 23–24).

Vse naštetе spremembe je skušal strateški koncept upoštevati in jih vključiti kot vodilo pri usmeritvah delovanja zveze Nato. Besedilo strateškega koncepta je razdeljeno na več poglavij, s čimer skuša zavezništvo izpostaviti ključna področja. Bistven in trajni namen zveze Nato je varovanje svobode in varnosti svojih članic s političnimi in vojaškimi sredstvi. Varovanje pravičnega in trajnega miru v Evropi, temelječega na spoštovanju človekovih pravic, vladavini prava ter demokratičnih vrednotah, ostaja bistvenega pomena. Omenjeno si prizadeva doseči z bistvenimi nalogami, in sicer (Rynning 2005):

- z zagotavljanjem stabilnega varnostnega okolja v evroatlantskem prostoru s spodbujanjem delovanja demokratičnih institucij in mirnega reševanja sporov;
- z zagotavljanjem nepogrešljivega foruma za posvetovanje med članicami o temah skupnega interesa;

- z odvrčanjem in obrambo pred kakršnokoli grožnjo z agresijo proti državam članicam.

V okviru namena povečanja varnosti in stabilnosti v Evropi pa oblikuje še dve nalogi:

- krizno upravljanje, v okviru katerega mora biti zavezništvo pripravljeno, da na podlagi od primera do primera in konsenza skladno s 7. členom¹⁰ prispeva k učinkovitemu preprečevanju konfliktov in obvladovanju kriz;
- partnerstvo, ki naj bi s širokim sodelovanjem in dialogom z drugimi državami v evroatlantskem prostoru doseglo čim višji nivo transparentnega delovanja, medsebojnega zaupanja in zmožnosti skupnega delovanja (Rynning 2005).

Iz nalog, ki jih navaja koncept, lahko vidimo, da je v primerjavi s prejšnjim konceptom ena naloga, ki se nanaša na vzdrževanje strateškega ravnovesja, odstranjena. Tri naloge so ostale enake, dve pa sta bili dodani.

Zveza Nato se še vedno zavezuje k širokemu pristopu zagotavljanja varnosti, ki poleg pomembnega obrambnega dejavnika zajema še politični, ekonomski, družbeni in okoljevarstveni vidik. Vseobsegajoči pristop, ki kreira varnostno politiko, zajema naslednje:

Ohranjanje čezatlantske povezave. Pomembno je za močno in dinamično zavezništvo. Povezuje ju neločljiva evropska in severnoameriška varnost, ki daje trdnost sodelovanju in njunim zavezam (The Alliance's Strategic Concept 1999).

Vzdrževanje zavezniških vojaških zmogljivosti. Ustrezne, dobro pripravljene in usposobljene sile morajo biti še vedno sposobne zagotavljati in izvajati skupno obrambo. Poleg tega morajo biti sposobne izvajati tudi naloge kriznega upravljanja, ki ne sodijo v 5. člen. Sposobnost njihove izvedbe temelji na enakih političnih in vojaških lastnostih, kot so povezanost, večnacionalna skupna usposabljanja in obsežno predhodno planiranje. Zaradi njihove zahtevnosti in specialnosti procedura poteka preko skupnih zavezniških struktur in postopkov (The Alliance's Strategic Concept 1999).

Oblikovanje Evropske varnostne in obrambne identitete. Države članice se zavežejo k nadaljnji krepitvi in razvoju EVOI, ki bo hkrati okrepila zavezništvo in omogočila večjo

¹⁰ 7. člen Severnoatlantskega sporazuma se glasi: »Določila pogodbe ne vplivajo na pravice in obveznosti pogodbenic, ki so članice ZN, izhajajoč iz UL ZN, in se ne razlaga, kot da kakorkoli vpliva nanje ali na prvenstveno odgovornost Varnostnega sveta za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti« (Priročnik o zvezi Nato 2001, 541).

delitev bremena med vse zaveznice. Evropske članice bodo tako lahko bolj koherentno in učinkovito prispevale k nalogam in dejavnostim zavezništva, po potrebi pa bodo ukrepale same, pri čemer jim bo zavezništvo na podlagi od primera do primera in konsenza ponudilo v pomoč svoje zmogljivosti in sredstva. Sodelovanje z ZEU in EU pa bo tako še tesnejše (The Alliance's Strategic Concept 1999).

Preprečevanje konfliktov in obvladovanje kriz. V sodelovanju z ostalimi varnostnimi organizacijami in partnerji si bo zveza Nato prizadevala za preprečevanje konfliktov, če pa bo do njih prišlo, si bo prav tako v duhu sodelovanja prizadeval za njihovo reševanje. Poudarja izvajanje mirovnih operacij v okviru kriznega upravljanja na podlagi od primera do primera in konsenza pod avtoriteto VS OZN ali OVSE. Politična odločitev vseh članic bo osnovno vodilo pri izbiranju političnih ali vojaških sredstev za razreševanje krize (The Alliance's Strategic Concept 1999).

Partnerstvo, sodelovanje in dialog. Zavezništvo poudarja, da si bo prizadevalo za ohranjanje miru, varnosti, stabilnosti, demokratičnih vrednot, napredka in razvoja preko širokega sodelovanja, partnerstva in dialoga z vsemi evroatlantskimi državami, brez izjem. Kot glavne instrumente za uresničevanje te politike izpostavlja EAPS, ki kot forum za izmenjavo informacij in posvetovanja glede varnostnih vprašanj pripomore k preprečevanju konfliktov in njihovem reševanju. PzM ponuja praktično sodelovanje med državami na vojaškem področju in področju kriznega upravljanja, okoljevarstva ter znanosti. Sprejeta Ustanovna listina NATO – Rusija omogoča sodelovanje na podlagi skupnih interesov, vzajemnosti in preglednosti. Poseben odnos je bil vzpostavljen tudi z Ukrajino, za politična posvetovanja o skupnih problemih in praktičnih dejavnostih sodelovanja, ki naj bi podpirali in pripomogli k ukrajinski suverenosti in neodvisnosti, ozemeljski celovitosti, demokratičnemu razvoju, gospodarski blaginji in njenemu statusu kot države brez jedrskega orožja. Mediteranski dialog je bil označen kot pomemben za ohranjanje dobrih sosedskih odnosov z državami Bližnjega vzhoda in Severne Afrike s širitvijo skupnega razumevanja, transparentnosti in krepitve zaupanja (The Alliance's Strategic Concept 1999).

Širitev. Zavezništvo ostaja odprto za nove države v skladu z 10. členom Severnoatlantske pogodbe. Predvsem s tistimi državami, ki bodo izrazile interes za prevzemanje skupnih obveznosti in bremen, hkrati pa bo zavezništvo predhodno ocenilo doprinos novih članic k povezanosti, učinkovitosti in splošni stabilnosti tako zavezništva kot varnostnega okolja (The Alliance's Strategic Concept 1999).

Nadzor oboroževanja, razoroževanja in neširjenja orožja. Gre za pomembno področje uresničevanja varnostnih ciljev zavezništva. Prizadevalo si bo za pristop k obrambi in zagotavljanju varnosti z najmanjšo možno mero uporabe sile, da še lahko zagotavlja učinkovito opravljanje nalog. Ob tem bodo okrepljena politična prizadevanja z diplomatskimi sredstvi za preprečevanje širjenja in uporabe predvsem orožja za množično uničevanje in ostalega konvencionalnega orožja (The Alliance's Strategic Concept 1999).

V zadnjem delu strateški dokument poda še smernice za zavezniške sile, njene konvencionalne in jedrske zmogljivosti. Načelne usmeritve podajajo, da morajo biti zavezniške sile sposobne zagotavljati naloge kolektivne obrambe in naloge kriznega upravljanja. Ker so izzivi širokega spektra in nepredvidljivi, morajo biti sile ustrezno usposobljene in opremljene, da bodo lahko izvajale njim določene naloge. Poleg tega morajo biti sposobne izvajanja nalog tudi v sodelovanju z drugimi partnerji in pod drugim političnim in strateškim vodstvom (npr. ZEU). Svojo pomembno vlogo imajo tudi v medvojaškem sodelovanju, humanitarnem udejstvovanju, aktivnostih za krepitev zaupanja in drugih aktivnostih, ki spodbujajo varnost in stabilnost. Zato bodo zavezniške sile uravnotežene med *silami za posredovanje*, ki lahko hitro in ustrezno izvedejo skupno obrambo ali operacijo kriznega upravljanja, *glavnimi obrambnimi silami*, ki zagotavljajo večino sil za kolektivno obrambo, ter *pomožnimi silami*, ki so namenjene za uporabo v primeru obsežnejših operacij (Dolenc 2000, 43).

Poleg tega naj bi bile sile:

- po celotnem obsegu ohranjene na najnižji stopnji neposredne pripravljenosti, ki še zadošča za izvajanje nalog kolektivne obrambe in drugih nalog;
- mirnodobno prostorsko razporejene tako, da bodo zagotavljale zadostno prisotnost na ozemlju zavezništva;
- dobile novo poveljniško strukturo, ki bo omogočala izvajanje vodenja in poveljevanja pri opravljanju celotnega spektra nalog;
- imele operativne značilnosti, kot so prožnost, gibljivost, sposobnost hitrega razmeščanja, sposobnost preživetja sil in infrastrukture ter pravočasnost in zadostnost lastne oskrbe;
- usposobljene, da se s svojimi vojaškimi zvrstmi odzovejo na različne situacije hitro, kot bo to potrebno;

- po potrebi oblikovane v večje sile z okrepitevijo, mobilizacijo rezervistov ali ustreznim preoblikovanjem že obstoječih vojaških enot;
- imele ustrezne zmogljivosti za soočanje z varnostnimi grožnjami, povezanimi s širjenjem jedrskega, biološkega in kemičnega orožja;
- ustrezno zaščitene skupaj z infrastrukturo pred teroristično grožnjo (Dolenc 2000).

Analiza strateškega dokumenta nam omogoča več smeri razmišljanja. Namen strateškega dokumenta je podajanje političnih usmeritev prihodnjega razvoja. Od dokumenta na tako visoki ravni se pričakuje, da ne operira s podrobnostmi, pač pa načeli in usmeritvami za nadaljnji razvoj. Vendar kljub temu v dokumentu nisem našla bistveno novih usmeritev za prihodnje delovanje zveze Nato. Dokument povzema aktivnosti in naloge, ki jih zveza Nato že izvaja. Te naloge dokument sicer opredeljuje kot nove, vendar to niso več, saj jih zveza Nato izvaja že nekaj let. Naloge so kvečjemu na novo zapisane v primerjavi z novim strateškim dokumentom iz leta 1991. Govorimo o kriznem upravljanju in partnerstvu, kar zveza Nato izvaja že od konca hladne vojne. Sodelovanje v Bosni in Hercegovini leta 1992 je pomenilo pričetek udejstvovanja v operacijah kriznega upravljanja, okvir sodelovanja s partnerskimi državami pa je nastal leta 1991 (EAPS in PzM, Mediteranski dialog). Lahko tudi rečemo, da sta nalogi novi v primerjavi z delovanjem zveze Nato v obdobju hladne vojne.

Ob branju dokumenta se mi je porodilo vprašanje, zakaj dokument ne podaja nekih bistveno novih usmeritev za prihodnost. Ugibamo lahko, da večje število držav članic (leta 1999 jih je bilo 16) težje doseže dogovor o nekem prihodnjem načrtu, ki bi bil sprejemljiv za vse, zato se v zapisu držijo bolj splošnih navedb. S tem je povezan tudi postopek sprejemanja strateškega dokumenta, ki je po navadi dolgotrajen in zapleten. Sama narava dokumenta narekuje zajemanje vsebinsko širšega konteksta, ki bi veljal daljše časovno obdobje. Poleg tega je pogled posameznih držav v prihodnost determiniran, ne samo s skupnimi pogledi Nata kot organizacije, pač pa tudi z nacionalnimi elementi, kot so geostrateški položaj, gospodarski razvoj in interesi, geografska velikost države, obseg njenih oboroženih sil, družbeno-socialna stopnja razvoja, dojetje nacionalne varnosti v povezavi z geostrateško pozicijo bližine kriznih žarišč, medsosedske odnosi, morebitna nerešena vprašanja teritorija ali meje države, migracijski tokovi, itd. Hkrati pa dokument s svojo splošno naravo dopušča fleksibilnost organizacije v odzivanju na notranje in zunanje dejavnike.

Zveza Nato je po letu 1999 vstopila v dokaj turbulentne čase. V letu 1999 in 2000 se je zopet intenzivno ukvarjala z Rusijo in njenim odnosom do Gruzije ter širše kavkaške regije. Do omenjenega je bila zveza Nato zelo kritična, kar je zaostriło odnose med njo in Rusijo, hkrati pa so mnogi razpravljali o morebitnem posredovanju zveze Nato za umiritev in razrešitev sporov v regiji.

Pomembnejši dogodki v tem obdobju so bili predvsem sprejem Novega strateškega dokumenta in aktiviranje 5. člena pogodbe za zagotavljanje kolektivne obrambe ob terorističnem napadu 11. septembra 2001 na ZDA. Tako so države članice Nata prvič v zgodovini delovanja zveze Nato aktivirale 5. člen Severnoatlantske pogodbe, da bi nudile ustrezno pomoč napadeni državi. Nadalje so se članice zavezale tudi k razvoju zmogljivosti za dosego učinkovitejšega zavezništva.

6.6 Vrh zveze Nato v Pragi leta 2002

Rezultate dosedanjih naporov so države članice predstavile na vrhunskem zasedanju zveze Nato novembra 2002 v Pragi. Zasedanje je potekalo v luči iskanja ravnotežja med tradicionalnim pristopom reševanja in soočanja z varnostnimi izzivi ter novim pristopom reševanja drugačnih, bolj zapletenih nalog, kot so terorizem (predvsem zaradi terorističnega napada na ZDA), učinki propadlih držav in širjenje orožja za množično uničevanje (Robertson 2004).

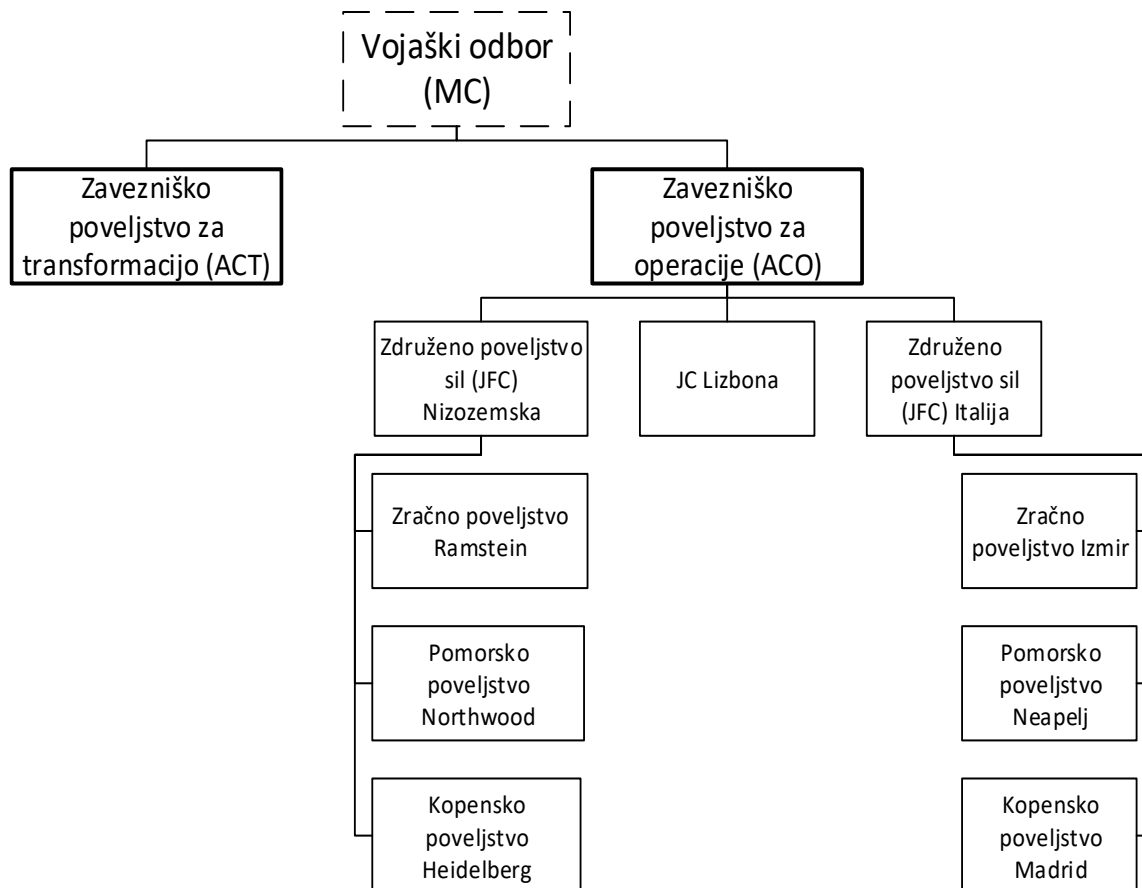
Glavna tema zasedanja je bila širitev, ki pa je bila zasenčena s sprejemanjem odločitev, ki naj bi zvezo Nato postavile na pot preoblikovane, prilagojene in moderne organizacije, ki se je sposobna spopadati z najmodernejšimi izzivi, kot sta terorizem in orožje za množično uničevanje.

Poleg boja proti terorizmu in orožju za množično uničevanje so države članice veliko pozornosti namenile vojaškim zmogljivostim. V zadnjih nekaj letih je bilo prioriteto področje v zavezništvu vzpostavljanje evropske obrambne identitete, ki bi evropskim državam omogočila skrb za zagotavljanje varnosti na svojem dvorišču z večinoma lastnimi zmogljivostmi. 11. september pa je pokazal, da za varnost doma ne zadošča le evropeizacija sil. Evropske sile morajo biti sposobne sodelovanja in skupnega operativnega delovanja skupaj s silami ZDA, da lahko dosežejo večji učinek. Sposobne morajo biti izvajanja zahtevnih vojaških operacij in ne le podpore in delovanja v ozadju. S tem je povezano tudi dojemanje nevarnosti, grožnje in stroškov ter ustrezna usposobljenost, pripravljenost in

oprema za učinkovito izvajanje nalog (Robertson 2004). Temu je sledila tudi prilagoditev vojaške poveljniške strukture zveze Nato.

6.6.1 Prilagoditev vojaške poveljniške strukture zveze Nato

Shema 6.4: Poveljniška struktura zveze Nato po letu 2002

Vir: Pedlow (2009).

S praškimi zavezami se je poveljniška struktura dodatno skrčila z namenom postati še bolj gibka, učinkovita in funkcionalna. Obe geografsko ločeni strateški poveljstvi (Zavezniško poveljstvo za Evropo in Zavezniško poveljstvo za Atlantik) sta se združili v Zavezniško poveljstvo za operacije (Allied Command Operations, ACO),¹¹ ki je z novo strukturo postalo odgovorno za izvajanje vseh MOM pod okriljem zveze Nato, tako znotraj kot zunaj njenega ozemlja. Poleg tega je vzporedno na hierarhično enakem nivoju nastalo popolnoma novo strateško poveljstvo imenovano Zavezniško poveljstvo za transformacijo (Allied Command

¹¹ ACE je poznano tudi pod imenom Vrhovno poveljstvo zavezniških sil Evrope (Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) s sedežem v Monsu, Belgija.

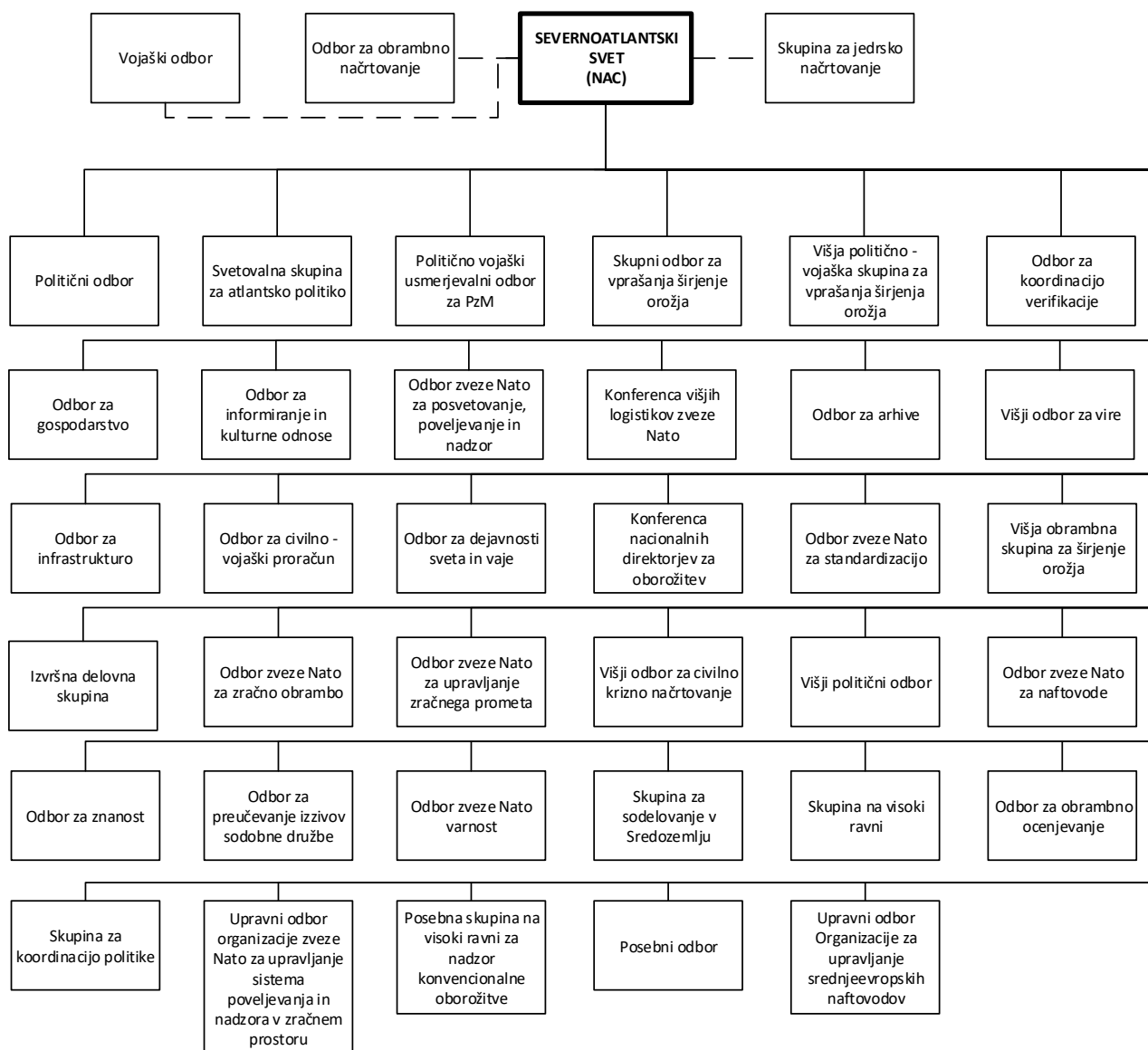
Transformation, ACT). Njegova naloga je bila vodenje preoblikovanja zavezništva na področju poveljniške strukture, zavezniških sil, zmogljivosti in razvoja vojaške doktrine (Weinrod in Barry 2010).

Pod Zavezniškim poveljstvom za operacije (ACO) sta bili oblikovani dve hierarhično podrejeni poveljstvi, in sicer Združeno poveljstvo (Joint Force Command, JFC) s sedežem v Brunssumu na Nizozemskem in Združeno poveljstvo (JFC) s sedežem v Neaplju v Italiji. Naloge obeh poveljstev so bile vodenje in kontrola nad združenimi zavezniškimi silami ter planiranje in izvajanje MOM. Poleg njiju je na hierarhično enakem nivoju delovalo še poveljstvo v vlogi generalštaba s sedežem v Lizboni na Portugalskem, ki je bilo vzpostavljeno za planiranje in vodenje večinoma pomorskih operacij (Weinrod in Barry 2010).

Podporo omenjenima poveljstvom JFC je zagotavljalo šest podrejenih taktičnih enozvrstnih (zračna, kopenska in pomorska) poveljstev.

Preoblikovanje se je odvijalo tudi v Natovi civilni strukturi. Število glavnih delovnih teles se je iz 28 povečalo na 39. Nivo odločanja se je s Severnoatlantskega sveta spustil na podrejena delovna telesa, kar je omogočilo več časa za sprejemanje najpomembnejših odločitev najvišjemu političnemu odločevalskemu telesu.

Schema 6.5: Glavni politični odbori zveze Nato po letu 2002 do leta 2010

Vir: NATO Handbok (2006).

6.6.2 Praške zaveze za zmogljivosti

Kljub temu, da je bil praški vrh obarvan s širitvijo zavezništva z novimi članicami, pa mnogi ocenjujejo ta vrh tudi kot prelomnico v transformaciji zveze Nato, predvsem z vidika razvoja zmogljivosti. V okviru vojaških zmogljivosti so države sprejele praške zaveze za zmogljivosti, ki predstavljajo nadgradnjo Iniciative obrambnih zmogljivosti (DCI), sprejete na Washingtonskem vrhu leta 1999. Zveza Nato je podala močno zavezo za razvoj tistih zmogljivosti, ki omogočajo zavezništvu učinkovito izvajanje vseh vrst nalog in misij. Gre za zmogljivosti na okrog 400 področjih v okviru naslednjih vsebinskih sklopov:

- radiološka, kemična, bakteriološka in jedrska obramba (RKBJ);
- pridobivanje podatkov in informacij na podlagi obveščevalnih, nadzornih in usmerjenih aktivnosti;
- nadzor ozemlja iz zraka (Air-to-Ground Surveillance, AGS);
- poveljevanje, nadzor in komunikacije;
- učinkovito bojevanje z natančno vodenimi izstrelki in onemogočanje nasprotnikove zračne obrambe;
- strateški zračni in pomorski transport;
- polnjenje goriva v zraku;
- premestljive sile za bojno podporo in premestljive sile za zagotovitev bojnega delovanja (Prague Summit Declaration 2002).

Poseben pečat praškim zavezam je podala odločitev ministrov za obrambo, da naj bi države podale individualno politično odločitev k zavezanosti za razvoj posameznih zmogljivosti. Omenjena zavezanost naj bi vzpodbudila večnacionalno sodelovanje na področju vzpostavljanja zmogljivosti, kar se je kasneje razvilo v koncept pametne obrambe, hkrati pa naj bi ta način omogočal tudi transparentnost s podobnimi aktivnostmi znotraj EU na podlagi Akcijskega načrta razvoja evropskih zmogljivosti, ki ga je aktivirala EU (European Capability Action Plan) (NATO Handbook 2006).

6.6.3 Nastanek koncepta Natovih hitro odzivnih sil

Velik preskok pri vojaških zmogljivostih je bil narejen s sprejetjem koncepta hitrih odzivnih sil (Nato Response Force, NRF). To je bil signal, da so se države članice pripravljene soočiti z grožnjami, ki jih je prinesla sprememba strateškega varnostnega okolja, ki so nepredvidljive po času in kraju ter zato zahtevajo fleksibilno in hitro reakcijo sil. Le-te morajo biti majhne, visoko usposobljene, hitro premestljive in vzdržljive. Sprejem koncepta NRF pomeni tudi pomemben potisk evropskih sil k preobrazbi v manjše, hitro odzivne, dobro usposobljene in opremljene enote, kar so že narekovali tudi trendi profesionalizacije vojske in zmanjševanja obrambnih proračunov. S tem so evropske države pokazale, da si želijo z ramo ob rami prevzemati odgovornost in skupno breme nalog kriznega upravljanja s silami ZDA (Robertson 2004).

NRF sile so namenjene za uporabo, ko je potreben hiter odziv na grožnje ali za zajezitev širjenja konflikta. Lahko delujejo samostojno ali kot del večjega zbira vojaških zmogljivosti. Zaradi svoje fleksibilnosti in odzivnosti so NRF lahko napotene ali uporabljene:

- v demonstracijske namene kazanja moči ali zavezniške solidarnosti pri soočanju z agresorjem;
- kot ključni element odziva zavezništva v smislu kolektivne obrambe v skladu s 5. členom Severnoatlantske pogodbe;
- v okviru kriznega upravljanja, podpore miru ali kot stabilizacijske sile za operacije izven 5. člena;
- kot predhodne sile, katerim bo sledila večja vojaška operacija ali misija.

NRF niso le teoretični koncept, pač pa so bile uporabljene in preizkušene tudi že v realnih situacijah.¹² Prvič so bile NRF aktivirane na podlagi zaprosila ZDA, ko sta bila zračni in pomorski element NRF na razpolago za reševanje in pomoč ob posledicah naravne katastrofe orkana Katrina avgusta 2005. Drugi primer aktiviranja je bil v obliki nudenja humanitarne pomoči Pakistanu po uničujočem potresu oktobra 2005 (The NATO Response Force).

6.7 Vrh zveze Nato v Istanbulu leta 2004

Srečanje v Istanbulu ima v zgodovini zveze Nato posebno mesto, predvsem z vidika širitve, poleg tega pa ima tudi močan transformacijski pridih.

Pomembnejše teme poleg Iraka, ki so se zvrstile na zasedanju v Istanbulu, so bile še situacija na Zahodnem Balkanu, poglobitev Natovega sodelovanja s partnerji, izvajanje novih nalog in razvoj zmogljivosti.

6.7.1 Zaključek operacije SFOR v BiH

Zveza Nato je na zasedanju najavila, da bo svojo misijo SFOR na Kosovu zaključila do konca leta 2004 in jo predala v vodenje EU. Pri tem gre za velik korak v sodelovanju med obema varnostnima organizacijama v smislu zagotavljanja zmogljivosti za upravljanje kriz, poleg tega pa je zveza Nato na nek način podala priznanje EU, da je sposobna samostojno nadaljevati z doseženim in po njenih močeh še izboljšati situacijo. Ne glede na končanje operacije SFOR, pa je zveza Nato sprejela odločitev o nadaljnji prisotnosti s poveljniško

¹² Z razliko od hitrih odzivnih sil EU, katere do sedaj še niso bile uporabljene.

strukturo, ki bo v podporo Bosni in Hercegovini v njenih pristopanjih v PzM in izvajanju obrambnih reform v državi (Aybet 2004).

Za zvezo Nato je bila operacija Načrtna sila prva vojaška operacija izven njenega ozemlja v celotni zgodovini njenega delovanja. Šlo je za prvo uporabo enot zveze Nato za vzdrževanje miru v spremenjenem mednarodnem varnostnem okolju, kar pa je bistveno prispevalo k oblikovanju njene identitete po koncu hladne vojne (Grizold 2006). Zveza Nato je z delovanjem v Bosni in Hercegovini pokazala drugačen pristop k reševanju varnostnih izzivov in se s tem zoperstavila takrat obstoječim dilemam glede razlogov njenega nadaljnjega obstoja. Prav tako je zveza Nato demonstrirala sposobnost vodenja večnacionalne vojaške operacije in zagotavljanje varnosti tudi prek drugačnih pristopov in ne le s kolektivno obrambo v skladu s 5. členom Severnoatlantske pogodbe (Hendrickson 2005).

6.7.2 Poglobitev partnerstev

V sodelovanju s partnerskimi državami se je zveza Nato zavzela za razširitev in poglobitev sodelovanja s partnerskimi državami. Predvsem je partnerje povabila k sodelovanju na področju vsebin, s poudarkom na boju proti terorizmu, poleg tega pa še pri izgradnji državnih varnostnih institucij, varnosti meja, civilno-vojaškega sodelovanja, izvedbe obrambnih reform, obrambnega planiranja, vojaških usposabljanj, zmožnosti skupnega operativnega delovanja (interoperabilnost) in drugo. V ta namen je zveza Nato predstavila več programov, kot so Individualni akcijski načrt, Akcijski načrt v boju zoper terorizem in Akcijski načrt za izgradnjo obrambnih institucij. Tako je bilo zastavljeno izhodišče za razširitev in poglobitev sodelovanja z državami Mediteranskega dialoga, državami članicami EAPC in PzM. Pomemben korak pri širitvi svojih demokratičnih načel delovanja in vrednot je zveza Nato naredila z vzpostavitvijo pobude istanbulskega sodelovanja (ang. Istanbul Cooperation Initiative), v katero je povabila države Bližnjega vzhoda. Cilj zveze Nato je bil predvsem nadgradnja in poglobitev dosedanjega dialoga s praktičnim sodelovanjem, ki bi pripomoglo k večji stabilizaciji in varnosti v regijah (Aybet 2004).

6.7.3 Nadaljnja transformacija zveze Nato

Istanbulski vrh je, kot že omenjeno, pomenil transformacijski prelom. Zavezništvo se je vse od zadnjega vrha v Pragi intenzivno ukvarjalo z vojaškimi zmogljivostmi. Zavezništvu je uspelo postaviti vitkejšo poveljniško strukturo, napredek pa je bil prepoznan tudi na področju uresničevanja pobude praških zmogljivosti, predvsem na področju strateškega pomorskega in

zračnega transporta, oskrba z gorivom v zraku ter na programu nadzora ozemlja iz zraka. Hkrati je polne operativne zmogljivosti dosegel Natov večnacionalni bataljon za kemično, biološko, radiološko in jedrsko obrambo, delno pa hitroodzivne sile zveze Nato (NRF). V okviru programa za boj proti terorizmu so bili odobreni programi razvoja visokotehnoloških zmogljivosti za varovanje civilistov in vojaških sil pred terorističnimi napadi (The Istanbul Declaration - Our security in a new era).

Poglavitni dosežek na področju vojaških zmogljivosti so države dosegle z dogovorom o stopnji uporabnosti sil za primere kriznega upravljanja. V praksi je dogovor pomenil, da države članice zagotovijo uporabnost (na podlagi opremljenosti, strukturiranosti in premestljivosti) 40 odstotkov nacionalnih kopenskih sil za delovanje v operacijah pod vodstvom zveze Nato ali druge organizacije. Hkrati država vedno zagotavlja delovanje osmih odstotkov skupnih kopenskih sil v operaciji oziroma zagotavlja njihovo stalno pripravljenost. Pobuda je bila za zavezništvo in za države dobrodošla, saj je omogočala pregled nad razpoložljivimi silami zavezništva za izvajanje operacij kriznega upravljanja, ob tem pa so bile države članice primorane, da so ob doseganju ciljev uporabnosti svojih sil izboljšale zmogljivosti, proces dolgoročnega planiranja za operacije ter sile prestrukturirale za doseganje večje premestljivosti (Grizold 2006).

Poleg omenjenega je zveza Nato prilagodila sistem obrambnega planiranja in planiranja sil za operacije, s čimer je procesa uskladila s političnimi odločitvami.

6.8 Vrh zveze Nato v Rigi leta 2006

Zveza Nato je bila v tem obdobju že globoko v procesu transformacije, hkrati pa je operativno delovala na šestih kriznih žariščih, ki so se nahajala v treh geografskih regijah. Poslanstvo in naloge zavezniških sil v teh operacijah in misijah so se med seboj zelo razlikovale. To se je odražalo tako v razpravah strokovne kot politične javnosti, ki so razpravljali o vlogi zveze Nato na konceptualni in pragmatični ravni.

Tudi načrtana transformacija je veliko bolj sledila smeri prilagajanja in razvoja vojaških zmogljivosti v smislu vzpostavljanja ekspedicijskih vojaških sil manjšega obsega, hitro odzivnih, dobro usposobljenih in opremljenih za delovanje na oddaljenih območjih kot pa v smeri politične transformacije, kar je spodbujala razprava na konceptualni ravni (Sens 2006).

Slednja bi morala bolj natančno opredeliti namen in naloge zavezništva, nivo ambicij, cilje poglobljenega strateškega in regionalnega partnerstva s ključnimi akterji, razvoj zmogljivosti, ki bi se ukvarjale z etičnimi in drugimi posledicami vojaških intervencij in predvsem razvoj zmogljivosti za izvajanje stabilizacije in rekonstrukcije. Gre za posredne zahteve drugačnih varnostnih izzivov v spremenjenem mednarodnem okolju (Sens 2006).

Pomanjkanje pozornosti omenjenemu področju kaže tudi izjava vojaškega poveljnika v operaciji ISAF v Afganistanu, ko je v okviru razprav v Rigi omenil, da opaža problem usposabljanja policijskih sil, neaktivnost na področju problematike drog in drugih družbeno socialnih vidikov, ki se povežani z zagotavljanjem varnosti v državi. Strokovna in politična javnost se tako vedno bolj zaveda, da reševanje konfliktov ni uspešno le z vojaškimi sredstvi, ampak je treba k reševanju pristopiti celostno. V tem celostnem pristopu ne smejo manjkati tudi druge mednarodne organizacije, razvojne, humanitarne, varnostne, kot so EU, Svetovna Banka, OZN, OVSE in druge, s katerimi bi morali skupaj, v sodelovanju, in tako bolj učinkovito pristopiti k sodobnim varnostnim izzivom (Butcher 2007).

Zelo široka razprava na zasedanju v Rigi je bila namenjena Natovi operaciji v Afganistanu, katere potek oziroma uspeh mnogi povezujejo z identiteto zveze Nata in njenim uspešnim delovanjem. Mnoga pričakovanja so bila, da je zveza Nato kot kredibilna vojaška organizacija sposobna zagotoviti varnost in stabilnost. Tako so mnogi njeno uspešnost in učinkovitost povezovali z uspešnostjo in učinkovitostjo operacij, ki jih je izvajala. Omenjeno je podkrepil tudi takratni generalni sekretar Jaap de Hoop Scheffer v svojem nagovoru na konferenci o varnosti v Münchnu v Nemčiji, v katerem je izpostavil pozitivno korelacijo med dojemanjem uspešnosti zveze Nato v Afganistanu z njeno uspešnostjo in učinkovitostjo kot mednarodne organizacije (Butcher 2007). S tem se je nakazal različen diskurz med članicami zveze Nato o njeni uspešnosti delovanja.

6.8.1 Celovite politične usmeritve zveze Nato

Kljub razhajanjem v stališčih med državami članicami glede delovanja zveze Nato na konceptualni in pragmatični ravni, so države članice tudi v Rigi ostale zavezane aktualnim temam, s poudarkom na potekajoči transformaciji. V zvezi s tem so voditelji držav članic sprejeli pomemben politični dokument imenovan Celostne politične usmeritve (CPU). Gre za politično usmerjevalni dokument, ki je postavil okvir in prioritete na področju razvoja vojaških zmogljivosti, planiranja in obveščevalne dejavnosti za naslednjih 10 do 15 let, kar je

bistveno več, kot je bil po hladni vojni relevanten katerikoli od obeh strateških konceptov zveze Nato.

Nekateri teoretiki kot ozadje in razloge za nastanek CPU navajajo spremembe v postopkih obrambnega načrtovanja v zvezi Nato, hkrati pa so se ob nastanku dokumenta porajala razmišljanja, ali dokument skuša na nek način nadomestiti ali premostiti revidiranje veljavnega Strateškega koncepta iz leta 1999, ki je bil ponovno, zaradi vseh sprememb v strateškem varnostnem okolju in zaradi transformacije zveze Nato, potreben posodobitve.¹³ Skupnega stališča med državami članicami za pristop k revidiranju veljavnega strateškega koncepta ni bilo moč zaslediti tudi zaradi neskladnosti stališč na konceptualni in pragmatični ravni delovanja Nata ter zaradi dolgotrajnih postopkov revidiranja strateških dokumentov.

Pogled v vsebino CPU razkriva, da gre za dokument, ki podpira strateški koncept iz leta 1999 in v največji meri doslej podaja skupne celovite politične usmeritve in vizijo razvoja zmogljivosti zavezništva. Med glavne varnostne izzive uvršča terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje, etnično in versko osnovane konflikte, tekmovanje za naravne vire, širjenje orožja za množično uničevanje, propadle države, genocide, masovna preseljevanja, organiziran kriminal in kibernetске napade, ki bodo najverjetnejše grožnje zavezništvu v naslednjih 10 do 15 letih. Mir, varnost in stabilnost so bolj kot kdajkoli medsebojno povezani in soodvisni, zato v ospredje stopa tudi pomembnost sodelovanja mednarodnih organizacij, ki imajo vlogo pri upravljanju kriz in njihovem preprečevanju. Med njimi ima še posebej pomembno mesto OZN, ki ohranja vlogo mednarodnega varuha miru in varnosti, OVSE in EU, s posedovanjem vojaških in civilnih instrumentov, pridobivata na vlogi pomočnika ohranjanja stabilnosti in varnosti. Zavezništvo mora kot pglavitna obrambna organizacija ohraniti svojo sposobnost učinkovitega odzivanja na celoten spekter groženj, tveganj in izzivov v 21. stoletju. Izziv za zavezništvo ostaja soočanje z vedno večjimi zahtevami varnostnega okolja in vodenje različnih tipov operacij, kar je tudi razlog za preoblikovanje zmogljivosti in organizacijske strukture. Nove in prihodnje operacije in misije bodo zahtevale agilne, odzivne in fleksibilne sile, ki so med seboj operativne in dobro usposobljene, torej moderne, operativne, hitro premestljive, vzdržljive ter sposobne izvajati zahtevne naloge daleč stran od svojih matičnih baz. Poleg tega pa novo oblikovane sile potrebujejo tudi

¹³ Generalni sekretar Nata Jaap de Hoop Scheffer je na zasedanju v Rigi leta 2006 in na varnostni konferenci februarja 2007 v Munchnu pozval k razmisleku o posodobitvi Strateškega koncepta iz leta 1999 (Butcher 2007).

ustrezno organizirano poveljstvo, ki bo poveljevalo in nadzorovalo delovanje sile (Comprehensive Political Guidance 2006).

Pomembne so postale izkušnje s terena, kar je nakazalo večjo pomembnosti operacij za stabilizacijo razmer in vojaških naporov pri obnovi po končanem konfliktu. Ob tem je bilo bistvenega pomena sodelovanje in medsebojna koordinacija vseh mednarodnih akterjev, ki pristopijo k reševanju konflikta ali želijo nuditi pomoč v postkonfliktnem obdobju. Zveza Nato se je zavezala, da bo še naprej razvijala sposobnost delovanja v širokem spektru različnih tipov operacij, od visoko do nizko intenzivnih. CPU je določil celo vrsto usmeritev glede zmogljivosti, ki jih morajo zaveznice obravnavati posamično in kolektivno. Glavne usmeritve so bile:

- zmogljivosti morajo biti fleksibilne in uporabne za širok spekter nalog, da se bodo lahko odzvale na nepredvidljive in kompleksne izzive in grožnje;
- zahteve po pridobivanju in obdelovanju obveščevalnih podatkov in njihovi izmenjavi so visoko prioritete. Pomemben vpliv na oblikovanje in razvoj zmogljivosti imajo obveščevalne informacije in pridobljene oziroma naučene izkušnje, zato jih je treba upoštevati;
- raven ambicij je visok, saj morajo biti zmogljivosti sposobne izvajati in voditi več operacij hkrati na teritoriju zavezništva ali onkraj njega, na njegovi periferiji ali na strateški oddaljenosti ter morajo biti hkrati sposobne prevzeti vodenje in izvajanje zahtevnejše operacije večjega obsega;
- struktura poveljevanja in nadzora mora biti primerna za načrtovanje in vodenje vseh omenjenih vrst operacij ter doseg zastavljenih ciljev z vključevanjem ustreznih pomorskih, kopenskih in zračnih zmogljivosti;
- zmogljivosti morajo biti ustrezno strukturirane, opremljene, visoko usposobljene za izvajanje ekspedicijskih operacij, sposobne hitrega odzivanja na pojav krizne situacije. Na podlagi tega mora zavezništvo imeti na razpolago zadostne, polno premestljive in vzdržljive kopenske sile z ustreznimi zračnimi in pomorskimi komponentami. Ta zahteva, sprejeta na Istanbulskem vrhu 2004, je bila podprta z nacionalnimi političnimi cilji, ki so si jih postavile države članice, da bo 40 odstotkov njihovih kopenskih sil strukturiranih, pripravljenih in opremljenih za napotitev v operacijo, poleg tega pa bo osem odstotkov kopenskih sil vedno operativnih;

- za razvoj zmogljivosti so potrebni viri, ki bodo zagotovljeni bodisi s strani držav, bodisi na podlagi večnacionalnih projektov ali preko Natovih mehanizmov financiranja. Porabljeni morajo biti učinkovito in kar se da usmerjeno po prioritetah. Zaradi omejenih resursov bodo države primorane razmišljati o združevanju in souporabi zmogljivosti in ostalih načinih dvostranskega in večstranskega sodelovanja.

Države članice so na zasedanju razpravljale še o nekaterih ključnih zmogljivostih. Potrdile so dosego končnih operativnih zmogljivosti za Natove hitro odzivne sile (Nato Response Forces, NRF). Gre za združene hitroreakcijske sile, ki so napotene na območje delovanja v nekaj dneh in so na bojišču samozadostne do 30 dni. Z ustrežno dodatno oskrbo lahko operativno delujejo tudi dlje časa. Gre za zmogljivost, katere pričetek vzpostavljanja spada med Praške zaveze o zmogljivostih in so hkrati tudi katalizator napredka zmogljivosti posameznih držav članic zavezništva (Riga Summit Declaration).

6.9 Vrh zveze Nato v Bukarešti leta 2008

Vrh zveze Nato v Bukarešti ni ponudil prelomnih političnih ali vojaških odločitev. Zveza Nato je ostala zavezana politiki odprtih vrat, saj je k polnopravnem članstvu povabila Hrvaško in Albanijo. Države so na vrhu potrdile nadaljevanje transformacije zavezništva predvsem na področju oblikovanja in vzpostavljanja zmogljivosti v smeri premestljivih, vzdržnih in dobro opremljenih sil ter preoblikovanje integrirane vojaške poveljniške strukture (Bucharest Summit Declaration 2008).

Vsekakor pa v času zasedanja v Bukarešti ne moremo mimo že zelo glasnih razprav v ozadju o potrebi po spremembi strateškega koncepta. Od zadnje posodobitve je minilo devet let, poleg tega se je delovanje zveze Nato tekom let spremenilo. Poleg nalog izvajanja kolektivne obrambe in izvajanja MOM, se je zavezništvo ukvarjalo še z nadzorom oboroževanja, protiraketno obrambo in kibernetiko ter energetske varnostjo.

Veljavni strateški koncept je bil sprejet leta 1999 v času posredovanja zveze Nato na Kosovu. Nastal je pred premikom strateške paradigme zaradi dogodkov 11. septembra in pred prvo Natovo misijo zunaj evroatlantskega območja v Afganistanu na podlagi 5. člena ustanovne pogodbe zveze Nato. Zvrstilo se je mnogo dogodkov, na katere je zveza Nato reagirala, hkrati pa je izvajala tudi druge, nove aktivnosti, zato so bile potrebe po spremembi strateško-usmerjevalnega dokumenta toliko večje. Tudi takratni generalni sekretar zveze Nato Jaap de Hoop Scheffer je jasno pozival k prenovitvi strateškega dokumenta (Ham 2008).

Kljub vsem dogodkom in spremembam zaveznice niso delile enakega stališča glede spremembe hierarhično najvišjega dokumenta. Lindley-French in Townsend (2008) sta ocenila, da obstaja globoka dilema zaradi odločno regionalnega in taktičnega razmišljanja vse prevelikega števila Natovih držav. Zveza Nato bi morala biti v danih trenutkih odločna in drzna, da bi lahko tudi v prihodnje ostala resnično strateška organizacija Zahoda.

Po mnenju Hama (2008) bi morala zveza Nato dobiti nove strateške usmeritve iz štirih razlogov. Prvič, bi morale zaveznice najti skupno soglasje o uporabi vojaške sile v operacijah izven 5. člena pa tudi glede odzivanja na krizne situacije brez mandata Varnostnega sveta OZN. Varnostno okolje postaja kvečjemu bolj turbulentno kot umirjeno, zato je za v bodoče možno pričakovati nove izzive, ki bodo pred zvezo Nato postavljale potrebo po izzivalnih odločitvah.

Drugič, bi morala zveza Nato sprejeti odločitev glede svoje vloge kot obrambne organizacije. Kolektivna obramba sicer ostaja osnovno vodilo zavezništva, vendar se moramo vprašati, kaj omenjeno pomeni v času terorističnih in kibernetičnih napadov ter ogrožanja energetskih virov in infrastrukture. Dejstvo je, da je bila po 11. septembru aktivirana klavzula kolektivne obrambe iz 5. člena, kar teoretično pomeni, da je zveza Nato v vojnem stanju. Zanimivo je, da se na splošno govori o vojni proti terorizmu, a hkrati države članice negativno odgovarjajo na vprašanje, ali je zveza Nato in s tem države članice v vojni. Zato bi morala zveza Nato ponovno razmisliti o naravi kolektivne obrambe, svojih odzivih in pomenu prenove delovne opreme, da bi lahko bolj učinkovito premagovala varnostne izzive. Avtor meni, da zveza Nato ne opredeljuje svojih priorit. Vrzal med pričakovanji in zmogljivostmi zavezništva se nenehno in nevarno povečuje, saj zavezništvo nima dovolj političnih orodij, ampak je odvisno od pripravljenosti zaveznic za skupno delo in združevanje skupnih sredstev in zmogljivosti. Zato bi moral nov strateški koncept jasno pojasniti, kaj pomeni 5. člen v 21. stoletju in na osnovi nove ocene določiti meje glede obsega in narave nalog pod Natovim vodstvom.

Tretjič, zveza Nato bi morala na strateški ravni opredeliti okvir sodelovanja s partnerji in drugimi državami ter mednarodnimi organizacijami. Med njimi so predvsem OZN, EU in Svetovna banka. Sodelovanje ne sme biti le papirno v okviru vseobsežnega pristopa, ampak se morajo akterji tudi dejansko vključiti v proces s svojimi sredstvi, le-ta pa mora biti koordiniran na visoki ravni in kvalitetno. V Afganistanu v silah ISAF sodelujejo kontaktne države, kot je Avstralija, ki je svoje vojake poslala v nevarno južno pokrajino Uruzgan, kjer druge države članice zavezništva niso upale tvegati življenj svojih vojakov.

Težnja po globalnem partnerstvu v zvezi Nato obstaja, vendar je pristop bolj podoben načinu delovanja od spodaj navzgor, namesto od zgoraj navzdol, saj bi slednji podal usmeritve sodelovanja, določil pravila, dolžnosti in pravice vseh sodelujočih.

Četrtrič, le soočenje z izzivi, kot je nov strateški koncept, bi prineslo večjo učinkovitost in napredek v smeri, ki si ga zveza Nato želi. Vzdrževanje statusa quo je bolj tvegano od reform, kar vnaša tudi določeno mero negotovosti, ki ni dobra popotnica za uspeh (Ham 2008).

6.10 Vrh zveze Nato v Strasbourgu in Kehlju leta 2009

Vrh Nata v Strasbourgu in Kehlju je potekal v znamenju 60-letnice obstoja in delovanja zveze Nato. Srečanje so šefi držav članic opredelili kot pomembno srečanje sprave po letu 1989, obdobje pa je bilo v znamenju povezovanja in tkanja trdnejših medsebojnih odnosov, ki so gradili enotno, mirno in svobodno Evropo. Zveza Nato je k temu pripomogla s širjenjem svojih vrednot, demokratične ureditve in skupnih varnostnih interesov, k čemur se je zavezala tudi v prihodnje.

S tem namenom so države članice sprejele deklaracijo o varnosti zavezništva, v kateri podprejo napore in potrdijo nadaljnjo zavezanost k že znanim področjem angažiranja zavezništva. Te so: da kolektivna obramba, odvrčanje z uravnoteženimi jedrskimi in konvencionalnimi zmogljivostmi ostaja glavna strateška drža, prizadevanje za nadzor nad oboroževanjem in upoštevanje sporazumov o nadzoru in neširjenju jedrskega in konvencionalnega orožja, partnersko sodelovanje in njegova poglobitev ter širitev, zavezanost k vseobsežnemu pristopu s sodelovanjem z drugimi ključnimi mednarodnimi organizacijami, zavezanost k politiki odprtih vrat, razvoj raketne in kibernetске obrambe ter potrditev začetka procesa razvoja novega strateškega koncepta zveze Nato. Novost na zasedanju je bila najava Francije, da se želi ponovno vključiti v Natovo vojaško strukturo, kar so države članice toplo sprejele (Strasbourg/Kehl Summit Declaration 2009).

Zveza Nato je tokrat k začetku procesa pisanja novega strateškega koncepta pristopila na drugačen, nekoliko bolj inovativen način kot v preteklosti. V procesu nastajanja koncepta so si države članice zadale, da mora proces vključiti čim širši krog sodelujočih, od vseh zaveznikov Nata, do partnerskih držav iz EAPC, PFP, Mediteranskega dialoga, Istanbulske iniciative o sodelovanju, do predstavnikov OZN, EU, mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij. Hkrati mora biti proces transparenten, vanj pa se mora vključiti tudi razprava širše javnosti. Generalni sekretar je ustanovil 12 delovnih skupin ekspertov z različnih prej omenjenih

področji. Proces je bil razdeljen v tri faze, in sicer faza refleksije, posvetovalna faza in faza priprave končnega osnutka strateškega koncepta (A Roadmap for the New Strategic Concept). Proces je bil zaključen do Vrh zveze Nato v Lizboni, kjer je bil Strateški koncepta zveze Nato 2010 sprejet in potrjen.

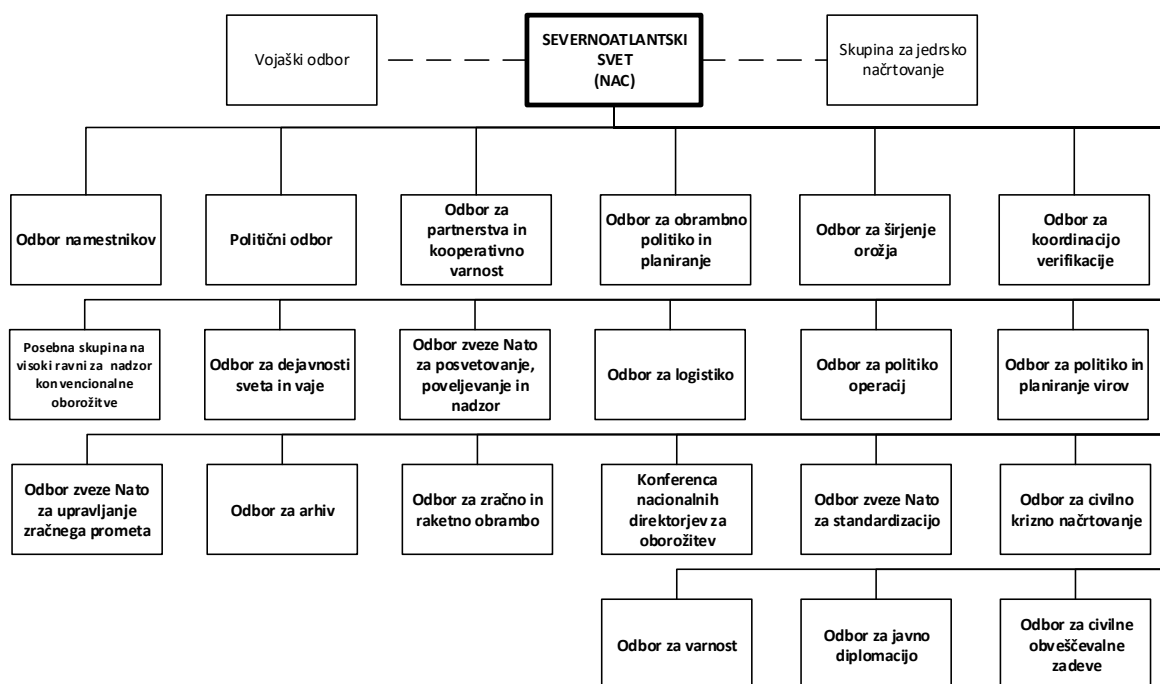
6.11 Vrh zveze Nato v Lizboni leta 2010

Na zasedanju v Lizboni so šefi držav članic sprejeli skupno deklaracijo zasedanja, kar je bila že ustaljena praksa. V njej so orisali strateški varnostni kontekst, v katerem je delovala zveza Nato, potrdili so politično zavezanost k zagotavljanju kolektivne obrambe, podporo procesu transformacije in reforme zavezništva, partnerskega sodelovanja, nadzora oboroževanja ter nadaljevanju razvoja raketne in kibernetike obrambe.

V okviru reforme zavezništva je tega leta prišlo do spremembe na hierarhično-organizacijski dimenziji politične civilne strukture. Razpuščen je bil Odbor za obrambno planiranje, njegove naloge pa je prevzel Severnoatlantski svet, ki je ostal kot najvišje politično telo odločanja v zavezništvu.

Poleg sprememb na najvišji hierarhični ravni je prišlo tudi do sprememb na nižjem hierarhičnem nivoju. Govorimo o tem, da je bila struktura ostalih dotedanjih odborov spremenjena oziroma zmanjšana. Njihovo število se je iz 35 zmanjšalo na 21, kar je strukturo naredilo bolj gibko in učinkovito.

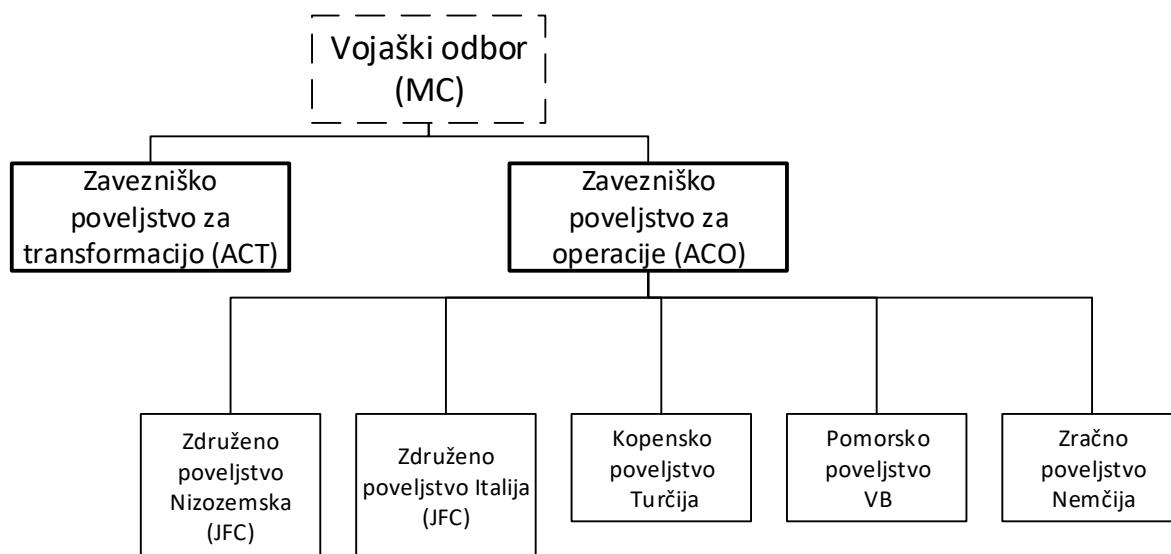
Shema 6.6: Civilna struktura odločanja v zvezi Nato po letu 2010

Vir: NATO Committees.

Poleg sprejetja novega strateškega koncepta, o katerem govorim v nadaljevanju, je bila leta 2010 sprejeta tudi odločitev o ponovni reformi poveljniške strukture zveze Nato, ki naj bi bila bolj daljnosežna, končana pa do leta 2015. V primerjavi s prejšnjimi strukturami naj bi ta ponudila bolj učinkovito in prožno odzivanje zavezništva v okviru ambicij na dogajanje z območja njegovega interesa s premestljivimi, bolj ekspedicijskimi, združenimi in prožnimi zmogljivostmi z ustreznimi elementi poveljevanja ter kontrole. Hkrati naj bi bila manj finančno in kadrovska zahtevna, pri čemer naj bi bilo več sredstev namenjenih premestljivosti. Najpomembnejši vzrok za spremembe so bile velike obremenitve zavezniškega proračuna kot tudi proračuna posameznih držav članic (Background on NATO Command Structure Review).

Shema 6.7: Poveljniška struktura zveze Nato po letu 2010

Vir: Background on NATO Command Structure Review (2001).

6.11.1 Nov strateški koncept 2010

Strateški koncept 2010 pomeni tretji strateški koncept od leta 1989. Razloge za sprejetje novega strateškega okvirja lahko strnemo v razmišljanja Grizolda in Zupančiča (2009), in sicer:

- strateški koncept iz leta 1999 je zastarel in ne odseva ključnih značilnosti novega strateškega okolja, ki ga oblikujejo nove varnostne grožnje;
- zveza Nato za svoje nadaljnje uspešno in učinkovito delovanje potrebuje konceptualni okvir na najvišji ravni, ki bo podal usmeritve prihodnjega delovanja organizacije;
- novo varnostno okolje, za katerega so značilne nevojaške grožnje pred vojaškimi, kot so: revščina, svetovna gospodarska kriza, pandemije in drugo, zahtevajo hitro prioritarno razvrščanje, ki bi ga morala biti zveza Nato sposobna izvesti, ter ustrezno razmejitev dela med mednarodnimi organizacijami. Skupaj bi tak pristop omogočal zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti;
- nov strateški koncept bi lahko ponudil odgovor na že dolgo nedokončano razpravo o identiteti zveze Nato.

Kljub nekaterim novim tehničnim pristopom v okviru procesa nastajanja besedila, kot so bile skupine modrecev, koncept vsebinsko ne prinese bistvenih novosti, ne glede na vse pobude, razmišljanja in ideje tako strokovne kot laične javnosti. Vsebina koncepta je nekoliko bolj

pregledna in strukturirana ter podana v šestih poglavjih (Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the Nato 2010):

- Ključne naloge in principi;
- Varnostno okolje;
- Obramba in odvrčanje;
- Varnost na podlagi kriznega upravljanja;
- Širitev mednarodne varnosti na podlagi sodelovanja;
- Reforme in transformacija.

Ob nekoliko natančnejši analizi vsebine prepoznamo nekatere manjše novitete. Na področju varnostnega okolja zveza Nato navaja grožnje, ki se pojavljajo v strateškem varnostnem okolju in lahko vplivajo na varnost zavezništva, vendar med njimi ne najdemo novih groženj, ki jih zveza Nato ne bi omenjala že v prejšnjih strateških konceptih. Med novostmi je le kibernetična grožnja, ki v globalnem svetu dobiva še posebno nevarne razsežnosti.

Nov Strateški koncept poda nekaj novitet še na področju nalog zavezništva. V primerjavi s prejšnjim strateškim konceptom uvrsti naloge kriznega upravljanja in kooperativne varnosti med enakovredne naloge zavezništva, kot je kolektivna obramba, ki skupaj tvorijo temeljne naloge zavezništva. Prejšnji Strateški koncept 1999 je definiral temeljne ter drugotne naloge. Med prve je uvrstil varnost, posvetovanje, odvrčanje in obrambo, med druge pa krizno upravljanje in partnerstvo (Nato strateški koncept 1999, 10. čl). Ne glede na le tri temeljne naloge, zapisane v novem strateškem konceptu, pa še vedno varnost, odvrčanje in obramba ter posvetovanje ostajajo v ospredju delovanja zavezništva (Fabjan 2012).

Ker vsebina nalog v konceptu ni povsem nova, se mi je ob branju porajalo vprašanje o poenotenem območju delovanja in izvajanja nalog. Vendar tudi tokrat zavezništvo ne poda jasnega odgovora, ampak le posredno navaja bralca, da bo tudi v bodoče svoje naloge, v okviru 5. člena ali izven njega, morebiti izvajal tudi zunaj svojega ozemlja. Z definiranjem območja delovanja bi države pokazale enotno stališče do tega vprašanja in bi se tako notranje poenotile, saj aktivnosti izven svojega teritorija izvajajo že od leta 1991.

V okviru nalog kriznega upravljanja naj bi se zveza Nato aktivno angažirala s situaciji primernim naborom političnih in vojaških zmogljivosti, s katerimi bi pomagala upravljati krizo, ki bi potencialno lahko vplivala na varnost zavezništva, preden bi dejansko izbruhnila v

konflikt večjih razsežnosti; ustavila potekajoči konflikt, ki ogroža varnost zavezništva; pomagala pri vzpostavitvi stabilnosti v postkonfliktni obnovi na območju, ki vpliva na varnost evroatlantskih držav (Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the Nato 2010).

Vse bolj izražena in pomembna novost pri izvajanju nalog kriznega upravljanja je postal vseobsežen pristop. Gre za vključevanje čim širšega spektra mednarodnih akterjev v Natovo načrtovanje in izvajanje aktivnosti operacije ali misije ali v aktivnosti stabilizacije in rekonstrukcije na kriznem žarišču (Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the Nato 2010).

Omenjeni vseobsežni pristop je zveza Nato skušala izvajati v okviru operacije ISAF v Afganistanu. Žal pri tem ni bila najbolj uspešna, kar so pokazale osebne izkušnje iz delovanja v operaciji ISAF v Afganistanu. Omenjeno nakazuje tudi izjava generalnega sekretarja Nata Anders Fogh Rasmussena iz aprila 2010, ki je potrdila, da so se strateški usmerjevalci zavedali razkoraka med strateškimi usmeritvami in aktivnostmi na terenu.¹⁴

Osebne izkušnje so pokazale, da se je vseobsežen pristop izvajal zelo okrnjeno in bi se ga dalo izboljšati. Vzroke za to bi lahko pripisali slabemu razumevanju samega koncepta. Zlasti je bilo to razvidno iz delovanja vojaških oseb na misiji, ki pri izvajanju svojih nalog sledijo izključno navodilom nadrejenih in ne razmišljajo ali delujejo celovito. Tudi CIMIC skupine, ki naj bi bile usposobljene za povezovanje s civilnim prebivalstvom, pogosto ne razumejo koncepta in ga tako tudi ne izvajajo oziroma se strogo držijo danih nalog v liniji vodenja in poveljevanja, kar povzroči izključenost civilnih akterjev. Poleg vojaškega osebja je v okviru misiji delovalo tudi veliko civilistov. Čeprav so delovali pod istim poveljstvom, skupnega jezika za delovanje pogosto niso našli. Posledično je mnogokrat prihajalo do podvajanja nalog v sodelovanju s civilnim prebivalstvom države gostiteljice, kar je povzročalo nerazumevanje, nejasnost in pogosto kritiko glede delovanja zveze Nato.

V poglavju širjenja mednarodne varnosti s sodelovanjem strateški koncept izpostavlja tri področja, in sicer omejevanje oboroževanja in zajezitev širjenja orožja, širitev zavezništva z

¹⁴ "At the national level, NATO Governments have generally moved towards a "whole of Government" approach to Afghanistan. Diplomats, defense ministries and development experts sit together, plan together and operate together, including in Provincial Reconstruction Teams all over Afghanistan. But at the international level, this lesson has simply not yet been learnt. Let me illustrate it by a concrete example. The European Union does both development and police training in Afghanistan. Nevertheless, the EU and NATO do not plan or coordinate together. For political reasons totally separate from Afghanistan.«

novimi članicami ter partnersko sodelovanje. Tudi na tem področju koncept ne prinaša bistvenih novosti. Zveza Nato si bo še naprej prizadevala zagotavljati varnost z uporabo najmanjše možne sile, če bi bilo to potrebno (Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the Nato 2010). Po mnenju Shea (2011) bi morala zveza Nato temu področju nameniti večji poudarek v smislu obuditve aktivnosti, ki jih je bolj aktivno izvajala v času hladne vojne. Enakega mnenja je avtor glede aktivnosti s področja konzultacij in partnerskega sodelovanja, saj koncept bolj ali manj pritrudi dosedanjim uspehom in potrди zavezo k nadaljevanju sodelovanja. Kontinuiteto svoje dosedanje politike potrди tudi preko politike širitve zavezništva, čeprav ne poda konkretnih časovnih okvirjev.

Strateški koncept 2010 v primerjavi s konceptoma iz leta 1991 in leta 1999 skuša zavezništvo naravnati k nekoliko bolj globalnemu delovanju. Zavezništvo v skladu s svojim imenom, vključevanjem le evropskih držav med svoje člane, in dojemanjem sicer globalnih groženj le skozi vpliv na evroatlantsko regijo, ostaja regionalni akter, čeprav mu mnogi želijo pripisati bolj globalno vlogo na podlagi širokega partnerskega sodelovanja, vseobsežnega pristopa k upravljanju kriznih razmer in udejstvovanja preko MOM izven svojega ozemlja. Osebnostno se pridružujem mnenju Ringsmosa in Rynninga (2011), da zveza Nato vse bolj deluje svetovno in ne toliko globalno. Bolj globalno bi zveza Nato lahko delovala na mnogih področjih, ki zasledujejo skupen cilj zagotavljanja miru in varnosti. V okviru preventivnega delovanja kriznega upravljanja bi zveza Nato morala poglobiti ne-le konzultacije z že vzpostavljenimi partnerji v okviru Evroatlantskega partnerskega sveta (EAPC), Mediteranskega dialoga (MD), Istanbulske pobude za sodelovanje (ICI), pač pa poglobiti z državami tudi konkretno sodelovanje na področju reševanja kriznih razmer.

Svoje partnersko delovanje bi morala razširiti in poglobiti tudi s konkretnjšim vključevanjem EU, OZN, OVSE, Svetovne banke, Azijske banke, kontaktnih držav (Avstralija, Japonska, Republika Koreja, Nova Zelandija, Pakistan, Afganistan, Irak, Mongolija) in drugih svetovnih organizacij kot so Afriška unija, Arabska liga, Azijsko-pacifiški svet, ASEAN. Omenjene organizacije si poleg gospodarskega razvoja prizadevajo tudi za varnost, saj je le-ta prerogativ za napredek in blaginjo. Prostor za izboljšave ostaja tudi pri skupnem sodelovanju v izvajanju MOM. Resda države partnerice že sedaj s svojimi vojaškimi silami sodelujejo v vojaškem delu MOM, bolj usklajen in koordiniran pa bi moral biti njihov skupen civilni prispevek pri stabilizaciji in rekonstrukciji.

Nov strateški koncept tudi na področju zmogljivosti ne ponudi ničesar novega. Pritrdi potrebi po virih, premestljivosti, interoperabilnosti in vzdržnosti sil, usklajenem obrambnem načrtovanju, skupnih zmogljivostih, standardih, strukturi in financiranju za doseg čim večjega učinka z razpoložljivimi sredstvi (Wittmann 2011).

6.12 Vrh zveze Nato v Chicagu leta 2012

Vrh zveze Nato v Chicagu je obravnaval predvsem a) razvoj obrambnih zmogljivosti, v smislu razvoja pametne obrambe zveze Nato, b) zmanjševanje obrambnih proračunov v luči splošne gospodarske ter finančne krize, c) prisotnost zveze Nato v Afganistanu v prihodnosti in d) sodelovanje s partnerskimi državami.

Na področju obrambnih zmogljivosti so šefi držav članic zveze Nato sprejeli deklaracijo o obrambnih zmogljivostih in obrambni paket. Dokumenta sta med seboj povezana, se dopolnjujeta, zato jih je potrebno obravnavati skupaj.

Deklaracija zajema predvsem ključna politična sporočila o obrambnih zmogljivostih, povzema bistvene elemente obrambnega paketa in je namenjena širši javnosti. Gre za politični dokument, medtem ko je obrambni paket njen tehničnoizvedbeni del. Pomembno sporočilo, ki ga podaja deklaracija, je, da bo zveza Nato skušala zagotoviti potrebne obrambne zmogljivosti tudi v času zmanjševanja obrambnih proračunov. Poleg tega se zavezništvo zavezuje, da bo ohranilo in razvijalo zmogljivosti, potrebne za izvedbo celotnega spektra misij, in še naprej imelo ključno vlogo v svetu. Aktivnosti so usmerjene za »Natove sile 2020«, ki bodo moderne, tesno povezane, opremljene in usposobljene, vodene tako, da bodo lahko delovale skupaj in s partnerji v kateremkoli okolju in krizni situaciji. Hkrati se zavezujejo k ohranjanju močne čezatlantske povezave in zavezniške solidarnosti, kot tudi delitve vlog, tveganj in odgovornosti. Čas varčevanja zahteva nove in inovativne pristope ter ohranjanje moči. Poleg nacionalnih naporov je pomembno tesno sodelovanje pri vzpostavljanju zmogljivosti, postavljanju prioritet in skupno posvetovanje o spremembah obrambnih načrtov.

V deklaraciji so države članice pozdravile odločitev o implementaciji večnacionalnih projektov, ki naj bi prispevali k boljši zaščiti zavezniških sil, boljšemu nadzoru in usposabljanju. Pobuda pametne obrambe pomeni spremenjen pogled in priložnost za obnovitev kulture sodelovanja, pri čemer ima prednost večnacionalno sodelovanje. Zavezništvo še naprej poudarja tesno sodelovanje z EU za zagotovitev komplementarnosti

sorodnih pobud Natove pametne obrambe in »Pooling and Sharing« pri EU. Namen razvoja zahtevnejših in sodobnih vojaških zmogljivosti v Evropi je krepitev čezatlantske povezave in varnosti Evrope ter prispevati k pravični delitvi bremen, koristi in odgovornosti med zaveznicami (Summit Declaration on Defence Capabilities: Towards NATO Forces 2020).

Obrambni paket določa zmogljivosti, ki jih zavezništvo potrebuje za vodenje celotnega spektra možnih misij do leta 2020 in naprej, ter način razvoja, nabav, vzdrževanja in njihove uporabe. Usmerjen je predvsem v doseganje tistih ključnih zmogljivosti, kjer je največje nesorazmerje med zaveznicami na obeh straneh Atlantika (Improving NATO's capabilities).

Obrambni paket vključuje zaveze o razvoju zmogljivosti z zadnjega vrha Nata v Lizboni in nove zmogljivosti, ki jih potrebuje zavezništvo na podlagi analiz izkušenj iz Afganistana, Libije in drugih operacij. Cilj je tudi v težkih ekonomskih okoliščinah Natu zagotoviti premestljive in vzdržljive sile, ki lahko delujejo skupaj in s partnerji.

Problem financiranja novih zmogljivosti ob zmanjševanju obrambnih proračunov se rešuje z novima pristopoma, ki temeljita na ekonomiji obsega in večji integraciji zavezniških zmogljivosti. Razvoj zmogljivosti in uporabe gre v smeri pobude o pametni obrambi oz. večnacionalni izgradnji in souporabi zmogljivosti ter pobude o povezanih silah. Pametna obramba pove, kako pridobiti potrebne zmogljivosti, povezane sile pa, kako jih najbolj učinkovito uporabljati (Improving NATO's capabilities).

S potrditvijo obrambne deklaracije in obrambnega paketa so države članice potrdile dolgoročno vizijo uresničevanja pobude pametne obrambe in povezanih sil ter politično zavezanost h konkretnim projektom. Realistično ciljno črto uresničitve paketa predstavlja leto 2020, ko naj bi Zavezništvo dobilo ključne integrirane zmogljivosti (Summit Declaration on Defence Capabilities: Towards NATO Forces 2020).

Rezultat vrhunskega zasedanja zveze Nato v Čikagu je bil dogovor med državami članicami o preoblikovanju operacije ISAF v Afganistanu iz bojne operacije v podporno misijo, v okviru katere naj bi imela vodilno vlogo afganistanska vojska. Države članice so sprejele obrambni paket 2020, s katerim naj bi se nadaljevala izgradnja zmogljivosti v smeri močnih, fleksibilnih in premestljivih sil, ki bodo omogočale zvezi Nato ustrezno odzivanje na zahtevne varnostne izzive 21. stoletja. Hkrati je bil potrjen tudi koncept pametne obrambe, ki omogoča vzpostavljanje zmogljivosti na racionalen način z združevanjem in souporabo zmogljivosti, hkrati pa tudi bolj enakomerno porazdelitev bremen med vsemi državami članicami. V okviru

razprave ni imela nič manj pomembno težo razprava o partnerstvu med zvezo Nato in drugimi državami ter organizacijami. Na zasedanju se je poleg držav članic zveze Nato zbralo tudi dvanajst partnerskih držav¹⁵ in več mednarodnih organizacij, kar kaže na povečano potrebo vseh držav po sodelovanju in skupnem naslavljanju varnostnih izzivov, ki ne poznajo meja in lahko zamajejo varnostne temelje v več državah hkrati. Vse to kaže na odločnost zveze Nato ostati relevantni akter pri zagotavljanju varnosti, ne le regionalno, ampak globalno, s poudarkom na graditvi potrebnih zmogljivosti, ki bodo omogočale učinkovito in skupno zoperstavljanje varnostnim izzivom. Zveza Nato se s takim načinom odmika od tradicionalne vloge vojaškega zavezništva in prevzema vlogo koalicijskega voditelja pri reševanju varnostnih izzivov (Hlatky 2012).

¹⁵ Avstralija, Avstrija, Finska, Gruzija, Japonska, Jordanija, Republika Koreja, Maroko, Nova Zelandija, Katar, Švedska, Švica in Združeni Arabski Emirati (Haas 2012).

7 VERIFIKACIJA RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ

Transformacija zveze Nato, ki se je dogajala v obravnavanem obdobju od leta 1989 do leta 2012, je imela mnogo učinkov. Države članice so vedno znova dosegale politično soglasje, da je lahko zveza Nato kljub odpravi glavne grožnje, ki je bila razlog za njen nastanek, še vedno služila svojemu namenu. Omenjeno so države članice vedno znova dokazale ob vedno novih varnostnih izzivih, ki so se pojavljali med obravnavanim obdobjem, ob katerih se je uspela prilagoditi in prevzeti nove naloge pri zagotavljanju varnosti v Evropi. Zveza Nato še naprej ostaja relevantna varnostna organizacija tudi pri odnosih med zaveznicami oziroma pri zagotavljanju varnostnih jamstev, vendar je ta naloga stopila nekoliko v ozadje. Omenjena naloga kljub temu še vedno ostaja privlačna za nove kandidatke za članstvo, stare članice pa na zagotavljanje lastne in sosedске varnosti gledajo s širše varnostne perspektive. Tako so prednostne naloge zveze Nato postale širitev varnostne skupnosti, izvajanje kriznega menedžemnta in mirovnih operacij.

Analiza je pokazala, da se je zveza Nato zaradi pojava novih groženj in izzivov, ki jih je v svojih strateških dokumentih opredelila kot gonilno silo sprememb, v proučevanem obdobju na političnem in vojaškem področju s poudarkom na organizacijsko-hierarhični strukturi različno transformirala.

Zveza Nato je svojo **organizacijsko-hierarhično strukturo na političnem področju** v obravnavanem obdobju spremenila trikrat, in sicer med leti 1990 in 2002, po letu 2002 in 2010. V obdobju 1990-2002 je delovalo 28 odborov in tri najvišja politična telesa (NAC, DPC, NGP). Nato je leta 2002 število odborov v organizacijsko-hierarhični strukturi naraslo iz 28 na 35, število najvišjih političnih teles pa je ostalo nespremenjeno. Tako stanje je ostalo nespremenjeno do sprejetja novega strateškega koncepta leta 2010. Takrat je bila bistvena sprememba ukinitve enega od najvišjih političnih teles, in sicer Odbora za obrambno planiranje (DPC), katerega naloge so bile prenesene pod okrilje Severnoatlantskega sveta (NAC), hkrati pa se je število odborov zmanjšalo s 35 na 21. Tako je število odborov padlo celo pod raven števila odborov iz obdobja 1990-2002. To je bil čas, ko je bila Natova operacija ISAF v Afganistanu operativna že šest let, še vedno je trajala tako imenovana vojna proti terorizmu, finančna kriza pa je bila v polnem zamahu. Omenjena sprememba je v politični strukturi pripomogla k boljšemu in hitrejšemu izvajanju procesa sprejemanja političnih odločitev

zavezništva. Razmerja delovanja med NAC, Skupino za jedrsko načrtovanje in Vojaškim odborom so vsa leta ostala nespremenjena.

Bolj prepoznavne in odločujoče za spremenjeno delovanje zveze Nato so bile spremembe na **organizacijsko-hierarhični dimenziji vojaške strukture**. Velika organizacijsko-hierarhična sprememba se je zgodila na vrhunskem zasedanju v Madridu leta 1997, v času, ko se je zveza Nato vedno bolj zavedala, da so po letu 1989 nastopile drugačne in bolj nepredvidljive grožnje, ki so zahtevale hitro odzivno in učinkovito linijo vodenja in poveljevanja. To je bil tudi čas nemirov na Balkanu, ko je morala zveza Nato zaradi eskalacije konfliktov leta 1994 in 1999 tam vojaško posredovati. Tako sta iz štirih strateških poveljstev nastali dve strateški poveljstvi, kar je vplivalo na odzivnost pri sprejemanju odločitev. Ne glede na to, sta strateški poveljstvi ostali podrejeni vojaškemu odboru, ki je obdržal funkcijo usmerjevalnega in svetovalnega telesa. Nadalje je bilo devetnajst regionalnih oziroma operativnih poveljstev v novi strukturi preoblikovanih v šest operativnih poveljstev. Njim je bilo podrejenih še enajst poveljstev. Torej je bila nova struktura s skupno 20 poveljstvi številčno manjša v primerjavi s prejšnjo strukturo (23 poveljstev). S tem je hierarhična struktura postala bolj razčlenjena, saj je pridobila še en hierarhični nivo, organizacijsko pa se je razčlenitev minimalno zmanjšala.

Pod vplivom pojava velikih varnostnih izzivov v mednarodnem okolju, kot je terorizem (po napadu na ZDA 11. septembra 2001), je prišlo do ponovne prilagoditve organizacijsko-hierarhične vojaške strukture, ki se je bistveno preoblikovala v letu 2002. Prejšnje regionalno strateško poveljstvo za Evropo je bilo preoblikovano v poveljstvo za operacije. Drugo strateško poveljstvo, odgovorno za Atlantik, pa je bilo preoblikovano v poveljstvo za transformacijo. Šlo je za velik vsebinski in organizacijski preskok, saj je bilo s to strukturo le eno poveljstvo odgovorno za vodenje vojaškega dela zveze Nato, drugo poveljstvo pa se je ukvarjalo le s transformacijo zveze Nato. Nadalje je bilo prejšnjih šest operativnih poveljstev preoblikovanih v tri, pri čemer sta bili dve poveljstvi premestljivi in odgovorni za operacije zveze Nato. Transformacija poveljstev je vplivala predvsem na odzivnost, fleksibilnost in učinkovitost linije poveljevanja. Tudi naslednji nižji hierarhični nivo je bil organizacijsko zmanjšanj, saj je bilo enajst podrejenih poveljstev preoblikovanih v le šest. S tem je linija vodenja in poveljevanja postala precej bolj fleksibilna in gibka, kar je pomenilo večjo odzivnost in učinkovitost.

Transformacija organizacijsko-hierarhične strukture zveze Nato je bila v letu 2010 plod predvsem spremenjenega strateškega koncepta zavezništva, s katerim je zveza Nato prevzela

na svoja ramena nekatere nove naloge. Tudi zaradi tega je poveljniška struktura doživela še nadaljno transformacijo, ki je bila zaznavna predvsem na operativnem nivoju. Dve operativni poveljstvi sta se ohranili, medtem ko so bila bistveno preoblikovana in skrčena njim podrejena poveljstva. Skupno število poveljstev se je z 11 zmanjšalo na 7. Tako je bila hierarhična vojaška poveljniška struktura transformirana v le tri hierarhične nivoje, pri čemer je postala organizacijska razčlenjenost relativno majhna.

Zveza Nato je z zmanjševanjem števila poveljstev oziroma hierarhičnih ravni odločanja in organizacijske razčlenjenosti zasledovala temeljni cilj oblikovati odzivno, fleksibilno in učinkovito poveljniško strukturo, ki se bo sposobna v relativno kratkem času odzvati na širok spekter varnostnih izzivov in groženj.

S tem potrjujem postavljeno raziskovalno vprašanje, da je zveza Nato pod vplivom dogodkov in procesov v mednarodnem okolju spreminjala številčni obseg organizacijsko-hierarhične strukture tako v vojaškem kot političnem delu organizacije. Poleg tega so bila moja opažanja tudi, da je bila transformacija zveze Nato na organizacijsko-hierarhični dimenziji vojaške strukture bistveno rigoroznejša, bolj zaznavna in je veliko bolj določala delovanje preoblikovanega zavezništva, kot so jo določale spremembe na organizacijsko-hierarhični dimenziji politične strukture.

Pri ocenjevanju drugega raziskovalnega vprašanja, v okviru katerega sem proučevala oblikovanje varnostnih mehanizmov zveze Nato, sem prišla do naslednjih zaključkov.

Zveza Nato je leta 1949 nastala z namenom zagotavljanja kolektivne obrambe državam članicam na podlagi 5. člena Severnoatlantske pogodbe, ki pravi, da napad na eno članico pomeni napad na vse in v takem primeru si članice pri obrambi priskočijo na pomoč. V času, ko je zveza Nato nastala, je imela kot zavezništvo le enega sovražnika in to je bila Sovjetska zveza na čelu Varšavskega pakta. Lahko rečemo, da je zveza Nato v času hladne vojne predstavljala tipično vojaško zavezništvo držav, ki so si na podlagi formalne zaveze zagotavljale varnostno garancijo. Po letu 1989 je zveza Nato vstopila v obdobje strateško spremenjenega mednarodnega in varnostnega okolja, ki se mu je morala zveza Nato prilagoditi. Varnostne grožnje in izzivi so postali nepredvidljivi, asimetrični, njihov vir pa so postali tudi nedežavni subjekti. Nove okoliščine so spodbudile zvezo Nato k vzpostavljanju širše mreže sodelovanja z državami nečlanicami in mednarodnimi organizacijami in jo tako usmerile na pot vseobsežnega pristopa k zagotavljanju varnosti, ki ga je institucionalizirala

prek različnih oblik partnerstev kot so EAPS, PzM, Mediteranski dialog, Istanbulska pobuda, Svet Nato – Rusija, partnerstvo z Ukrajino in Gruzijo.

Zveza Nato je znotraj skupine **mehanizmov za preprečevanje konfliktov** vzpostavila sedem novih varnostnih mehanizme, ki do tedaj niso obstajali (EAPS, PzM, Mediteranski dialog, Istanbulska pobuda, Svet Nato - Rusija, Svet Nato - Ukrajina, Svet Nato - Gruzija). Prek njih je zveza Nato ne le vzpostavila stik in miroljubne odnose z državami nečlanicami zveze Nato, pač pa je z njihovo pomočjo vzpostavila sodelovanje, promovirala demokratične vrednote in izvajanje demokratičnega nadzora nad oboroženimi silami ter z vojaškim in političnim sodelovanjem povečala medsebojno zaupanje in transparentnost ter s tem zmanjšala možnost medsebojnih konfliktov in posledično zagotovila večjo varnost svojim državam članicam.

Mehanizem širitve zveze Nato je obstajal že pred koncem hladne vojne (3 širitve izvedene pred in 3 po koncu hladne vojne). Torej ne gre za vzpostavitev novega mehanizma, ampak za ohranjanje že obstoječega. Lahko bi ocenili, da se je vloga mehanizma okrepila, saj predstavlja vzvod za izvedbo obrambno-vojaških reform in s tem krepi stabilnost države.

Nadalje je zveza Nato po letu 1989 vzpostavila tudi **mehanizme kriznega upravljanja**, ki jo prav tako oddaljujejo od tipičnega vojaškega zavezništva. Poleg tradicionalne naloge zagotavljanja kolektivne obrambe, ki je obstajala že v času hladne vojne, je zveza Nato pričela po letu 1989 izvajati tudi operacije in misije izven svojega ozemlja, z nekaterimi elementi izvajanja stabilizacije in pokonfliktne obnove, z namenom vzpostavljanja in ohranjanja miru tako državam članicam kot širše. Krizno upravljanje in izvajanje mirovniških operacij pod vodstvom zveze Nato so postale pomembna politična in vojaška zmogljivost mednarodne skupnosti pri reševanju kriznih razmer. Ne glede na to ne gre pozabiti, da omenjene aktivnosti zveze Nato niso izrecno opredeljene v Severnoatlantski pogodbi, kar pomeni, da so lahko v vsakem trenutku podvržene interesom posameznih članic in tudi temu, ali potrebujejo posegi temelj na mednarodnem pravu in odločitvah VS OZN in v kolikšni meri.

Znotraj skupine **mehanizmov za preprečevanje konflikta v pokonfliktnem obdobju** najdemo aktivnosti, kot so SFOR, IFOR, KFOR, vendar zveza Nato teh mehanizmov nima natančneje opredeljenih, aktivnosti pokonfliktnega delovanja pa izvaja v okviru mehanizma kriznega upravljanja.

Iz analize sem ugotovila, da je zveza Nato v obravnavanem obdobju od leta 1989 do 2012 vzpostavila osem novih varnostnih mehanizmov, ki poleg že vzpostavljenega tradicionalnega mehanizma kolektivne obrambe državam članicam zagotavlja tudi mehko varnost.

Z razvojem teh mehanizmov se je zveza Nato razvila iz tradicionalnega vojaško-političnega zavezništva v zavezništvo, ki ne zagotavlja le vojaške obrambe, pač pa tudi širšo varnost prek vojaško-političnega sodelovanja, izvajanja mirovnih operacij ter aktivnosti stabilizacije in obnove. S tem potrjujem v nalogi postavljeno raziskovalno vprašanje, da je zveza Nato kot odgovor na spremembe mednarodnega okolja razvila varnostne mehanizme, ki so jo spremenili iz tradicionalnega vojaško-političnega zavezništva v mednarodno varnostno organizacijo, ki poleg zagotavljanja kolektivne obrambe svojim članicam zagotavlja mehko varnost prek oblik delovanja, kot so varnostno sodelovanje s tretjimi državami, izvajanje operacij v podporo miru in z obvladovanjem kriznih razmer v evroatlantskem območju in zunaj njega ter z odzivanjem na civilne krizne razmere.

8 TEMELJNA SPOZNANJA

Zveza Nato se je v spremenjenem in nepredvidljivem mednarodnem okolju po letu 1989 uspela transformirati v meri, ki ji je omogočila nadaljnji obstoj in delovanje. Kljub notranji politični raznolikosti držav članic, razlikam v dojemanju varnostnih groženj in njihovega vpliva na delovanje zveze Nato ter kritikam o koncu njene relevantnosti po letu 1989 je zavezništvo postalo še veliko bolj pomemben in nepogrešljiv akter pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti.

Pričetek izvajanja aktivnosti na področju kriznega upravljanja, zlasti izven območja zavezništva, je pripeljalo do še večje pomembnosti in relevantnosti dveh konceptov, in sicer kriznega upravljanja in zagotavljanja kolektivne obrambe. Ob tem se izpostavlja pomen varnostnih jamstev in relevantnost opredelitve območja zavezništva, pri čemer gre za spremembe, ki se navezujejo na vsebino zapisov v 5. in 6. členu Severnoatlantske pogodbe.

Kljub temu, da je politična transformacija potekala počasneje od spreminjanja strateške poveljniške strukture in s tem samega delovanja zavezništva na operativni ravni, se je zveza Nato uspela odzivati na izzive in zahteve mednarodnega okolja in držav članic. Zavezništvo se je tako transformiralo na kvalitativnem, kvantitativnem in normativnem področju svojega delovanja.

Pomembno je izpostaviti, da se transformacija zveze Nato z letom 2012 ni zaključila. Kljub temu, da bo po vsej verjetnosti nekoč v zavezništvu prišlo do formalnega zaključka procesa transformacije, menim, da bo le-ta potekal še naprej, zlasti zaradi spreminjajočega se notranjega in zunanjega okolja zveze Nato. V zadnjih letih njenega delovanja, vsaj od terorističnega napada na ZDA do relevantnega leta 2012, se zunanje, strateško varnostno okolje ni bistveno spremenilo, medtem ko je prišlo do sprememb v notranjem okolju zveze Nato. Gospodarska kriza je, ob že tako razmeroma skrčenih obrambnih proračunih držav članic po letu 1989, povzročila še dodatno zmanjšanje finančnih sredstev za obrambne izdatke, kar se je odrazilo predvsem na razvoju in vzpostavljanju obrambnih zmogljivosti zavezništva in potrebi po iskanju novih rešitev. Tako se je zveza Nato s transformiranjem na političnem in vojaškem področju, z uveljavljanjem raznih pobud pametne obrambe in povezanih sil odzvala in se prilagodila spremembam. Ob tem se je zlasti v letu 2014 in v letu 2015 ponovno spremenilo strateško varnostno okolje. Ukrajinska kriza je zamajala

predvidoma trdna ali vsaj do sedaj predvidljiva razmerja med državami, Rusija pa se je pokazala v drugačni varnostni luči, ki je mnogo držav presenetila, saj je veljalo prepričanje, da v 21. stoletju vojna velikega obsega, ob tem pa tudi vojna med dvema državama, zelo malo verjetna. Dejstva so pokazala nasprotno. Zveza Nato se je na dogodke v mednarodnem okolju odzvala z izvedbo analize novega strateškega okolja in je pripravila načrte za odzivanje na nove varnostne izzive. Na vrhunskem zasedanju v Walesu septembra 2014 je potrdila zavezo vseh držav članic, da bodo zaustavile padajoči trend obrambnih proračunov in dvignile obrambne proračune na dva odstotka nacionalnega bruto domačega proizvoda do leta 2020. Poleg tega je sprejela odločitev o rotacijski prisotnosti Natovih sil v vzhodni Evropi in baltskih državah v skladu z akcijskim načrtom za pripravljenost. Hkrati je sprejela odločitev še o nadgradnji hitro odzivnih sil v obliki zelo hitro odzivnih skupnih sil (VJTF), ki bi se v primeru nevarnosti odzvale zelo hitro. Omenjene odločitve so za zvezo Nato zelo dobrodošle, saj kažejo pripravljenost zavezništva za odzivanje na spremembe in bodo nedvomno imele tudi transformacijski učinek. Ali bo le-ta tudi udejanjen, pa jasnega odgovora še ni, saj bi hitro odzivne sile za svojo napotitev in učinkovito odzivanje potrebovale tudi hitro politično odločitev o napotitvi, ki pa je v trenutnih razmerah razdeljenosti članic zelo vprašljiva. Ob tem ostaja odprto še vprašanje premestljivosti sil, njihove odzivnosti in pripravljenosti.

Julija 2016 bo zveza Nato ponovno zasedala na vrhunskem zasedanju, kjer bodo po vsej verjetnosti prevladovale naslednje teme: situacija v Vzhodni Evropi, varnostni izzivi izhajajoči z Bližnjega vzhoda, reforma partnerske politike zveze Nato, vprašanje širitve z novimi članicami in pot naprej v luči strategije jedrske države zavezništva. Pereča problematika zavezništva na zasedanju bo razdeljenost držav zaradi neenakega dojemanja varnostnih grožnj, kar posledično vpliva tudi na neenako zavezanost držav k razvoju obrambnih zmogljivosti. Tako bo zanimivo spremljati, kako se bo zveza Nato spopadla z omenjenim izzivom. Poleg tega se napoveduje reforma na področju partnerskega sodelovanja, ki predstavlja varnostni mehanizem zveze Nato. Dobro bi bilo, da bi zveza Nato sodelovanje s partnerskimi državami okrepila, saj so med njimi tako države iz Vzhodne Evrope kot iz Mediterana in Bližnjega vzhoda. S tem bi pridobila več zaupanja, sodelovanje in izmenjave informacij ter znanja pa bi bila lažja ter bi s tem pripomogla h graditvi trajnejšega miru in varnosti.

Zveza Nato je prehodila 67 let dolgo pot in še vedno deluje kot relevantno vojaško-politično zavezništvo. V vsakem preteklem obdobju je uspela obvladati izzive in priložnosti, s katerimi se je soočala. Zdi se, da je ravno prožnost, sposobnost dojemanja in analiziranja vedno

spreminjajočega se notranjega in zunanjega okolja ter izbira ustreznega odziva na postavljene zahteve, ključ obstoja in delovanja te mednarodne organizacije tudi po koncu hladne vojne.

Ugotavljam, da transformacija zveze Nato ni aktualna le v času mojega raziskovanja, pač pa bo transformacija zveze Nato potekala tudi v bodoče, saj se okolje, v katerem deluje, nenehno spreminja in zahteva prilagajanje. V nasprotnem primeru organizacija izgublja svoj namen in relevantnost pri soočanju z vedno novimi in bolj kompleksnimi varnostnimi vprašanji.

9 LITERATURA

1. Anadolu Agency. *UN agency warns against dramatic increase in number of Syrians refugees in Turkey*. 2013. Dostopno prek: <http://www.aa.com.tr/en/headline/160211--d> (11. november 2013).
2. Anderson, Ewan W. 1999. *Enhancing the Security of States in a Multipolar World: Vulnerabilities and Opportunities*. George C. Marshall European Center for Security Studies. Dostopno prek: <http://permanent.access.gpo.gov/lps61280/9903-report.pdf> (4. april 2016).
3. Asmus, Ron. 2008. *Rethinking NATO Partnerships for the 21st Century*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART4/EN/index.htm> (20. junij 2013).
4. Aybet, Gülnur. 2004. *Towards a new transatlantic consensus*. Dostopno prek: www.nato.int/docu/review/2004/issue3/english/art1.html (1. oktober 2007).
5. Bauwens, Werner, Armand Clesse in Olav F Knudsen. 1996. *Small States Security and the Security Challenge in the New Europe*. London: Brassey's.
6. Baylis, John in Steve Smith. 2001. *The Globalization of World Politics: an introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press.
7. Binnendijk, Hans. 2002. Introduction. *Transforming America's Military*, ur. Hans Binnendijk. Washington, D.C.: National Defense University Press. Dostopno prek: mercury.ethz.ch/.../2002-08 (10. februar 2015).
8. Binnendijk, Hans in Richard L. Kugler. 2003. Dual-Track Transformation for NATO. *Defense Horizons* 35. Center for Technology and National Security Policy, Washington: National Defense University. Dostopno prek: <http://permanent.access.gpo.gov/websites/nduedu/www.ndu.edu/inss/DefHor/dh35/dh35.pdf> (1. september 2014).
9. Binnendijk, Hans, Richard L. Kugler. 2006. *Seeing the Elephant: The US Role in Global Security*. Washington: National Defense University Press.

10. Braddon, Derek. 2009. *Kaj nas čaka? Obramba, proračuni in finančna kriza*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Defence-Budget-Financial-Crisis/SL/index.htm> (15. februar 2014).
11. Brown, Michael E. ur, Owen R. Cote jr., Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller. 2001. *Nationalism and Ethnic Conflict*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
12. Bufon, Milan. 2006. Politična geografija globalizacije. *Geografski vestnik* 78 (1): 39–49. Dostopno prek: <http://www.zrc-sazu.si/zgds/gv78-1-bufon.pdf> (15. november 2007).
13. Butcher, Martin. 2007. *NATO, Riga, and Beyond*. Dostopno prek: www.acronym.org.uk/dd/dd84/84nato.htm (28. avgust 2013).
14. Buzan, Barry in Ole Weaver. 2006. Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue* 37 (4): 443–487. Dostopno prek: <http://sdi.sagepub.com> (10. januar 2007).
15. Cahen, Alfred. 2001. *The Atlantic Alliance for the 21st Century*. Wiena: PIE Lang.
16. Callaghan, Jean, Dandeker, Christopher, Kuhlmann, Juergen. 2009. Armed Forces nad Society in Europe – the Challenge of Change. *Military and Society in 21st Century Europe. A Comparative Study*, ur. Juergen Kuhlmann in Jean Callaghan. Garmisch-Partenkirchen: George C. Marshall European Center for Security Studies.
17. Carpenter, Galen Ted. 2000. *NATO Enters the 21st Century*. London: Frank Cass Publisher.
18. Creveld, van Martin. 1991. *The transformation of war*. New York: Free Press.
19. Dimc, Maja in Bojan Dobovšek. 2013. Percepcija kibernetске kriminalitete pri nekaterih uporabnikih interneta v Sloveniji in ZDA. *Varstvoslovje* 15 (3): 338–356. Dostopno prek: www.fvv.uni-mb.si/rv/arhiv/2013-3/03_PerceptionofCybercrime_2013_3.pdf (20. december 2013).

20. Dolenc, Nataša. 2000. *Nov strateški koncept Nata*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Drew, S. Nelson. 1995. *NATO from Berlin to Bosnia: trans-Atlantic security in transition*. Washington: Institute for National Strategic Studies, National Defense University.
22. Duffield, S. John. 1994. NATO's Functions after the Cold War. *Political Science Quarterly*, 109 (5): 763–787. Dostopno prek: http://www.fpn.co.me/fajlovi/fpn/attach_fajlovi/lat/studentske-informacije/obavjestenja/2015/12/pdf/Duffield.pdf (20. januar 2014).
23. Evropska Unija. 2008. *Poročilo o izvajanju evropske varnostne strategije 2008 – Zagotavljanje varnosti v spreminjajočem se svetu*. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/SL/reports/104650.pdf (3. april 2016).
24. Fabjan, Aljaž. 2012. *Analiza strateškega koncepta Nata 2010*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dkmors-db.pub.mors.si/Dokument.php?id=800> (16. december 2013).
25. Farrell, Theo, Terry Terriff. 2010. Military Transformation in NATO: A Framework for Analysis. V *A Transformation Gap? American Innovations nad European Military Change*, ur. Terry Terriff, Frans Osinga in Theo Farrell. Kalifornija: Stanford University Press.
26. Fritz, Maj. 2009. *Delovanje zasebnih vojaško-varnostnih organizacij v mednarodnih operacijah-pravni, organizacijski in funkcionalni vidiki*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Dostopno prek: www.fvv.uni-mb.si/dv2009/Zbornik/clanki/fritz/pdf (24. april 2014).
27. Geller, Daniel S. in David J. Singer. 1998. *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
28. Geršak, Teodor, Edita Mavčič, Suzana Trlep, Dimitrij Rupel, Anton Žabkar in Miran Mejak. 1995. *NATO – njegova preobrazba in Slovenija*. Združenje Atlantski svet Slovenije. Ljubljana: Defensor.

29. Gordon, H. Philip. 2002. *NATO and the War on Terrorism: A Changing Alliance*. Dostopno prek: www.brookings.edu/research/articles/2002/06/summer-globalgovernance-gordon (15. november 2012).
30. Grizold, Anton, Tomo Korošec, Igor Kotnik-Dvojmoč. 1992. *Razpotja nacionalne varnosti: obramboslovne raziskave v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Grizold, Anton. 1998. Institucionalizacija zagotavljanja mednarodne varnosti. V *Perspektive sodobne varnosti - Iz obramboslovnih raziskav II*, ur. Anton Grizold. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. ---Grizold, Anton. 1999a. *Evropska varnost*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
33. --- 1999b. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
34. --- 2001. Nekaj izzivov izgradnji varnostne strukture v Evropi danes. *Teorija in praksa* 38 (5): 786–797.
35. --- 2002. Nova evropska varnostna arhitektura. V *Nacionalna in mednarodna varnost: iz obramboslovnih raziskav III*, ur. Marjan Malešič, 14–36. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. --- 2005. *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju. K razvoju obrambno-zaščitnega sistema: izzivi in spodbude*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://knjigarna.fdv.si/s/u/pdf/153.pdf> (20. december 2013).
37. --- 2006. Rekonceptualizacija Natovega preoblikovanja: naslednji krog. V *Varnost v postmoderni družbi*, ur. Marjan Malešič, 13–23. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. Grizold, Anton in Bogomil Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Knjižna zbirka TiP / FDV.
39. Grizold, Anton in Bojko Bučar. 2011. Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa* 48 (4): 827–851. Dostopno

- prek: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-7XQBMIUY/5d770aa9-381b-42da-a0c8-da8d08fd99dd/PDF> (3. april 2016).
40. Grizold, Anton in Rok Zupančič. 2009. Five years in the Alliance and 60 years of the Alliance: Slovenia and Nato. *Bilten Slovenske vojske*, ur. brigadir Branimir Furlan, 11 (3): 197–222 . Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske.
 41. Grizold, Anton, Siniša Tatalović in Vladko Cvrtila. 1999. *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
 42. Grizold, Anton in Vinko Vegič. 2002. Članstvo v NATU: rešitev sodobne varnostne dileme Slovenije? *Teorija in praksa* 39 (3): 383–401. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20023Grizold-Vegic.PDF> (15. januar 2014).
 43. Haas, Marcel de. 2012. *Russia at NATO's Chicago Summit*. Dostopno prek: http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20120622_haas_ap_russia_nato.pdf (16. april 2016).
 44. Hamilton, Daniel S. 2004. What is transformation and What Does It Mean for NATO? *Transatlantic Transformation: Equipping NATO for the 21st Century*, ur. Daniel S. Hamilton. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations.
 45. Held, David. 2001. *Directors Lecture*. Dostopno prek: www.lse.ac.uk/aboutLSE/meetTheDirector/GiddensLectures/pdfLectures/14-Nov-01.pdf (14. november 2001).
 46. Held, David in Anthony McGrew. 2007. *Globalization theory: approaches and controversies*. Cambridge: Polity Press.
 47. Hendrickson, Ryan C. 2005. *Crossing the Rubicon*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/english/history.html> (9. september 2014).
 48. Hlatky, Stéfanie von. 2012. NATO's Chicago Summit: Alliance Cohesion above all else? *CSS Analysis in Security Policy* 166 (6). Dostopno prek: http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/css_analysen_nr116_e.pdf (16. april 2016).

49. Hyde - Price, Adrian. 1991. *European Security beyond the Cold War: Four scenarios for the year 2010*. London: The Royal Institute of International Affairs.
50. Jasper, Scott at all. 2009. *Transforming Defense Capabilities: New Approaches for International Security*. Boulder: Lynne Rienner Publisher.
51. Jazbec, Milan. 2004. Petnajst let pozneje (1989-2004). *Rast, revija za literature, kulturo in družbena vprašanja* XV 6 (96): 637–641.
52. Jelušič, Ljubica. 2003. Mirovne operacije kot oblika globalne mirovne preventive pred širjenjem groženj. *Teorija in praksa (40) 4*: 627–647. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20034jelusic.pdf> (16. april 2016).
53. Karacasulu, Nilufer. 2006. *Security and Globalization in the Context of International Terrorism*. Dostopno prek: www.turkishweekly.net/article/165/security-and-globalization-in-the-context-of-international-terrorism.html (14. november 2007).
54. Keohane, Robert O. in Joseph S. Nye Jr. 2000. *Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)*. Dostopno na: <http://www.asu.edu/courses/pos445/Keohane%20and%20Nye--Globalization%20What's%20New%3F%20%20What's%20Not%3F.pdf> (3. april 2016).
55. Konjar, Jaka. 2011. *Primernost uporabe zasebnih vojaških podjetij v operacijah v podporo miru*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska_dela_2/pdfs/mb22_konjar-jaka.pdf (30. marec 2014).
56. Korkisch, Friedrich W. 2010. *NATO Gets Better Intelligence. New Challenges Require New Answers to Satisfy Intelligence Needs for Headquarters and Deployed/Employed Forces*. Vienna: Center for Foreign and Defense Policy. Dostopno prek: www.natowatch.org/sites/default/files/NATO_Gets_Better_Intell_April_PDP_0.pdf (2. november 2013).

57. Kotnik-Dvojmoč, Igor. 2001. Varnostna tveganja in grožnje v sodobnem svetu. *Ujma*, ur. dr. Blaž Komac, 14–15: 215–223. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo.
58. --- 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Znanstvena knjižnica. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
59. Kriendel, John. *NATO Intelligence and Early Warning*. Dostopno prek: http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/...a9f1.../06_Apr.pdf (11. november 2013).
60. Lesser Ian O., Jerrold D. Green, F. Stephen Larrabee in Michele Zanini. 2000. NATO's Strategic Transformation: Implications for the Mediterranean and Initiative. *The Future of NATO's Mediterranean Initiative*. Dostopno prek: www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1164.html#download (20. junij 2013).
61. Lubbers, Ruud. 2007. *What is globalization?* Dostopno prek: www.globalisationguide.org/01.html (14. november 2007).
62. Lucarelli, Sonia. 1999. *Conflict Prevention in post-Cold War Europe: lack of Instruments or lack of Will?* Dostopno prek: www.mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/125/.../doc_127_259_en.pdf (2. februar 2013).
63. Malešič, Marjan. 2002. *Nacionalna in mednarodna varnost: iz obramboslovnih raziskav III*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
64. Malešič, Marjan. 2000. *Slovenian Security Policy and NATO*. Groningen: The Centre of European Security Studies (CESS). Dostopno prek: www.cess.org/publications/papers/view/?id=5 (23. december 2013).
65. Miller, T. Brick. 2003. *Transforming the NATO Military Command Structure: A new Framework for Managing the Alliance's Future*. Senior Fellows Publication. The Atlantic Council of the United States.

66. Murray, Douglas in Paul Viotti. 1994. *The Defense Policies of Nations*. Baltimore: John Hopkins University Press.
67. Nato. *Allied Command Operations*. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/sl/natolive/topics_52091.htm (16. december 2013).
68. Nato. *A Roadmap for the New Strategic Concept*. Dostopno prek:
<http://www.nato.int/strategic-concept/roadmap-strategic-concept.html> (16. september 2013).
69. Nato. *Background on NATO Command Structure Review*. 2001. Public Diplomacy Division. Dostopno prek
www.nato.int/nato_static/assets/pdf_2011_06/20110609-Backgrounder_Command_Structure.pdf (5. januar 2015).
70. Nato. *Ballistic Missile Defence*. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/sl/natolive/topics_49635.htm (10. november 2013).
71. Nato. *Collective defence*. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_59378.htm (12. november 2013).
72. Nato. *NATO committees*. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49174.htm (15. februar 2015).
73. Nato. *Comprehensive Political Guidance*. 2006. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/en/SID-6072DDD4-83EB3A2D/natolive/official_texts_56425.htm?selectedLocale=en (28. avgust 2013).
74. Nato. *Chicago Summit Declaration on Afghanistan*. 2012. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87595.htm (10. september 2013).
75. Nato. *Deterrence and Defence Posture Review*. 2012. Dostopno prek:
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87597.htm?mode=pressrelease (4. september 2013).

76. Nato. *Final Communiqué*. 1996. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm> (12. november 2013).
77. Nato. *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and Russian Federation*. 1997. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm (21. junij 2013).
78. Nato. *NATO Handbook*. 1993. Dostopno prek: http://lawofwar.org/nato_handbook.htm (4. november 2014).
79. Nato. *Improving NATO's capabilities*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49137.htm (18. december 2013).
80. Nato. *Istanbul Cooperation Initiative (ICI)*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_58787.htm? (20. junij 2013).
81. Nato. *London Declaration On a Transformed North Atlantic Alliance*. 1990. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm> (1. december 2012).
82. Nato. *Madrid Declaration on Euro – Atlantic Security and Cooperation*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm> (25. junij 2013).
83. Nato. *NATO and the 2003 campaign against Iraq*. Dostopno prek: www.nato.int/cps/en/SID-4DDB0816-805A9299/natolive/topics_51977.htm (15. november 2012).
84. Nato. *NATO's assessment of a crisis and development of response strategies*. Dostopno prek: www.nato.int/cps/bu/natolive/official_texts_75565.htm (2. december 2013).
85. Nato. *NATO Handbook*. 2006. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf> (26. november 2013).
86. Nato. *NATO Handbook Documentation a Companion Volume to the 50th Anniversary Edition of the NATO Handbook*. 1999. NATO Office of Information and Press.

87. Nato. *NATO-EU: a strategic partnership*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49217.htm (12. junij 2013).
88. Nato. *NATO Intelligence Fusion Centre (NIFC)*. Dostopno prek: <http://web.ifc.bices.org/about.htm> (2. november 2013).
89. Nato. *NATO Logistic Handbook*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/logi-en/logist97.htm> (21. februar 2015).
90. Nato. *NATO Mediterranean Dialogue*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_60021.htm? (20. junij 2013).
91. Nato. *NATO's Operations 1949 – Present*. Dostopno prek: <http://www.aco.nato.int/resources/21/NATO%20Operations,%201949-Present.pdf> (20. november 2013).
92. Nato. *NATO's relations with Georgia*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm (22. junij 2013).
93. Nato. *NATO's role in energy security*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm (4. september 2013).
94. Nato. *Prague Summit Declaration*. 2002. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (16. november 2012).
95. Nato. *Priročnik o zvezi Nato*. 2001. Brussels: Office of Information and Press.
96. Nato. *Riga Summit Declaration*. 2006. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (29. avgust 2013).
97. Nato. *Rome Declaration on Peace and Cooperation*. 1991. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> (7. april 2012).
98. Nato. *Strasbourg/Kehl Summit Declaration*. 2009. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease (15. september 2013).

99. Nato. *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO 2010*. Dostopno prek: http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf (20. november 2013).
100. Nato. *Study on NATO Enlargement*. 1995. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm (1. november 2012).
101. Nato. *Summit Declaration on Defence Capabilities: Towards NATO Forces 2020*. 2012. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm (18. december 2013).
102. Nato. *Tackling New Security Challenges*. 2012. Dostopno prek: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120116_new-security-challenges-e.pdf (10. november 2013).
103. Nato. *The Alliance's New Strategic Concept*. 1991. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (10. junij 2012).
104. Nato. *The Alliance's Strategic Concept*. 1999. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (12. avgust 2012).
105. Nato. *The Brussels Summit Declaration*. 1994. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease (20. junij 2012).
106. Nato. *The EU-NATO Berlin Plus agreements*. 2009. Dostopno prek: http://www.shape.nato.int/resources/4/documents/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus%5B1%5D.pdf (12. junij 2013).
107. Nato. *The Istanbul Declaration - Our security in a new era*. Dostopno prek: www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_21026.htm (7. junij 2011).
108. Nato. *The NATO Response Force*. Dostopno prek: www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm?selectedLocale=en (1. december 2012).

109. Nato. *The Situation in Yugoslavia*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/SID-5525CE86-C16D9949/natolive/official_texts_23849.htm?mode=pressrelease (20. junij 2012).
110. Nato. *Varnost prek partnerstva*. 2005. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-slo.pdf> (20. junij 2013).
111. Nato. *Verification Coordination Committee*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69341.htm (16. november 2013).
112. Nato. Severnoatlantska pogodba – *The North Atlantic Treaty (1949)*. Dostopno prek: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf (10. junij 2006)
113. Naumann, Klaus. 1998. *NATO's new military command structure*. Dostopno prek: www.nato.int/docu/review/1998/9801-03.htm (10. september 2014).
114. Pedlow, W. Gregory. 2009. *The Evolution of NATO's Command Structure, 1951-2009*. Dostopno prek: <http://www.aco.nato.int/resources/21/Evolution%20of%20NATO%20Cmd%20Structure%201951-2009.pdf> (14. februar 2015).
115. Prezelj, Iztok. 2001. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi, Razreševanje nekaterih terminoloških dilem. *Teorija in praksa* 38 (1): 127–141. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip2011Prezelj.PDF> (10. januar 2014).
116. --- 2002. Ogrožanje nacionalne varnosti Republike Slovenije in vključevanje v Nato. *Teorija in praksa* 39 (3): 426–441. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20023Prezelj.PDF> (10. januar 2014).
117. Ringsmose, Jens in Sten Rynning. 2011. *NATO's New Strategic Concept: Comprehensive Assessment*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies. Dostopno prek: http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Reports2011/RP2011-02-NATO_web.pdf (17. december 2013).

118. Rizman, Rudi. 2005. Globalizacija in nacionalna država – razsežnost in paradoksi njunega medsebojnega razmerja. *Teorija in praksa* 42 (4–6): 579–593.
119. Robertson, George. 2004. Transforming NATO to Meet the Challenges of the 21st Century. *Transatlantic Transformation: Equipping NATO for the 21st Century*, ur. Daniel S. Hamilton. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations.
120. Rynning, Sten. 2005. *NATO Renewed: The Power and Purpose of Transatlantic Cooperation*. Palgrave: Macmillan.
121. Samaan, Jean Loup. 2012. *What does the Arab Spring mean for NATO?* Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2012/Arab-Spring/NATO-Gulf-Strategic-Dialogue/SL/index.htm> (21. junij 2013).
122. Sarkesian, Sam, John Allen Williams in Stephen J. Cimbala. 2002. *U.S. National Security. Policymakers, Processes and Politics*. Third edition. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
123. Saverieux, Paul. 2007. *Celovite politične usmeritve: pregled*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/slovene/art2.html> (29. avgust 2013).
124. Sens, G. Allen. 2006. *Riga and beyond: The political transformation of NATO*. Dostopno prek: http://www.nato.int/docu/review/2006/Road_Riga/Riga_political_transformation/EN/index.htm (28. avgust 2013).
125. Shea, Jamie. 2011. What does a New Strategic Concept do for NATO? *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*, ur. Jens Ringsmose in Sten Rynning, 25 – 31, Copenhagen: Danish Institute for International Studies. Dostopno prek: http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Reports2011/RP2011-02-NATO_web.pdf (17. december 2013).
126. Sheehan, Michael. 2005. *International Security: An Analytical Survey*. Dostopno prek: <http://www.rienner.com/sheehan.pdf> (11. december 2007).

127. Sheshabalaya, Ashutosh. 2006. *The Three Rounds of Globalization*. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/162/27648.html> (5. januar 2014).
128. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (12. december 2013).
129. Stig, Nilsen. 2012. Ground-Based Air Defence – The Porcupine Approach. *Baltic Security and Defence Review* 14 (1): 103–150. Dostopno prek: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/146390/ichaptersection_singledocument/8fd16ca1-a1e9-46c2-bec6-241db028428d/en/5.pdf (3. november 2012).
130. Škodnik, Darja. 2002. *Razvoj skupne evropske varnostne in obrambne politike ter zagotavljanje dela celovite nacionalne varnostne politike Republike Slovenije v njenem okviru*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
131. Šteiner, Alojz. 2009. Čas je za transformacijo. *Bilten Slovenske vojske* 11 (3): 117–134. Dostopno prek: www.slovenskavojska.si (15. september 2014).
132. Šteiner, Alojz. 2014. *Transformacija oboroženih sil po koncu hladne vojne: primer Slovenske vojske*. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/doktorska_dela/pdfs/dr_steiner-alojz.pdf (23. marec 2015).
133. Tertrais, Bruno. 2004. *The Changing Nature of Military Alliances*. The Washington Quarterly (27) 2: 135–150. Dostopno prek: <https://is.muni.cz/el/1423/jaro2013/MVZ469/um/39143690/Tertrais.pdf> (15. maj 2014).
134. Tomlinson, John. 2007. Globalization and Cultural Analysis. V *Globalization Theory, Approaches and Controversies*, ur. David Held in Anthony McGrew, 148–171. Cambridge: Polity Press.
135. *Transformation Planning Guidance*. 2003. Dostopno prek: <http://www.defence.gov/brac/transformationalplanningapr03.pdf> (1. oktober 2014).

136. Trapans, Arveds Jan. 2003. *Severnoatlantsko zavezništvo včeraj in danes*. Ljubljana: Združenje Atlantski Svet Slovenije.
137. Urbanč, Simon. 2013. *Suverenost v 21. stoletju, študija primera Ciper*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska_dela_2/pdfs/mb22_urbanc-simon.pdf (9. februar 2014).
138. Vegič, Vinko. 2002. Nato po hladni vojni: o teoretičnih perspektivah. V *Nacionalna in mednarodna varnost*, ur. Marjan Malešič, 37–59. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
139. --- 2005a. Vloga Nata v mirovnih operacijah. V *Mirovne operacije in vloga Slovenije*, ur. Ljubica Jelušič, 79–97. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
140. --- 2005b. Vloga in funkcije NATA po koncu hladne vojne. V *Sodobno vojaštvo in družba*, ur. Anton Bebler, 181–199. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
141. Wallander, A. Celeste. 2000. Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War. *International Organization*. 54 (4): 705–735. Dostopno prek: https://docs.google.com/viewer?url=http://mitpress.mit.edu/journals/Inor/pdf/inor_54_4_705_0.pdf (9. junij 2012).
142. Weinrod, W. Bruce, Charles L. Barry. 2010. *NATO Command Structure, Considerations for the Future*. Center for Technology and National Security Policy, National Defense University, Washington DC. Dostopno prek: www.dtic/cgi-bin/getTRDoc?AD=ADA532510.pdf (30. april 2015).
143. Williams, Michael J. 2009. *NATO, security, and risk management: from Kosovo to Kandahar*. London & New York: Routledge.
144. Wittmann, Klaus. 2009. *Towards a new Strategic Concept for NATO*. Nato Defense College, Research Division. Dostopno prek: [http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Forum%20Paper%2010%20-%20NATO%20Strategic%20Concept%20\(Sep%202009\).pdf](http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Forum%20Paper%2010%20-%20NATO%20Strategic%20Concept%20(Sep%202009).pdf) (16. september 2014).

145. Wittmann, Klaus. 2011. An Alliance for the 21st Century? Reviewing NATO's New Strategic Concept. V *NATO's New Strategic Concept: A comprehensive Assessment*, ur. Jens Rasmussen in Sten Rynning, 31–43. Copenhagen: Danish Institute for International Studies. Dostopno prek: http://subweb.diiis.dk/graphics/Publications/Reports2011/RP2011-02-NATO_web.pdf (17. december 2013).
146. Worthington, Glenn. 2001. *Globalization: Perceptions and Threats to National Government of Australia*. Dostopno prek: http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp0001/01RP27 (3. april 2016).
147. Zagrajšek, Uroš. 2009. *V iskanju celovitega koncepta človekove varnosti: prednosti in slabosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/zagrajsek-uros.pdf> (10. januar 2014).
148. Združeni narodi. 2004. Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats. *Challenges and Change: A more secure World: Our shared responsibility*. Dostopno prek: http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (3. april 2016).
149. Zorko, Uroš. 2004. *Obrambni izdatki Republike Slovenije v luči vključevanja v zvezo Nato*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
150. Youngs, Gillian. 1999. *International Relation in a Global Age: A Conceptual Challenge*. Cambridge: Polity Press.